

**SAULIUS
ŠALTENIS
RIEŠUTŲ
DUONA**

APYSAKOS
Vilnius 1972

RIEŠUTŲ DUONA
apysaka

ŠKAC, MIRTIE, ŠKAC

Tą dieną, kai gaisras nušvietė padanges, man sprogo užpūliavęs apendiksas ir užliejo visą pilvą. Mane paguldė ant stalo po didele lempa ir paklausė:

— Andriau Šatai, ar jūs mokat skaičiuot?

— Jeigu labai reikia, galiu suskaičiuot iki dešimt, — pasakiau ir ėmiau stropiai skaičiuot, bet susipainiojau ir vėl pradėjau iš naujo.

O tuo tarpu Kaminskų tvartas jau liepsnojo ir ugnis laižė dangų. Mano tėvo brolis Boleslovas Šatas nebuvo nei gaisrininkas, nei ugnies inspektorius, tačiau jis pirmas pasistatė švarko apykaklę ir šoko į liepsnos nasrus. Tą dieną aš įkvėpiau chloroformo ir nė nemirktelėjau, kai man išpjovė apendiksą ir ėmė valyti pilvą. Mano tėvo brolis Boleslovas Šatas nebuvo gaisrininkas, tačiau jis išgelbėjo nuo mirties vieną iš penkių paršiukų. Jam apsmilko švarkas ir nudegė antakiai, ir jis droviai, lyg teisindamasis ir gėdydamasis savo išsišokimo prieš visą miestelį, apgulusį tvorą, pasakė:

— Kai vagis vagia — nors sienos lieka, bet kai ugnis — ničnieko nelieka.

Ir tikrai, kai aš grįžau namo be apendikso, iš Kaminsko tvarto bebuvo likę vien prisiminimas ir pamatai. Bet vakare, tą pačią dieną, kai tebesmilko degėsiai, mano tėvo brolis Boleslovas nedrąsiai pasibeldė į Kaminsko namo duris. Jis tik norėjo paklausti, ar neatsirado jo akiniai, kuriuos jis pametė per gaisrą, nes be akinių kaip be rankų. Tačiau nepaklausė, nes visa Kaminskų šeima — Kaminskas, jo žmona Kaminskienė, gražiausia ir tyliausia miestelio moteris, ir jų vaikai Liuką ir Peliūkštis — sėdėjo už stalo ir išprakitavę valgė Boleslovo išgelbėtą paršiuką. Kaminskas nepakvietė Boleslovo prie stalo, tik įpylė degtinės ir paliepė Liukai:

— Nunešk, Liucina, tam žmogui!

Ir Boleslovas išgėrė degtinę ant slenksčio.

— Paduok, Liucina, tam žmogui kaulą užsikąst, — tada įsakė Kaminskas.

Liuką prunkstelėjo ir vėl nutapeno prie slenksčio.

— Vaikeli, negi aš toks juokingas be akinių? — paklausė Boleslovas.

— Nežinau, — pasakė Liuką.

Mano tėvo brolis nepaėmė kaulo, tik paglostė Liukos galvą ir pažiūrėjo savo liūdnom be antakių akim į Kaminską:

— O aš maniau, kad tamsta žmogus.

— Aš irgi maniau, — nusijuokė išprakitavęs Kaminskas. — Aš gi ir neprašiau nė vieno šokt į ugnį.

Ir užtrenkė duris prieš Boleslovo nosį.

Kai grįžau iš ligoninės, gaisro pelenai seniai jau buvo atšalę ir vėjo išpustyti, ir man buvo labai skaudu, kad negalėjau matyt degančio tvarto, kuriame kažkada pastipo mano senelio Kaminskams parduota karvė.

Ir sugrįžus buvo tikra vasara, tokia, kokia daugiau nepasikartoja gyvenime, ir nors paskui tau būtų dar šimtas vasarų, visos jos atrodo netikros, palyginus su ta vienintele. O kodėl — velniai žino. Kaip šiandien prisimenu ryškia ir saulėtą dieną, riebų ir nustebusį katina, slystantį įkaitusiu skardiniu stogu, stiklinę ant palangės su juodais barzdos šeriais ir muiluotu vandeniui, panašiu į vakarykščią baltintą kavą. Aš gulėjau hamake tarp dviejų klevų, apmuturiuotas žieminiu paltu ir vilnoniu šaliku, ir jaučiausi atlikęs kažkokį labai svarbų darbą, nes visi man kartojo, kad esu plėšte išplėštas iš šaltų mirties nagų. Mano tėvo brolis Boleslovas ta proga buvo apsilkęs baltais be apykaklės marškiniais su dryželiais. Tą dieną atrodė, jog visas pasaulis šypsosi man ir džiūgauja, ir tėvo brolis Boleslovas užkabino man ant žieminio palto tris savo medalius ir ordiną. Jis sūpavo hamaką ir grojo lūpine armonikėle, o katinas tuo tarpu slydo miauksėdamas įkaitusia skarda, paskui išsigandęs pažiūrėjo į mus, ir aš ėmiau juoktis visa gerkle. Mano tėvas su motina išėjo pasižiūrėti į prieangį, kaip aš juokiuos. Jie pagalvojo, kad mane pagaliau sugebėjo prajuokinti tikrai Boleslovas, ir, skatindami jį, sulinksėjo galvom.

— Boleslovai, — pasakiau, — jeigu aš užmirščiau šitą dieną, tu man visados primink.
— Iš tikrųjų graži diena, — pasakė tada Boleslovas, žiūrėdamas į saule tvieskiantį skardinį stogą, ištraukė iš kišenės kažkokį nosine apsuktą daiktą ir padavė man.
— Aš nenoriu valgyt, — pasakiau. Boleslovas papūtė lūpinę armonikėlę ir liūdnai nusišypsojo:
— Kai tu gulėjai ligoninėj, aš pasakiau: „Atstok, mirtie, nuo mano brolio vaiko Andriuko Šato — juk jis dar nevalgė riešutų duonos. Škac, mirtie.“
— Škac! — mostelėjau ranka, ir katinas nuslydo nuo skardinio stogo.
Aš atsikandau traškančios tarp dantų, truputį lipnios ir keistos duonos, ir mano burna buvo pilna riešutų kvapo. Boleslovas užgrojo lūpine armonikėle ir viena ranka išsiūbavo hamaką.
— Škac, škac, — uždainavau, supdamasis aukštai virš žemės.
Medaliai žvangčiojo ant žieminio palto, ir lengvas, gairvus riešutų duonos kvapas iš mano burnos užpildė visą padangę virš medžių, gaudžiančių telefono stulpų, ratais išvažinėto kooperatyvo kiemo, Finkelšteino kirpyklos ir žibalo krautuvės — ir visų akys nuo to kvapo iš šaltai mėlynų pasidarė šviesiai rudos su dviem šiltom auksinėm kibirkštėlėm.

UGNIS, KURI SUDEGINO BOLESLOVA

„Lietuviais esame mes gimę!“ — dainuoja kas rytą skusdamasis Antanas Šatas, mano tėvas, ir niekada nesusimąsto, kad jo tikras tėvas, mano senelis, buvo buožė, tačiau mudu su Boleslovu visada auklėjom jį, kiek leido mūsų jėgos. Kai senelis pardavė Kaminskams savo karvę, pavadintą gražiu lietuvišku vardu, ir ta rytojaus dieną padvėsė, jis tik kreivai šyptelėjo:
— Ką padarysi, šlėktos ne ūkininkai, o vagys!
Nes kažkada jaunystėj lenkai skustuviu jam buvo su visa mėsa ir pinigais išpjovę kišenę, ir mano senelis pranašiška tada pareiškė: šiandien jie dar kišenės, o rytoj ir Vilnių pasivogs!
Kai Boleslovas susipažino su mano motina, jis tiesiai paklausė:
— Aš būčiau labai laimingas, brangioji, ar nenueitum su manim į kiną?
— Kodėl ne, — atsakė mano motina.
Ir taip jie vaikščiojo į kiną po du, o paskui ir tris kartus savaitėje. Bet įsikišo senelis ir klastingai paklausė:
— Boleslovai, tai tu, girdėjau, nori būt mano mylimo anūko Andriaus Šato tėvu?
— Labai norėčiau, — pasakė Boleslovas, atlaikęs jo žvilgsnį.
— Boleslovai, betgi tu velnių priėdęs?
— Nepriėdęs, — atsikirto paniuręs Boleslovas.
— Priėdęs, nesiginčyk su savo tėvu, ir pats laikas man pasiruošt širdies smūgiui, nes tu dar nežinia ką iškrėsi...
Ir senelis nesuklydo, ruošdamasis širdies smūgiui, nes Boleslovas paskutinį kartą nuėjo į kiną ir, palikęs saugot mano tėvui Antanui mano motiną Elytę, išdūmė į Ispaniją. O ispanai baisiausiai apsidžiaugė, matydami jį savo tarpe. Pavyzdžiui, sako jam: traukiamės, Boleslovai, girdi, taip ir taip, kraujas akis užpylė. O Boleslovas nusišluosto akis ir papurto galvą: aš, supraskit, ne bėgikas, mano plaučiai silpni. Ir, nors užmušk jį, valgo riešutų duoną, tratina fašistukus iš kulkosvaizdžio. O tie šaukia: pasiduok! Lietuviškai, ir tai ne visada su Boleslovu susikalbėsi, o ispaniškai - NO PASARAN! - ir jokių kalbų. Tačiau Boleslovas skaudžiai apsiriko, palikęs mano tėvui saugot mano motiną, nes tas sugebėjo ją išsaugot nuo savęs tik dvejus metus.
Boleslovas sirgo tuberkulioze, kaip ir mano tėvas, ir lygiai taip pat, kaip ir mano tėvui, jo silpniems plaučiams reikėjo penicilino ar dar kažko. Mano senelis laiku padovanojo tarybų valdžiai savo žemę, pardavė namą ir už tuos pinigus nupirko dešimt gramų penicilino. Jis ilgai svarstė, kuriam iš jų atiduot vaistus, nes dešimt gramų abiejų sūnų

plaučiams — tai lašas ant įkaitusio akmens. Ir tada Boleslovas varžydamasis pasakė, kad jo plaučiams ne taip jau baisiai reikalingas tas stebuklingas penicilinas. Mano tėvas supratingai tylėjo neprieštaraudamas, ir jo plaučiai sugėrė peniciliną kaip suskeldėjusi žemė gaivią debesų liūtį. Gal būt, iš tikrųjų Boleslovui nebereikėjo jokių vaistų, nes, kai vieną gražią dieną miestely pasirodė cirkas, su kuriuo pabėgo Kaminskienė, jis priėjo prie mano motinos ir, giliai alsuodamas, paklausė:

— Aš bučiau labai laimingas paskutinį kartą, jeigu nueitumėt su manim į cirką.

— Gerai, Boleslovai, — liūdnai atsakė mano motina, stovėdama tarp puodų, — kai sutems, aš pabandyčiau išeiti.

Tačiau kai sutemo, ji turėjo adyt pradilusias mano tėvo kelnes, o paskui jau buvo ir visai per vėlu. Ir Boleslovas vienas cirkė žiūrėjo, kaip žmogus paprastais, ne plieniniais, žandikauliais kramtė vinis lyg riešutus ir spjaudė ugnimi. O tuo tarpu Kaminskas vijo iš virvelių botagą, nes jo žmona Kaminskienė negalėjo atitraukti akių nuo žmogaus paprastais, ne plieniniais, žandikauliais, ir ji su Liuką ir Peliūkščiu sėdėdavo vos ne kiekvienam vaidinime.

Kai Kaminskas pagaliau nusivijo botagą ir riaumodamas ėmė varyt Kaminskienę iš cirko — *čia tvartas, čia tvartu kvepia!* — Boleslovas sulaukė jo ranką.

— Tamsta pats iš tvarto! — tai buvo paskutiniai Boleslovo žodžiai, neskaitant kai kurių ispanišku, nes smilkinuose išsišovė gyslos, ir ugnis, kuri, kaip sakoma, degte degė, o ne smilko visą gyvenimą jo krūtinėj, išsiveržė lauk...

AČIŪ DIEVUI, DABAR NE VIDURAMŽIAI

Kaulai pasirodo ir vėl pradingsta, nes rudenį ardami juos išverčia į paviršių, o pavasarį vėl užverčia. Kaulai buvo vienintelis pajamų šaltinis ir viltis septintą kartą iš eilės pamatyt Tarzaną, ištrūkusį iš geležinio narvo į laisvų laukinių džiunglių platybes. Šešis kartus tėvas dar davė kinui pinigų, tačiau septintąjį užsispyrė, ir nors tu jam ką: užteks, girdi, nes ir taip jau klykauju naktimis ir neleidžiu jam ramiai išsimiegot. Pagalvokit, ponas atsirado! Nori būti nepriklausomas — sukis kaip išmanai. Tai ir einu daržais ir rankioju kaulus. Pakenčiamai primėtyta kauliukų, nors galėtų būt ir daugiau. Už pašto jau Kaminskų teritorija. Tik pasirodai už pašto, žiūrėk, išlenda ta ragana Liuką ir ima kabinėtis. Taip ir šiandien lyg iš po žemių išdygo net trys Kaminskai — Liuką ir Peliūkštis su savo vyriausiu broliu Kūjagalviu, vėliau atsisėdusiu į kalėjimą už savo tikros tetos apdraskymą ir dar už kai ką, ir jie liepė man išpilt visus kaulus ant žemės. Kūjagalvis, šlykštus tipas plokščia galva — gal todėl, kad Kaminskas, lyg iš anksto gailėdamas tetos, mušė jį dar iščios vaisių, — paėmė į rankas stambiausią kaulą su keliais dantimis, apžiūrėjo ir susiraukė:

— Ar žinai, kieno kaulus renki?

— Čia ne jūsų daržas, — pasakiau ir ėmiau krauti kaulus atgal į kibirą.

— Čia, aiškiai matyt, žmogaus žandikaulis! — nusprendė Kūjagalvis.

— Karvės — ne žmogaus, — atkirtau.

— Aha! — suklykė Peliūkštis. — Jis mums pardavinėja pastipusias karves, o paskui ateina dar kaulų!

Su juo ir Liuką aš, žinoma, būčiau lengvai susitvarkęs, bet Kūjagalvis sugriebė mane už ausies ir pareiškė iškilmingai:

— Pjausim ausį. Palaikykite jį, išsitraukysiu peilį.

Dabar tokių peilių ir su žiburiu nerasi... Kūjagalvis atlenkė peilį, išbandė nykščiu aštrumą ir, reikšmingai žvilgčiodamas į mane, ėmė galast, paspjaudydamas, geležtę į kaulą. Peliūkštis įrėmė koją į mano šoną ir patempė ausį į save.

— O gal... nepjaukim ausies... Tik pagąsdinkim? — Liuką ėmė kramtyt lūpą.

Kai atsimerkiau, paliečiau galvą kairėj pusėj, — ten buvo tuščia ir šalta. Kūjagalvis laikė delne ausį, ir man pasirodė, kad ji dar juda kaip gyva. Liuką pasistiepusi ir baimindamasi norėjo irgi pažiūrėti į ausį, tačiau Kūjagalvis atstūmė ją ir įsidėjo ausį į kišenę. Ir jie švilpaudami nukulniavo, ačiū dievui, pamiršę kaulus. Aš greit juos sukrovčiau

į kibirą ir nubėgau namo, ir visa mūsų šeima metė šaukštus ir pašoko nuo stalo:

— Kas tau atsitiko? Primušė?

— Ne, šiandien jie nemušė, — pasakiau kūkčiodamas. — Tik norėjo nupjaut ausį.

Mano tėvas krenkštelėjo, pasakė, kad nusiramindčiau ir sėsčiau už stalo, nes, ačiū dievui, dabar ne viduramžiai, į kuriuos, be abejo, norėtų mus sugrąžint visokio plauko Kaminskai ir į juos panašūs.

Ačiū dievui!

ŽIURKĖS

Kadaise net mano tėvas mokėsi ne dabartinėj dviejų aukštų mokykloj, o senojoj medinėj, priešais kleboniją. Nebloga buvo mokykla, tik žiurkės baigė ją sugraužt. Gyvenime nemačiau ir, turbūt, neteks matyti tokio žiurkių lizdo. Šmižinėdavo jos per pertraukas koridoriais, ir nieko joms negalėjai padaryt, o per pamokas tupėdavo ant krosnies nuleidusios uodegas ir žiūrėdavo į nugarą Skorpikienei. Nebloga buvo mokytoja, nekenksminga, apykurtė. Kažkada Peterburge baigė moterų kursų; jos vyrą dar caro laikais suėdė vilkai, o ją pačią visą gyvenimą persekiojo vienas vilkas baltais ausų galiukais. Bet, ačiū dievui, ji nešėsi rašomuosius darbus, sėdėjo medyje ir mėtė degančius sąsiuvinius vilkui į nasrus. Gal todėl ji, sakau, ir nekreipdavo dėmesio į žiurkes. Skorpikienė mokė mane tik vieną žiemą, nes paskui turėjo susikraut lagaminus ir išvažiuot į senelių bei invalidų namus.

Kai Liuką įkišo į mano portfelį pastipusią žiurkę ir aš nuo to pusę metų šlapinausi į lovą, mano senelis atėjo į mokyklą ir baisiausiai išplūdo Skorpikienę, išvadino ją pasileidusią moterim. Skorpikienė klausėsi baisiausiai nustebus — atrodo, ji tik iš senelio sužinojo, kad tai ne mokykla, o žiurkių lizdas.

O Liuką klausėsi susidomėjus ir nė akim nemirktelėjo. Liuką bjauriausia iš visų moterų, kurias man teko matyt. Liuką muša pagaliu mūsų vištas ir spjauo į šulinį, nes ji pati prisipažįsta, jog yra ragana ir todėl jos seilės nuodingos. Ir, kaip kartais įpykęs sako Kaminskas, Liuką yra kekšės vaikas, tačiau aš ją kada nors pagausiu, apipilsiu žibalu ir sudeginsiu, — nors, atvirai šnekant, liūdnoka būtų gyvent be tos raganos.

— Ponia, — pasakė senelis Skorpikienei. — Mano anūkas Andrius Šatas nekels daugiau mokyklon kojos, jeigu čia bus nors viena žiurkė!

Ir, lazda numušęs žiurkę nuo krosnies, pririšo jai prie uodegos špagatą ir ėmė svilinti popieriais. Žiurkė klykė tarsį pats nelaimingiausias ir kankinamas žmogus. Žino ma, ir kitos žiurkės girdėjo tą klyksmą. Mano senelis neapsiramino, išginė žiurkę į koridorių, aplakstė visas klases, aukštą, rūšį, mokytojų kambarį ir net išvietę. Visa mokykla stovėjo prie langų ir žiūrėjo, kaip vaiko žiurkę po kiemą mano šaunus senelis. Paskui jis nusišluostė prakaitą, sulaukė išibėgėjusią žiurkę, įsuko ją virš galvos ir sviedė į orą. Žiurkė perskrido tris namus, paštą ir pro langą tškėsi ant Kaminskių stalo — žinoma, į kopūstų sriubą. Cha cha!.. Menkas juokas, tačiau žiurkės nuo tada išėjo visam laikui, ir gali būt šaltas — niekad os tu jų nebeprisišauksi.

NESIKEISKIT, PINIGAI

Pavasariį mano senelis atsigulė į lovą ir nieku būdu nenorėjo keltis. Aš įtariau jį simuliacija, nes dabar turėjau už jį kapot žabus ir pjaut vištas. Bjaurus reikalas pjaut vištas. Užsimerki ir brūžini peiliu vištai per kaklą.

— Ne ta puse pjauni, — šlykštėdamasis sako tėvas.

— Tai pjauk pats, — šaukiu, mesdamas žemėn vištą ir peilį.

Bet mano tėvas idealistas ir bjaurisi krauju, o senelis nesikelia iš lovos, ir aš vienintelis vyras šeimoje. Jau pusė metų, kaip aš paslapčiom pro durų plyšį įtariai stebiu senelį, nes man jau seniai įgriso tupinėt apie jo lovą ir kas rytą išnešt naktinį puodą. Aš stengiuos perauklėt jį politiškai ir kasdien atnešu naują laikraštį. Jis bjauriai krenkščia ir kosti ir nė nemano nieko skaityt, tik atsiplėšia nuo laikraščio keturkampę skiautę popieriaus, išspjauna į ją savo kosulį, gražiai sulanksto ir numeta po lova.

Tačiau senelis labai mėgsta, kai aš sėdžiu ant lovos ir aiškinu jam, kad gyvenimas kas dieną gerėja, palyginus su jo tamsiais buržuaziniais laikais. Tada jis nemaloniai krizena ir rodo į skrynią, kur guli naftalinu apibarstytas jo juodas angliškos vilnos kostiumas.

— Che che, — sako mano senelis. — Trisdešimt metų nešioju ir niekaip negaliu sunešiot. Ir į grabą su angliška vilna atsigulsiu.

— Visko gali būt, — sakau žiovaudamas. — O aš ne buožė, savo kelnes per mėnesį su-

nešioju.

Aš žinojau, kad jis myli mane, o ir man, atvirai šnekant, irgi pakenčiamas, nieko sau atrodė senis. Ir jis ištvėringai simuliuoavo iki tos dienos, kai pasikeitė pinigai. Kaip šiandien pamenu, buvo žvėriškas šaltis ir vėjas, nutraukė elektros laidus. Laiškanešys atnešė laišką ir išėjo, ir vėjas trenkė duris į sieną ir sudrebino namą iki pamatų. Mano gimdytojas savo ir mamos vardu iš tobulinimosi kursų teiravosi, ar aš nepamirštu surinkti kiaušinių iš vištų gūžtų ir ar neskriaudžiu jo tėvo. Tada keitėsi pinigai, ir aš buvau susirūpinęs įvairiausiai miestelyje sklindančiais gandais. Bet aš pasitikėjau valstybe, ir valstybė iš tiesų neapsuko manęs. Tą dieną vėjas nutraukė elektros laidus, ir aš skaičiavau savo pinigus, užsidegęs žibalinę lempą, kai staiga vienais marškiniiais įslinko į virtuvę mano senelis. Aš piktažiūriškai pažiūrėjau į jį, supyliau pinigus atgal į virdulį ir uždengiau dangteliu.

— Marš į lovą! — pasakiau ir supratau, kad mano senelis dabar jau tikrai nesimuliuoja. Ir jis pats tai, matyt, gerai suprato, prasižiojo, ėmė grabinėti mane rankom ir išsitiesė ant grindų.

Nuvilkau už pažastų senelį į jo kambarį ir įverčiau į lovą. Žinoma, man pasidarė nelabai jauku. Jis ėmė gaudyti burna orą ir kartot:

— Pinigai, pinigai... virtuvėj, po grindim!

— Nesijaudink, — pasakiau, — pakeisim ir tavo pinigus...

Bet pamačiau, kad jis ištiesė ranką ir iš stalčiaus išsitraukė žvakę. Velniai griebtų, ne paprastą, o tokią geltoną, iš vaško, kokias pardavinėja kunigai bažnyčioj.

— Škac, škac! — kartojau, kalendamas dantim, kol suradau virtuvėj degtukus ir uždegiau jam tą žvakę.

Senelis žiūrėjo į mane keistai, lyg priekaištaudamas, lyg niekaip negalėdamas suprast, kas aš per sutvėrimas, paskui tris kartus, lyg prieš nerdamas, įtraukė oro, trūktelėjo aukštelninkas, lyg atsispidamas kojom, ir nuplaukė...

Aš atstupstas išslinkau į lauką, buvo tamsu, nors akin durk, ir, bėgdamas į pašta, lyg įskilusi plokštelė kartojau:

— Škac, škac...

Parašiau tėvui telegramą ir tada susigriebiau, kad kišenėj teturiu trisdešimt kapeikų, bet paštininkė paėmė jas ir pasakė, kad aš neskolingas, lyg tai būtų buvę nauji ir jau pasikeitę, žymiai vertingesni pinigai.

Kai grįžau bėgte namo, iš tolo pajutau dūmų kvapą ir tada kvailai pagalvojau, kad senelis anų laikų žmogus ir, gal būt, taip išėina pro atlas duris jo vargšė siela.

Žvakė buvo iškritusi iš senelio rankų, ir nuo durų trinktelėjimo lovoje pliūptelėjo liepsna. Senelis žiūrėjo įbedęs akis į viršų, sau už galvos, į tą pusę, kur jis atsispyręs nuplaukė, tačiau perkreiptos lūpos keistai šypsojosi, ir atrodė, kad jis tuoj ims nemaloniai krizent ir su liepsnojančiom marškinių rankovėm sieks laikraščio savo įstrigusiam kosuliui išspjaut.

Aš numušiau ir uždusinau ugnį, bet iki išauštant sėdėjau su kibiru vandens prie lovos ir stropiai saugojau, kad nepradėtų senelis vėl iš naujo smilkėti.

Rytojaus dieną atvažiavo perkarės tėvas su motina. Vėjas tebesiautė. Monteriai sutaisė laidus, ir visam name sužibo lemputės.

Mano vargšas senelis nesuklydo. Jį iš tikrųjų įspraudė į angliškos vilnos kostiumą ir užvožė karsto dangčiu. Ir aš pirmąkart sužinojau, jog turiu tiek daug giminaičių. Prie kapo duobės sulėkė dvi tėvo pussės, neištekėjusios mokytojos, vienas kooperatyvo vedėjas, vienas vaikų namų ūkvedys, rajoninio laikraščio fotografas, visi su žmonom ir vaikais, ir net vienas notaras su keistais, nosy pridugusiais plaukais, tolimas senelio giminaitis, bet artimas tėvo gimnazijos laikų draugas. Jis visą kelią nuo namų iki iškastos duobės nepaliovė piktintis karsto kokybe ir išdažymu. Suprantama, gal karsto spalva buvo kiek per šviesi ir per linksma, nes aš pats padėjau staliui išmaišyti dažus ir dažyti, tačiau notaras mane stačiai siutino. Nors per mano senelio laidotuves tie plaukai nekyšotų iš nosies! O

šiaip viskas ėjo kuo puikiau: senelį švelniai nuleido ant virvių į duobę, pradėjo pilt žemes, ir visi giminaičiai vieningai pravirko.

Ir aš apsižliumbiau, nes tas žemių dundėjimas į karsto dangtį nēr labai malonus reikalas. Notaras išsitraukė nosinę ir padavė ją tėvui. Mano tėvas nusišluostė akis ir apsidairė, kam perduot nosinę, tačiau visi iš anksto buvo jomis apsirūpinę, ir jis tik mostelėjo ranka su nosine kultūros namų pučiamųjų orkestrui, kuriam iki šiol sąžiningai vadovavo. Paskui visi sunkiu žingsniu grįžom namo, notaras paglostė mano galvą ir pasakė:

— Laikykis, mano berniuk, laikykis.

Namuose visi stropiai plovėsi rankas, lyg bijodami kažkuo užsikrėst, ir susėdo už stalo. Jie, žinoma, nenorėjo nė pagalvot apie valgį, tačiau šiems liūdniems pietums išėjo visa mano tėvo alga. Ir kiekvieno sielvartas neginčijamai buvo didesnis už kito.

O tuo tarpu mano senelis gulėjo po žemėm savo juodu išėiginiu, prieš trisdešimt metų siūtu kostiumu, ir aš nė kiek neabejojau, kad ta buržuazinė vilna nei pus, nei degs, nei rūdys. Aš išgėriau stikliuką, išrau- dau ir atsisagsčiau marškinius, paskui ėmiau gręžiotis ir garsiai kosėt. Notaras apkabino mane per pečius, ir aš turėjau vėl iš naujo pasakot, kaip mano senelis įkvėpė oro, nuplaukė, trūktelėjęs kojom, ir paliko save degantį. Notaras niekaip negalėjo suprast ir patikėt, jog senelis be jokio testamento ir raštu paliko man visus savo pinigus. Giliai širdy jie visi buvo mirtinai įžeisti.

— Matot, — varžydamasis pasakė tėvas, — senelis labai jį mylėjo. Gal net per daug, kiek liguistai, sakyčiau. Bet tokia jo valia.

— Turtingą sūnų turėsit, — dirbtinai nusijuokė notaras.

Tėvas baisiausiai sumišo, žvilgtelėjo į motiną, sėdinčią kamputy su lėkšte ant siuvamos mašinos, — jai, kaip visada, neatsirado vietos už stalo, — ir kankindamasis numykė:

— Kad aš dar iš tikrųjų ir neskaičiavau, nes, matot...

Aš padėjau ant stalo tarp butelių ir duonos iš po grindų ištrauktus, į sutrūnijusius skudurus įvyniotus senelio pinigus, prisipyliu degtinės ir atsistojęs pasakiau:

— Išgerkim už mylimą senelį...

Notaras iškėlė dviem pirštais pajuodusį, pelėsių visiškai išėstą senelio pinigą, pažiūrėjo į jį prieš šviesą ir išraudęs atsargiai padėjo atgal ant skuduro.

Aš išgėriau, paėmiau dviem pirštais, kaip notaras, senelio pinigą, iškėlęs prieš akis, žiurėjau į jį lyg į aprūkusi stiklą per saulės užtemimą ir vėl, kaip per laidotuves, ėmiau cypdamas žliumbti.

KAI NEBEAUGS NET ŽOLĖ

Aliukas Šovinis mano pionieriškam ir asmeniniam gyvenime švystelėjo kaip kometa, tačiau ir ją kai kas pasistengė prigesint. Jau pačią pirmą dieną, kai jis atsikraustė į mūsų padangę su rašomąja mašinėle, — jau pačią pirmą dieną jam pavogė autobuse odines pirštines, vienintelį jo turtą ir pasididžiavimą. Aliukas Šovinis dirbo pieninėj, nuomojo aprūkusį mano senelio kambarį ir sloguodamas rašė knygą DIENA, KAI BAIGIASI VAIKYSTE, tačiau vietoj šitos išspausdino jo kitą: ZARASAI - VANDENS IR SAULĖS KRAŠTAS. Jis gyveno vienui vienas kaip pirštas ir neturėjo nė vieno draugo, išskyrus mane ir mano motiną. Augino svogūnus ant palangės ir, kaip sakoma, buvo juokingas — net kelnes maudavosi užsilipęs ant taburetės. Ir tik vienam mano tėvui nebuvo aišku, kodėl jis augino svogūnus ir laipiojo ant taburetės — Šovinis troško bent iš tolo retkarčiais matyt prancūzų kalbos mokytoją Ireną Meškutę, kuri kalbėjo švelniu vaikišku balseliu ir visiems miglotai šypsojosi. O jai Aliukas Šovinis tebuvo vien šaligatvio plyta, kurią pastebi tik užkliuvęs už jos koja ir prasiskėlęs nosį. Kai po miestus ir tolimiausius kaimus nuaidėjo kvietimas pagyvinti pionierių organizacijos darbą, Aliukas Šovinis vienintelis atsiliepė į šį šūkį. Jis atėjo į mokytojų kambarį melsvom nuo šalčio rankom ir, žiūrėdamas ne į direktorę, o į visados drėgnas ir šiltas Irenos Meškutės akis, pasakė:

— Aš girdėjau... Aš labai prašau... Aš svajoju dirbti su pionieriais.

Ir tada Meškutė lyg pirmąkart pakėlė į Šovinį akis, apžiūrėjo jo prakiurusius batus,

sugrubusias nuo šalčio ir įtempto rašymo mašinėle rankas ir neištvėrusi nusijuokė lyg varpelis.

— Jis užkrės sloga vaikus. Argi nematot? Direktorė susimąstė, kovodama su savim, ir tada Šovinis, nuleidęs galvą, pasakė:

— Bet aš turiu nosinę.

Ir išsitraukė iš švarko kišenės prie širdies baltą siuvinėtą nosinę su purpuriniais inicialais: I. M. Tai buvo Meškutės seniai, dar studentavimo laikais, pamesta nosinė, brangi Aliukui Šoviniui kaip pats gyvenimas.

Taip Aliukas Šovinis tapo pirmuoju rajone mūsų būrio pionierių vadovu brūkšnys gamybininku. Jis vienas surinko keturias tonas metalo laužo ir makulatūros, suruošė tris vaidinimus ir vieną montažą Puškino ar Lermontovo, dabar gerai nepamenu kurio, žvėriškai nužudyto, atminimui. Peliūkštis, pats smulkus niekšelis, vaidino tą niekšą, kuris turėjo šūviu į širdį nutraukt mano gyvenimą pačiame jėgų žydėjime. Mes abu pasidarėm pistoletus, ne šiaip sau, o kaip reikiant, užtaisomus degtukų galvutėm, ir raudona, tragiška šviesa nutviekstoje scenoje taikėme vienas į kitą juodus pistoletų vamzdžius ir vienu metu nuspaudėm gaidukus. Nuaidėjo pasiutęs trenksmas, ir aš parkritau, tarsi pačiūža skeltas į galvą, ir nuo pirštų mirties tyloj lašėjo mano nuosavas kraujas. Aš iki šiol įtariu ir įtarsiu, kad gyvatė Peliūkštis tyčia bus prigrūdęs į pistoletą šratų, nors ir kiek jis man išbalęs teisintūsi ir įrodinėtų, esą vamzdžiai iš lovos rėmų visada sprogsta. Salėje sėdėjo visi kaip sėdėję, matyt, svarstydami, kokį skystį aš išpyliau: ar raudoną tušą, ar akvarelinius dažus? Ir tiktai vienintelė Liuką, kekšės vaikas, ta paskutinė ragana, išoko į sceną ir pakėlė mane už pažastų. Bet paskui, kad kažin ko neišsigalvočiau, ji man pasakė, jog tą akimirką buvo susirūpinus tik literatūriniu brūkšnys dramatiniu montažu. Ačiū ir už tai! Po šito įvykio, žinoma, mums uždraudė statyt vaidinimus ir visokius montažus ir

pradėjo kastis po Aliuku Šoviniu; butų gal visai išėdę iš mokyklos, tačiau mes ėmėm švilpt ir trypt kojom ir per literatūros pamoką, pasirinkę laisvą temą „Ką aš labiausiai myliu“, parašėm, jog labiausiai mylim Aliuką Šovinį. Suprantama, atsirado ir išdavikų, ir veidmainių, kurie nuobodžiai ir ilgai aprašinėjo, kaip jie karštai myli savo gimdytojus. Tačiau pavasarį, kai pradėjo pardavinėti ledus ir buvo galima gulėt ant žemės, Aliukas Šovinis atsisveikino su mokykla visam laikui. Tada kaip tik mokykloje vyko slaptas ir uždaras mokytojų išgėrimas, ir istorikas Ragaišis, galvodamas apie provincijoje slenkančius savo plaukus, santūriai kritikavo už anarchizmą Aliuką Šovinį, girdė išraudusią Ireną Meškutę ir, pakišęs ranką po stalą, santūriai pliaukšėjo gumomis, prie kurių buvo pritvirtintos jos šilkinės kojinės. O ji, kaip visada, miglotai šypsojosi ir laukė, kuo tas pliaukšėjimas baigsis. Tą vėlyvą vakarą, kai Ragaišis lydėjo Ireną Meškutę, bet suklaidino ją ir nuvedė į pievą ant Žydų kelio, aš rinkau vaistažoles, ir man akys iššoko ant kaktos, kai jie ėmė trypti mano vertingas žoles. Šiurpus reikalas, kai tavo brangūs mokytojai eina imtynių. Tada prisirinkau akmenų ir apmėčiau juos, ir jie iš karto aprimo. O Aliukas Šovinis tuo metu užbaigė savo knygos trečią skyrių, pasišaukė mane ir pasakė: - Jeigu tave domina, tai aš paskaitysiu tau iš savo knygos, kuri vadinasi DIENA, KAI BAIGIASI VAIKYSTĖ.

— Skaitykit, vadove, — nuraminau jį. — Galit man visas savo knygas skaityt.

Jis dėkingai pažiūrėjo į mane, pagriebė savo knygą, ir mes nuėjom už miesto ir susėdom ant akmens prie Žydų kelio. Čia buvo visiškai tylu, ir mano pionierių vadovui buvo svarbu, kad, garsiai skaitant knygą, ypač tokią, kaip DIENA, KAI BAIGIASI VAIKYSTĖ, aš aiškiai girdėčiau kiekvieną žodį. Aš linksėjau į taktą galva, ir man nepaprastai patiko šitas skyrius, kur buvau aprašytas aš, griūnantis scenoje su ištaškytom smegenim. Viskas buvo aprašyta teisingai, ir Liuką kaip reikiant pakritikuota, ir jos brolis Peliūkštis gavo prideramą vietą, tik, deja, pistoletus jis pavaizdavo tokius, kurie niekada gyvenime nebūtų galėję iššauti, bet žmonėms, neuosčiusiems parako, tai atleistina. Oras atvėso, saulė paraudo. Jis pažiūrėjo į mane ir staiga užsičiaupė, nebaigęs sakinio. O aš tuo metu, kaip tyčia, galvojau apie tai, kaip einama imtynių; jis, velnias, iš karto tai pajuto ir

įsižeidęs nutilo. Man pasidarė jo labai gaila, ir jeigu vėl iš naujo būtų uždavę rašiniį laisva tema „Ką aš labiausiai myliu“, mano darbas būtų buvęs įtrauktas į geriausių mokyklos rašinių aukso fondą.

— Vadove, — staiga sušukau, — aš užmušiu ją!

Jis užvertė knygą, atsistojo ir žiūrėjo į mane, nieko nesuprasdamas. Tada aš paėmiau jį už rankos, beveik bėgte nuvedžiau ant 2ydų kelio, prie ištryptų mano vertingų žolių, ir sumurmėjau:

— Argi jūs, vadove, nežinot, kad ji yra gyvatė, kurią šildo kiti savo užanty... Kiti, vadove... o jūs nieko nežinot.

Žinoma, mano vargšas pionierių vadovas ir dabar nenorėjo žinoti, kad jis yra tik šali-gatvio plyta ir kad jis niekadoms nešildys Irenos Meškutės savo užantyje. Tai kiekvienam vaikui kaip dukart du aišku. Mano vadovas žiūrėjo į žolę užsispyręs kaip ožys, krutindamas sučiauptas lūpas, lyg valgytų kažką, paskui atsiklaupė, įbedęs akis į dar neatsitiesusį ištryptą pievos gabalą, ir staiga, perbraukęs kumščiu akis, ėmė juokingai su visom žemėm raut žolę. Aš spoksojau, ir tiek, kaip jis plėšė velėną ir nurovė su visom mano vaistažolėm geroką gabalą pievos, daugiau negu reikėjo.

ENTUZIASTŲ MARŠAS

Keturioliktais mano gyvenimo metais mane iškvietė į mokytojų kambarį, ir aš sužinojau, jog esu entuziastas. Iš tiesų, per savo ilgą gyvenimą aš auginau triušius ir kukurūzus, rašiau eilėraščius, boksavausi, piešiau, Raudonojo kryžiaus ir raudonojo pusmėnulio draugijoje bintavau sulaužytas kojas ir kaip užsidegusio nuo žvakės senelio prisiminimą nešiojau ant krūtinės savanorių gaisrininkų draugijos ženkliuką, ir visur mane išrinkdavo į vadovus, nes visiems buvo aišku, jog aš — entuziastas.

Keturioliktais savo gyvenimo metais aš pasistengiau išaugt iš pionieriško amžiaus, nes nuobodu pasidarė be Aliuko Šovinio, ir greitai tapau ateistinio būrelio pirmininku. Tada ir prigriebiau iš karto, nesivaržydamas, Kaminskių jaunimą.

— Mano mielas, — pasakiau kartą, kai likau akis į akį su Peliūkščiu sporto salės rūbinėje.

— Ar ne laikas atsikratyti religinių prietarų? Kiek tau teta moka už lai, kad eini į bažnyčią?

— Rublį, o ką? Tu daugiau gali mokėt? pasakė tada man Peliūkštis, šluostydamiis marškiniais prakaitą ir tarytum stengdamasis atspėt, kada aš jam duosiu į dantis.

Bet aš ne toks. Kaip ir mano tėvo brolis Boleslovas, prieš dviem galvom už save žemesnį negalėčiau pakelti rankos, nors retkarčiais ir niezėtų delnai. Aš įtariu, kad Peliūkštis, gal būt, nustojo augti nuo tų nepakartojamų dienų, kai jis su motina ir Liuką žiūrėjo cirką. Peliūkštis kliedėjo cirku, Peliūkštis tapo cirko entuziastu ir dažnai į klasę įžengdavo ne kaip visi normalūs žmonės — kojomis, bet ant rankų, o jo tėvui Kaminskui vien nuo cirko paminėjimo kraujas mušdavo į galvą, ir jis pliekdavo Peliūkštį diržu, petnešom, elektros laidais, o sykį net puodo dangčiu, kartodamas:

— Aš tau išmušiu tą cirką!

Nieko nepadarysi, tamsus žmogelis tas Kaminskas, bet kam į tamsybes stumt savo vaikus?

— Pamąstyk, mano mielas, — pasakiau Peliūkščiu, — aš tavęs taip lengvai nepaleisiu, o jeigu šakosies, žiūrėk, ir susigriebsi.

— Nesusigriebsiu, — papurtė galvą Peliūkštis ir staiga visai draugiškai, gudriai prisimerkęs, šnibždom pasiūlė:

— Zinai, ką parodysiu: cha, tas pat, kaip su moterim, cirkas...

— Kaip? — bijodamas apsijuokt, atsargiai paklausiau, nes kai žmogus esi pasinėręs į vi-suomeninį gyvenimą, apie visokius cirkus neturi net žalio supratimo, — kaip tai tas pat?

— Ogi šitaip, — nusišaipė Peliūkštis tiesiai man į akis.

Aš apsidairiau, lyg ieškodamas pagalbos, tačiau rūbinė buvo tuščia, tik sporto salėje nuo kamuolio dunksėjo grindys. Tada neryžtingai nusispjoviau, nes mano balsas kaip tik

keitėsi į tenorą ar velniai žino į ką, ir Peliūkštis galėjo nesivaržydamas rodyt man, kas jam tik į galvą šauna.

Jis ramiai apsirengė, įsikando sportbačius į dantis ir, pasityčiojamai mojuodamas koja, išėjo iš rūbinės ant rankų.

Aš stovėjau kaip paskutinis idiotas ir staiga ėmiau raust, lyg gavęs šlapiu maišu per veidą, šnopusdamas išlėkiau iš rūbinės ir iš visų jėgų trenkiau koja jam į užpakalį.

O karvės, pastipusios karvės šmėkla skraidė virš miesto... Ir dar kaip skraidė ir skraidys, kaip sakoma, iki penktos kartos.

MIESČIONIŠKI ŽAIDIMAI

Aliukas Šovinis pragyveno pas mus metus ir šešis mėnesius ir išėjo parašęs tik penkias savo DIENOS dalis. Kas nori ir ką nori gali šnekėt, kad, girdi, jam neduodavo degint naktimis šviesos arba kad jis apsinuodijo žuvim ir visas kitokias nesąmones. Aliukas Šovinis ne iš tų, kurie lengvai apsinuodija

paprasčiausia žuvim. Jis gyveno buvusiam senelio kambary ir miegojo buvusioj senelio lovoj, ir jam pačiam, ir jo svogūnams užtekdamo šviesos. Vakaraus Aliukas Šovinis, mano motina ir aš lošdavom kortomis, žaisdavom telefoną, laivų šaudymą, miestų, valstybių, augalų ir upių pavadinimus — ir visus kitus, kaip tėvas sakydavo, miesčioniškus ir tuščius žaidimus. O jis tuo tarpu barbendavo pirštais virtuvėj, žiovaudavo, ir su kiekvienu mėnesiu jo akyse vis didėjo nesveikas blizgesys. Ypač jį siutindavo mano išgalvotos arba velniai žino iš kur ištrauktos dainelės, kurias plėšdavom, žaisdami augalų, miestų ir valstybių pavadinimus. Antai, jeigu užsimerkę išdurodavom Aliuko Šovinio rankraštyje raidę U, tai iš karto uždainuodavom:

Uriukas žydi! Kaip puiku, Kai joji išaku...

nes visados aš įrodinėdavau, kad uriukas yra slyvos, o slyvos, kaip žinia, vis tik augalas. O jeigu sugalvodavom lošt kortom, tai iš anksto užtraukdavom kitą mano dainele:

Jeigu tau gyvent beliko vienas šansas, neskubėk, žmogau, padės tau preferansas.

Ir tik Aliuko Šovinio dėka aš supratau, kad mano motina, Elytė Šatienė, yra ne vien tylus ir begarsis dulkių siurblys, kurio mygtuką laiko savo rankose mano tėvas, ir mano tėvas suprato, kad Aliukas Šovinis tai kirminas, graužiantis sveikas šeimos šaknis, ir kad dabar jo sveikata, jo užkalkėję plaučiai ir jo pulsas gali pasidaryti ne vieninteliais Elytės Šatienės, mano tikros motinos ir jo žmonos, rūpesčiais, pergyvenimais ir džiaugsmiais. Pavyzdžiui, grįžtu iš mokyklos, o tėvas, ištempęs ausis, susirietęs klausosi prie senelio kambario durų. Aš irgi tyliai prieinu ir klausausi, o ten Aliukas Šovinis su mano motina šnekučiuojasi sau šalčiausiai apie gyvenimą, vaikų ligas ar šiaip visokius niekus. Žinoma, aš tik pasijuokiau, nes nežinojau, kad greitai tas mano juokas pavirs dantų griežimu. Nors ir kaip keista, paaiškėjo, kad Elytė Šatienė irgi yra kažkada gimusi, tegu ir labai seniai, ir turi net savo gimimo dieną. Ta proga mano tėvas, nieko blogo negalvodamas, nupirko jai naują šluotą vietoj susidėvėjusios ir užrašė ant jos cheminiu pieštuku: MŪSŲ BRANGIAI IR MYLIMAI ELYTEI GIMIMO DIENOS PROGA. ANTANAS... (ir net nepasiklausęs šalia išraitė mano vardą), kaip jis darydavo kiekvienais metais, pirkdamas tik praktiškas, namų ūkiui reikalingas dovanas. O Aliukas Šovinis ne-

buvo praktiškas — jis atnešė tris raudonas kaip ugnis rožes ir tris butelius šampano. Mano tėvas niekada negėrė ir nerūkė, tačiau šiandien jis nusižengė savo tvirtiems principams ir iki vakaro nusilakė kaip dūmas, ėmė gniaužyt ir kramtyt raudonas, ugnines rožes. Mano motina pažvelgė į Aliuką Šovinį ir nuleido akis, bet Aliukas Šovinis tiktai santūriai šyptelėjo ir pasakė:

— Nieko baisaus, rožės nors ir nevalgomos... tačiau nėra jos tokios neskanios.

Ir, šypsodamasis mano motinai, ėmė kramtyt žiedlapį. Man pasidarė labai linksma, ir aš sušveičiau likusią trečią rožę.

— Telefunken! — sušukau tada ir įjungiau dar senelio pirktą radiją, išslinkau iš už stalo ir išvedžiau savo tikrą motiną šokti.

Vienas malonumas, kaip sakoma, elegancija ir grakštumas — nei tau delnai išprakaituoja, nei tau ant kojų lipa. Teko, pavyzdžiui, per nelaimę su Liuką Kaminskaite šokti: perkaitom abudu ir virpėt kažko ėmėm, o čia dar Kaminskas sėdi ant suolo.

— Elyte, velniai griebtų, — sublioviau visa gerkle, — kokia tu šiandien graži!

Ji apkabino mane kaip tikra motina, suvėlė plaukus ir pabučiavo į kaktą.

— Kas ir bus, — sukrizeno mano tėvas, taisydamasis akinius, — kai mano žmona per daug išgražės, nesusikalbėsiu, matau, ar ne taip, gerbiamasis?

Tačiau Aliukas Šovinis tik keistai pažiūrėjo į mano tėvą, tankiai sumirksėjo, kažko nuliūdęs padėjo delną ant duonai pjaustyti lentelės ir lėtai ėmė badyti peiliu tarp išskėstų pirštų. Tėvas barbeno krumpliais į stalą, išjungė radiją.

— Kodėl?.. Kas tau yra, Antanai, nesveikuoji? — paklausė mano motina.

— Man atrodo, kad tu, Elyte, ir jūs, gerbiamasis, nesveikuojat, — susijuokė tėvas.

Aliukas Šovinis liūdnai pažiūrėjo į mane, į mano motiną ir, žemai nuleidęs galvą, staiga žaibiškai ėmė badyt peiliu tarp išskėstų pirštų.

— Telefonken! — riktelėjau įpykęs. — Arba jūs, tėvai, eikit miegot, arba šokt, tik negadinkit žmonėms kraujo!

Ir mano tėvas, kraipydamas galvą ir gūžčiodamas pečiais, nušliaužė į miegamąjį.

Tačiau apie dvyliką aš pamačiau jį vėl stovintį tamsoj tarpduryje ir šluostantį akinius į dryžuotą pižamą. Jis pamojo Aliukui Šoviniui paslaptinai, ir tas, prikandęs lūpą, nuėjo prie tėvo į tamsų kambarį, o po kelių minučių grįžo kaip pablūdęs, apžvelgė mane su motina lyg išprotėjęs, atbulas atsitraukė į savo kambarį ir uždarė paskui save duris.

Mudu su motina susižvalgėm, aš sugniaužiau kumščius ir sugriežiau dantimis:

— Ach, telefonken!..

Tada mano motina pašoko ir įbėgo į tėvo kambarį, ir ten užsidegė šviesa. Aš girdėjau kažkokį neaiškų, nesuprantamą tėvo murmėjimą, paskirus irzlius ir verksmingus žodžius ir apstulbusios motinos šūktelėjimus:

— Šlykštytė... O viešpatie... koks tu šlykštytė... Ką jis prisigalvojo?!

Motina grįžo žliumbdama ir pradėjo lakstyt po virtuvę, laikydama ranką prie skruosto, lyg jai būtų užpūliavęs dantis. Iš paskos kaip vaiduoklis atslinko tėvas ir sudribo kėdėje. Aš paleidau radiją visu garsumu, tėvas žiūrėjo į motiną, lyg pirmąkart ją matydamas, paėmė peilį ir užsigalvojęs ėmė raižyt juo duonos lentelę. Tada padėjo delną, išskėtė pirštus, nutaisė verksmingą miną ir kaip Aliukas Šovinis ėmė badyt peiliu tarp pirštų, bet staiga kažko susinervino ir, matyt, norėjo smarkiai įbest peilį į lentelę, bet pataikė sau į ranką. Švirksstelėjo kraujas, ir mano tėvas ėmė kūkčiot kaip vaikas, suspaudęs sau už riešo. Taip ir baigėsi ta neužmirštama šventė. Aliukas Šovinis išbėgo šaukt greitosios pagalbos, o tuo tarpu mano motina aprišo binto gabalu tėvui ranką ir akmeniniu veidu laukė, kol atvažiuos greitoji. Aš sukiojau radiją, kol nulaužiau jungiklį.

Ir liko keistai tylu mūsų namuose, ir Aliukas Šovinis pareidavo tiktai miegot, nuslinkdavo į senelio kambarį kaip šešėlis vėlai vakare, o anksti rytą skersas išeidavo iš namų, ir nepraėjo nė savaitė, kai jis pagaliau pratarė pirmą žodį ir pasakė, jog daugiau čia negyvensias. Tėvas ilgai mykė, lyg atsiprašinėdamas, lyg teisindamasis, lyg gindamasis ar puldamas, girdi, visko šeimoje pasitaiko, girdi, visko būna, ir jam labai nemalonu... ir jis labai atsiprašo, ir, žinoma, visiems yra nemalonu ir nesmagu, bet nereikia išnešt svetimo... svetimo...

— Svetimo mėšlo, — padėjau užbaigti tėvui.

— Gerai, — pasakė Aliukas Šovinis, — būkit ramūs, aš pasistengsiu išnešt tiktai ką atsinešiau, ateidamas prieš metus ir šešis mėnesius čia gyvent.

Iš tikrųjų, Aliukas Šovinis išsinešė tik rašomąją mašinėlę, svogūnus ir penkis čia, mūsų namuose, parašytus savo DIENOS skyrius, ir nė gramo daugiau, nes iš mėšlo, kaip sakoma, ne vien mėšlagrybiai prasikala, bet retkarčiais ir vunderkindai, koks aš, be abejo, ir esu...

LIUKA

Pavasarij kurkia ir plėšosi varlės, pavasarij trūksta vitaminų ir retkarčiais norisi nusišaut, pavasarij stovi su portfeliu prie lango, autobusai važiuoja tolyn pro mokyklą, mirkčioja žaliom ir raudonom švieselėm, ir tau kažko pasiutusiai maudžia širdį.

Liuką nusikerpa kasas, tuos šlykščius virvagalius, jos tėvas Kaminskas už tai įkrečia jai į kailį taip, kad ji net atsisėst žmoniškai tris dienas negali, bet Liuką nė kiek nesijaudina, apsiauna išeiginius batukus, šlaistosi koridoriais užvertus galvą ir giriasi visiems, kokia ji, atseit, žavinga. Žinoma, nieko sau atrodo mergaitė. Pakenčiama. Bet iš tikrųjų visos moterys į pavasarij išgražėja taip, kad su jomis net nesusišnekėsi. Sėdi Liuka per pertrauką ant palangės su Rimavičium — nemalonus tipelis, muilinas kažkoks, su akiniais — ir skaito abu iš vienos knygutės. Prieinu švilpudamas ir klausiu:

— Tai ką, mano mieli, skaitinėjat?

— Froidą, — teikėsi iš aukšto puse lūpos atsakyt Rimavičius.

— A, kažkada teko skaityt. Pasenęs reikalas, — nusižiovauju ir spjaunu jam tarp kojų.

Žinom mes tokius profesorius: nespėtum mostelėt, iš karto akiniai aprasotų.

Dar buvo galima pakęst tą jų Froidą, bet paskui Liuką susigalvojo išeit į kiemą ir palikt vieną batą purve. Stovi ant vienos kojos, nors juokais plyšk, o su kitu jos batu jau futbolo berniukai spardo. Aš futbolo nežaidžiau, garbės žodis, liudininkų yra. Pagavau tą Liukos batuką ir nunešiau jai. Kvailas mano charakteris — pasigaili tokių raganų, o paskui krauju springsti.

— Pasiimk savo vyžą, — sakau. O Liuka žiūri, lyg aš jai būčiau skolingas, paskui griebia savo mylimiausiąjį batą ir kaip paskutinė gyvatė skelia lenkišku užkulniu man per nasrus.

— Ak šitaip! - išlupu iš jos nagų batą.

— O ko tu šaipaisi? — sucypia tada Liuką ir užsidengia veidą rankom.

Žinoma, galima būtų ir jai, raganai, išakėt nasrus, bet aš ne iš tų, kurie moteris muša.

Nusišluostau nosine išstryškusias ašaras, atsikrenkščiu ir išspjaunu pusę danties. O publika stovi aplink balą ir nekantriai laukia, kada aš ją pamurkdysiu į purvą. Bet aš tik pasispjaudau ir ta pačia nosine iš lėto, iki blizgėjimo nušveičiu jos brangų batą ir lediniu balsu kraujuotom lūpom sakau:

— O aš maniau, kad jūs — žmogus, mano miela.

Tačiau, kaip visados, atsiranda skundikų, be kurių kiekviena padori mokykla būtų ne mokykla, o angelų darželis. Dar neprasideda pamoka, ir jau atskrenda direktorė, visa atjaunėjusi po vėlyvų vedybų su gaisrinės viršininku, o jos aitriai geltona, skrandį gadinanti suknelė įkirpta *viršuj ir apačioj*.

— Parodykit savo dantis, — pražiodo mane direktorė, o Liuką nei gyva, nei mirusi.

Aš išsišiepiu, direktorė pasistiebia, ištiesia ranką, užsimerkiu, ir man atrodo, kad ji tuoj prakiš savo gelsvą nuo papirosų „Kazbekas“, bet mielą pirščiuką pro juodą, lyg pragaro vartai, mano dantų tarpą, *pirmyn ir atgal, pirmyn ir atgal*. Direktorė mįslingai šypsosi, o Liuką dar labiau pabąla.

— Jūs, Šatai, dainuojat chore? — klausia direktorė.

— Deja, taip.

— Ar ne jūs, Šatai, esate dailiojo skaitymo čempionas, tai yra laureatas?

— Taip, pernai buvau, — kukliai sakau.

— Ar jūs šiemet nešvepluosit? — gudriai klausia direktorė, ir aš suprantu, kad dabar ji pradės dorot Liuką, po gabalėlį išmėsinės.

Kiekviena atjaunėjusi direktorė negali pakęst šiek tiek gražesnių mergaičių. Ką padarysi, reikia suprast žmogų.

— Aš seniai jus stebiu, Kaminskaite... Penkiolika metų dirbu pedagoginį darbą, bet tokio įžūlumo neteko matyt...

Aš atsidustu, o Liuką Kaminskaitė gailiai lemena:

— Aš daugiau taip nedarysiu...

— Matot, tamsta direktore, — šaltai nusišypsau ištinusiom lūpom, — man visai ne-

skauda... Ir aš pats paprašiau Kaminskaitės, kad išmuštų dantį.

— Jūs pats? Paprašėt? — net žiopteli direktorė.

— Deja, taip, — atsidustu, — nes sugedęs dantis gali užkrėsti sveikus.

Cha, neblogai pasakiau! O direktorė ėmė raudonuot nežmoniškai ir kartot kaip užsukta:

— Na ką gi... Na ką gi...

O man kas, šypsausi tėviškai, Liuką spokso į mane visa įsitempusi, ir nesuprasi — gal vėl trenkt į dantis ruošiasi.

— Eikit, Šatai, namo ir susitvarkykit,— vos girdimai ištaria direktorė.

Ir aš išeinu su portfeliuku ir geriu prie girdyklos iš aliuminio puoduko, grandine prirakinto, dezinfekuotą vandenį. Koridorium į klasę nubėga vėluodamas Ragaišis su žurnalu po pažastim ir ima turtint jaunimo žinių bagažą. Išgeriu antrą puodelį. Mokyklinis vanduo sveikas, naikina bacilas ir gydo anginą — bet žiūriu, išlekia iš klasės Liuką, o iš jos nosies kaip iš fontano švirksčia kraujas.

Liuką užsipila šalto vandens ir žiopso išvertus akis ir atlošus galvą. O man kas, negaila, tegul žiopso.

— Aš pati... Aš pati išsidraskiau nosį...— pagaliau neištveria Liuka ledinės tylos, — kad galėčiau išeit iš klasės.

Aš pagargaliuoju ir iššvirksčiu vandenį pro dantų plyšį į kibirą. Kitas manim dėtas ją, raganą, seniai būtų apipylęs žibalu ir sudeginęs.

— Nori, — staiga prabyla Liuka liūdnei, vos ne priešmirtiniu balsu, — aš suvalgysiu tą batą?

— Valgyk, jei patinka.

O ji žiūri gailiai į mane, nusiauna savo mylimą batuką ir ima kramtyti jį, net vandeniui neužgeria.

— O žinai, kas tu esi, atvirai šnekant? — pradedu sakyti ramiai, bet, vien pagalvojęs apie tai, kas ji galėtų būti, visiškai įtūžtu. — Man pats Rimavičius pasakojo... Penktoje klasėje tu jam už šimtą gramų saldainių galėjai nusimaut kelnaites.

Liuką sudreba visa, batukas iškrenta iš nasrų, ji prisileidžia į puodelį mokyklinio vandens, bet neišgeria nė lašo, nes žliumbia taip, kad net vanduo į šonus taškosi. Šiurpus reikalas.

— Aš ne tokia... Aš ne tokia, — kartoja Liuką.

Bet ir mano nervai ne geležiniai. Imu raminti Liuką, išsitraukiu nosinę, o ji nuo batų valymo juoda, tada pasirausiu portfelyje, surandu sąsiuvinį melsvą spaustuką ir apsidairęs nusausinu jos ašaras.

— Pasižadėk, kad daugiau taip nešnekėsi, — rimtai, nemirksėdama sako Liuka.

Aš linkteliu galva.

— O dabar pabučiuok mane! — tyliai sako Liuką.

Tik spėjam, nuleidę galvas, užėiti už koridoriaus kampo ir, lyg kas būtų iš padangų išleidęs orą, palinkstam viens į kitą ir gražiai apsikabinam.

Toks jau yra gyvenimas, ir nieko čia gudriau neišgalvosi.

RATU IR VISADOS APLINK

Kai Elytė Šatienė persikraustė gyventi į senelio kambarį, Antanas Šatas, mano tikras tėvas, paskelbė motinai ekonominę blokadą, ir tada Elytė Šatienė pirmąkart gyvenime pradėjo dirbti ne vien šeimai, bet ir visuomenei naudingą darbą — kooperatyvo rūsy ėmė pardavinėti kreidą, kalkes, langų stiklus bei kitas ūkiškas ir statybines medžiagas.

Dabar mes gyvenom kiekvienas sau, taip sakant, viengungiškai, mus jungė bendras skardinis stogas ir bendri virtuvės puodai. Aš, kaip išaiškėjo, kainavau savo tėvui, įskaitant maitinimą, trisdešimt rublių per mėnesį, iš viso — tris šimtus šešiasdešimt rublių grynais per metus. Ko daugiau norėt iš Antano Šato, kuris, pergyvenęs visus gyvenimo sukrėtimus, išsaugojo neblėstantį savo jaunystės idealizmą ir romantiką. Mūsų viengungiško gyvenimo pradžioje, kai užsiliepsnodavo ginčai ir plyksteldavo šventa šeimyninės nesantaikos ugnis, aš buvau tampomas už kojų ir rankų į visas puses, ir tada

aš sakydavau Elytei ir Antanui Šatams:

— Patys... patys, mano mieli... Aš dar, ačiū dievui, esu nepilnametis...

Ir kas dieną virdavau sau ir jiems pietus, daugiausia makaronus ar pienišką makaronų sriubą, o kartais, kai įsitikindavau, jog gyvenimas vis dėlto yra gražus ir saulėtas, iškepdavau kažką panašaus į pyragus ar meduolius ir įbeddavau į kepinį nudrožtą pagaliuką, lyg laivo stiebą su popierinėm burėm, kur būdavo parašytas mano paties sugalvotas kulinarinis pavadinimas, pavyzdžiui: MEDAUS PYRAGAS ANDALŪZIJOS KALVOS, SKIRTAS BOLESLOVO ŠATO ATMINIMUI, o sugrįžusios iš klinikų mano motinos laukia sausainiai su vyšnių uogiene - IR BLOGI LAIKAI TAPS GERI, KAI VĒL TAVE PAMATYSIU.

Elytė Šatienė sugrįžta iš klinikų visa skersai ir išilgai peršviesta ir apšviesta, paverkia man, kaip tikram sūnui, ant peties — aš jai populiariai išaiškinu, kad bet koks auglys yra tas pat, kaip sugedęs dantis, išmuši laiku ir vaikštai laimingas. Žodžiu, padžiovinu ašaras, apsiraminau abudu, Elytė eina į savo rūšį, šildosi rankas prieš elektrinę plytelę. Ir staiga nedrąsiai išlenka jos mylimo vaiko tėvas ir taip pat kiša rankas pasišildyt prie plytelės lyg prie šeimos židinio ir bando, kaip visados, užmegzt gražius ir nepabaigiamus pokalbius moralinėm temom.

— Tai ką pirksi, Antanai, kalkių, o gal stiklo? — klausia rentgenais peršviesta Elytė.

— Stiklo, — liūdnai sako tėvas ir atitraukia rankas nuo plytelės, sumoka pinigus, pasikiša po pažastim stiklo gabalą ir nueina tik iki kooperatyvo kampo. Ten stovi, mindžiodamas atsirišusius apatinių kelnų raištelius, lyg sveikindamasis su kažkuo, kilsteli skrybėlę ir apsidairęs trenkia stiklą į pamatą.

Sugrįžta atgal Šatas Antanas į rūšį, Elytė Šatienė pakelia galvą ir vėl, lyg jie būtų vienas nuo kito už šimto kilometrų ir kalbėtusi tarp miestiniu telefonu, sako:

— Ką dar pirksi, Antanai... vėl stiklo?

— Stiklo... iškrito, ir sudaužiau netyčia, — atsidūsta mano tėvas ir velkasi namo su nauju stiklo gabalu, apsuka ratą miestelio gatvėm, vėl sugrįžta prie kooperatyvo ir apsiašarojęs, verksmingu veidu paleidžia stiklą iš rankų.

— Man ne stiklo, — Antanas Šatas lyg ištikimas šuo žiūri į savo žmoną, — man tavo meilės, Elyte, reikia...

— Nėra, nėra, Antanai... Iš kurgi dabar jos paimsi? — švelniai šypsosi Elytė Šatienė.

— Ak Elyte, aš jau — skleroziniai griuvėsiai... aš gi viską pamiršau, — Antanas Šatas nusikelia skrybėlę, riebaluotą nuo prisigėrusio prakaito, ir jos bryliais šluostosi akis, — aš vėl įsimylėjęs lyg jaunystėj, prieš dvidešimt su viršum metų...

Elytė Šatienė pataiso susivijusį mano tėvo kaklaraištį ir marškinius, kuriuos panešiojęs Šatas dabar visados išverčia ir toliau nešioja.

Mano tėvas laiko Elytės šiltus nuo elektrinės plytelės pirštus, o ji ramiai šypsosi jam:

— Tai kur tu, Antanai, tiek metų buvai?.. Kur tavo akys?.. Kur tavo širdis buvo?.. Ėjai kažkur, ėjai, ir vis, sakytumei, ratu, ir visados aplink...

BŪK LAIMINGAS, ALIUKAI ŠOVINI, O TAIP PAT IR JŪS, IRENA MEŠKUTE

Žydi ir žaliuoja ant palangės, tik, deja, ne mūsų namuose, Aliuko Šovinio svogūnai, tačiau jis pats jau pakąstas šalnų, neberašo net apie Zarusus — puikųjį saulės ir vandens kraštą, geria užsidaręs šeštadieniais ir sekmadieniais, o kartais ir vidury savaitės, ir motociklas geriausias jo draugas. Žodžiu, smunka žmogus, kaip pas mus sakoma, visa-pusiškai ir netenka visuomenės pasitikėjimo — tik griovius belieka jam kasti. Mano tikra motina tuo tarpu ligoninėj tebeaugina neaiškios kilmės auglį, o mano tėvas, iš naujo įsimylėjęs Elytę Šatienę, pasiaukojamai slaugo ją. Tai ir mosuoju su Aliuku Šoviniu kastuvais dumblinoj pievoj, kiek iškasam — tiek ir gaunam. Atrodytų, tik dėkis pinigus į kišenę ramia sąžine ir savo geležiniais raumenimis ir prakaitu kurk savo tikrai motinai finansinę nepriklausomybę. Ir ten, kur praeinau su Aliuku Šoviniu, po metų kitų šalčiausiai galės sau banguoti javai. Tačiau nuspėjau man į tuos javus, kai šalia žūsta ne bet kas, o Aliukas Šovinis, laksto kaip pasiutęs motociklu, lenda po mašinom, ieško mirties. Ir susiras, gali būt ramus, šito

gero ilgai ieškot netenka. Nes Irena Meškutė, kaip sakoma, prisižaidę ir atsuko vidurnakty dujas, nes Irena Meškutė augina savo pilve vaiką ir nejaučia jokio gyvenimo skonio.

Žiūriu, sekmadienį eina Irena Meškutė į krautuvę kokio nors kramtomo daikto nusipirkti visa balta kaip kreida ir dar dėmėm išpilta — ir vis tiek graži, nieko sau. Žinoma, toli jai iki Liukos, nesulyginsi, bet tai jos asmeninis reikalas. Vadinasi, eina Irena Meškutė į krautuvę, o aš stoviu už žibalinės kampo ir labas jai sakau. Šlykšti šita žibalinė krautuvėlė — žibalu trenkia, ir pardavėjas nei šioks, nei toks: dainuoja, tėvo diriguojamas, mišriam chore ir visados, mane pamatęs, turi paklaust: Kaip tėvelio sveikata, kaip?.. Puikiausia, sakau, žydi ir žaliuoja... O paties?.. Dar puikesnė, sakau, su lazda į kapus nenuvarysi... Tai gal žiba-liuko reikia? Cha, lyg aš būčiau ne žmogus, o žibalinė lempa.

Taigi, labas, sakau Irenai Meškutei, o ji tik pasižiūri stiklinėm akim ir nieko nesako. Visiškai užėdė žmogų, šiaip sau, laisvalaikiu, iš neturėjimo ką veikti. Aš asmeniškai, pavyzdžiui, nei Irenai Meškutei, nei kitiems į panages nelindau ir neturėjau potraukio skaičiuot kitų paklydimus. Kokia ten gali būt aritmetika, kai žmogus vienąkart ima ir paleidžia dujas. Nueina Irena Meškutė į krautuvę ir perkasi sau šimtą gramų sviesto ir tris šimtus gramų slyvų, o slyvos žalios ir kietos, graudulys vienas, ne slyvos. O krautuvėj visi pažįstami, kas perka sviestą kilogramais, kas nieko neperka, o kas, kaip, pavyzdžiui, Kaminskas mėlynu kombinezonu, ką tik nulipęs nuo surūdijusio bažnyčios stogo, stačiom geria alų — ir visi lyg išbadėję ryja Ireną Meškutę akimis ir savo drumzlinose smegeninėse vadina ją visokiais maloniais žodeliais. O čia dar praplyšta popierinis krepšelis, ir visos Irenos Meškutės slyvos pabyra po krautuvę. Irena Meškutė bando susilenkt ir negali, o visi šypsos laimingi. Man užverda kraujas, išraustu ligi ausų ir keturpėsčias šoku rinkti Irenos Meškutės slyvų.

— Pasitraukit, — sakau užviręs Kaminskui, — argi nematot, kad slyvas trypiat!..

Kaminskas nusišluosto lūpas, gurkšteli stačiom iš butelio ir vėl šluostosi.

— Jūs ne arklys, — pakartoju, — tai ir netrypkit slyvų.

Kaminskas pastato tuščią butelį ant prekystalio ir, užuot sutrypęs mane kartu su Meškutės slyvom, ramiausiai išeina iš krautuvės.

Ir kai aš žingsniuojau su Irena Meškute gatve, Kaminskas jau spokso į mus nuo surūdijusio bažnyčios stogo.

— Ačiū tau, Šatai, — sako Irena Meškutė.

— Nėr už ką, — sakau atsidusdamas, — toks jau mano charakteris.

Prieinam mokytojų butus, tą buvusį žiurkių lizdą. Suremontuotas, išdažytas, nieko nepasakysi, rūpinamasi jaunimo auklėtojais, gal net daugiau, negu pačiu jaunimu, — ko daugiau norėt, ir kanalizacija, ir visi patogumai, ir dujos, propan-butan, taip sakant, neribotais kiekiais.

— Ačiū tau, Šatai, — prie savo durų pakartoja Irena Meškutė ir net pabando nusišypsoti.

Aš tik gūžteliu pečiais, numoju ranka ir, įkvėpęs oro, ryžtingai sakau;

— Kaip sau norit, bet aš turiu šį bei tą jums pasakyti. Galėsit sau pykti, bet toks jau mano charakteris.

— Tai užėik, Šatai, užėik, — ir atrakina duris.

Įeinu ir apžiūrinėju Paryžiaus ir neparyžiaus vaizdus ant sienos. Visokias čia fotografijų prikabinėta.

— Kaip sau norit, — atsidustu, — bet dabar ne rugsėjo pirmoji, ir čia ne mokytojų kambarys... Ir aplamai man nusispjaut!

Irena Meškutė žiūri į mane, nieko nesuprasdama, o aš vis labiau imu nervintis, net išdžiūva burna.

— Užteks vaizduot, — vėl pradedu, bet abejingai numoju ranka, nes Irena Meškutė spokso į mane, lyg jai dar teberūktų iš šnervių dujos.

— Užteks vaizduot! — įsitarščiuoju. — Aliuką Šovinių norit pribaugti! Nesijaudinkit, ieško mirties ir suras. Galit juoktis, galit kvatotis, bet jis visur jus... dieną naktį, net danguj mato.

Irena Meškutė tyli, ir liūdna pašėlusiai lieka, apsisuku ir prie durų karčiai nusijuokiu:

— Ką jūs išmanot apie meilę... Ir gyvenkit sau, rykit į sveikatą dujas... Ir tas jūsų Aliukas Šovinis tegul sau teškiasi į medį... Aš kaip žmogus, o man... Viso geriausio, galėsit direktorei pasiskusti.

Ir noriu jau jau šaut pro duris, bet ji susiraukia, lyg ruošdamasi pravirkt, pagauna mane už rankos:

— Palaukit... palaukit...

— O ko čia laukt? Lietaus?

— Tai ką man daryti? — Irena Meškutė visai jau sutrikusi.

— Apsivilkit, ir važiuojam, — šluostausi prakaitą, — galit pasipuošti, ir važiuojam... Karolius, šį

bei tą... daug nereikia.

— Kur aš turiu važiuoti?

— Pas Aliuką Šovinį, kur daugiau... Šventę ant žolės suruošim.

— Ant žolės? — klausia Irena Meškutė, lyg vaikas būtų.

— Ant žolės... ant žolės, — pamėgdžioju, — neatitempsiu gi čia Aliuko Šovinio... Jeigu jis tiek metų į akis jums nelindo, galvojat, ims ir paprasčiausiai atvažiuos?

— Tai tu mane kvieti?..

— Labanakt! — net suploju delnais. — O kas gi daugiau gali kviest? Tai važiuosit ar nevažiuosit?

— Bet aš negaliu, — krato galvą susikrėtusi Irena Meškutė. — Nes... aš...

Nusišypsau tikrai ir palinguoju jai:

— Ką jūs išmanot apie Aliuką Šovinį... Šituo neišgąsdinsit jo... Jūs tokia jam dar gražesnė.

Aš šypsausi ir žiūriu, velniai griebtu, Irena Meškutė prikauda lūpą, irgi šypsosi sudrėkusiom akim.

— Argi tai svarbu, mano miela, — sakau, — kai Aliukas Šovinis jus mato danguj...

Ir tą patį sekmadienį po pietų prasidėjo ta šventė ant žolės, gražiausia, kokią yra man tekę matyt gyvenime. Aliukas Šovinis vos negavo širdies smūgio, kai sužinojo, kad atvažiuos Irena Meškutė, tačiau greitai atsipeikėjo, susipjaustydamas smakrą, spejo nusigremžt barzdą, užsivilkti baltus kaip ledas marškinius su krakmolyta apykakle ir net pasirišti melsvą, baltais žirneliais išmargintą kaklaraištį.

Lengvas vėjelis judino žolę, saulė blykčiojo ir švietė motociklo veidrodėliuose ir mūsų supjaustytuose po skutimosi, spinduliuojančiuose snukiuose — teisingiau pasakius, ne mano, o Aliuko Šovinio.

Irena Meškutė atėjo nuo plento per žolę lengva languota paskrudintų riešutų spalvos suknele, susidėjusi rankas ant pilvo. Aliukas Šovinis nedrąsiai pakilo pasitikdamas, Irena Meškutė sunerimusi atitraukė ranką nuo pilvo, ir abu, sulaukę kvėpavimą, pasisveikino. O paskui dar vienas stebuklas — atvažiavo Liuką nei iš šio, nei iš to, pusę vasaros nematyta, nuo tetos pabėgusi, ir aš susijaudinau ne mažiau už patį Aliuką Šovinį. Tada susėdom žolėj prie mūsų šventės stalo. Liuką ilgai negalėjo suprast, iš kur šita šventė, tačiau mano Liuką, kaip ir aš, nelindo niekam į panages, o atvirksčiai.

— Vadove, — pasakė Liuka, — o dabar parodykit, kaip jūs badot peiliu tarp pirštų.

Ir Aliukas Šovinis, droviai žvilgtelėjęs į Ireną Meškutę, padėjo ant žolės savo delną ir žaibiškai ėmė badyti peiliu į tarpus tarp pirštų.

— Matot, — pasakė Liuka Irenai Meškutei, — ir nė lašelio kraujo.

— O dabar, vadove, — sušukau, — parodykit, kaip šokinėjat į aukštį!.. Dėmesio!

Dėmesio!

Liuką ir Ireną Meškutę ištempė virvutę, mes su Aliuku Šoviniu nusiavėm batus ir pasiraitojom kelnes. Irena Meškutė ėmė juoktis, kai aš paslydau žolėj ir išsitiesiau prie Liukos kojų. Liuką pakėlė mane ir pasispjaudžiusi nuvalė žalią žolės dėmę ant alkūnės, o man net šilta pasidarė, kai pagalvojau, jog dar yra pasauly žmonių, kurie taip rūpinasi manimi.

Tada išibėgėjo Aliukas Šovinis ir skriejo aukštai virš galvų. Jo melsvas su baltais žirneliais kaklaraištis suplazdėjo, suplevėsavo saulėtoj padangėj. Irena Meškutė šypsojosi ir gėrė jį vien akimis, o vaikas jos pilve krykštavo ir šokinėjo, lyg mėgdžiodamas Aliuką Šovinį.

Paskui vėl visi susėdom ant žolės ir išgėrėm po truputį, tiek, kiek turėjom, raudono vyno.

— O dabar, vadove, — sušukau, — parodykit, kaip šokinėjat per griovius su motociklu!

Dėmesio! Dėmesio!

Aliukas Šovinis neryžtingai pažiūrėjo į Ireną Meškutę, bet ji prikaudo lūpą ir išsigandusi papurtė galvą:

— Ne, nereikia, tai labai pavojinga! Ir sumišusi nudelbė akis.

— Tada jūs, vadove, pasėdėkit, o mes su Liuka apsuksim ratą.

Liuką net sucypė iš džiaugsmo:

— Vadove, mums mirtinai norisi pasivažinėti, mes tikrai, tikrai mokam važiuot...

— Koks aš jums vadovas, — sumurmėjo Aliukas Šovinis.

Mes šokom ant motociklo ir nudūmėm laukais palei rugius. Liuką apkabino mane, ir aš

nugara jaučiau du šiltus taškus, patys galit suprast, kas tai per taškai. Ir po šiai dienai mūsų sukeltos iki padangių dulkės tebesėda mano atminty. Taip, mano mieli! Šitaip reikia griebt gyvenimą, spaut už vairo ragu ir žvigdyt, kad net drebėtų!

Prašvilpėm pro kažkokią kiaulių fermą, paršai net nespėjo mirktelt ir pasiliko su savo smarve praeity, įlėkėm į kolūkinį stadioną, apsukom ratą ir plojomės ties posūkiu.

Tu dar vaikas, Liuką, nežliumbk, Liuką, toks jau gyvenimas, atsikeli, išspjauni kraują su smėliu ar mėšlu ir sakai:

— Būk laimingas, velniai griebtu, Aliukai Šovini, o taip pat ir jūs, Irena Meškute!

TEN, PO MANO DELNU

Salta ir tamsu žvėriškai, kaime šunys plėšosi, o tu išėini ant kelio su juodu senelio dviračiu ir Liuką — lyg jaunas, pradedantis žmogžudys.

— Tai važiuojam, — sakau atsidusdamas, ir garas kyla lig mėnulio.

— O mūsų niekas nepamatys? — Liuką stovi pasikreipus, negalėdama žmoniškai atsiesti. Matyt, gerai trinktelėjo į akmenį.

— Be panikos, — sakau, pasiraitodamas kelnes. — Tu, Liuka, klausyk visados tiktai manęs, ir viskas bus gerai. Blogais keliais aš tavęs nenuvesiu.

— Gerai, aš tik tavęs klausysiu, — sako vos girdimai Liuką, ir taip graudu pasidaro, lyg peilis būtų po širdim.

Tokios, kaip Liuką, vienąkart per šimtą metų gimsta.

Užkeliu ją ant kartelės, apžergiu dviratį, ir važiuojam. Mano senelio dviratis sėda po truputį ant ratlankių, braška, džeržgia, bet aš nelabai girdžiu. Minu išiklausęs į dešinę savo koją, kuri nenori lankstytis ir girgžda, nes kaulai tikriausiai čia iššoka iš savo vietų, čia vėl atsitaiso. Įvažiuojam į mišką, o ten kaip žarnoj tamsu. Kelias visur — į kairę, į dešinę, ir, žinoma, verčiamės į griovį. Guliu, ir toks nuobodulys užėina nuo tų avarijų, kad ir keltis nesinori. Bet kažkas šalia tankiai alsuoja ir atsargiai liečia pirštais, lyg kokie paukščiukai vaikštinėtų po širdį. Suprask, žiūri Liuką, ar aš dar gyvas.

— Viskas bus gerai, — tada sakau, — mes teisingai važiuojam.

Ačiū dievui, miestelis tuščias kaip iššluotas, čia visi anksti gula ir anksti keliasi. Pagaliau nutrenkiu dviratį į bulves, atrakinu duris ir įvedu Liuką:

— Jauskis kaip namie... Mano tėvo namai — tavo namai. Be panikos.

Ir kažko, velniai griebtu, kai tavo namai tušti, suspaudžia širdį, ir pats nežinai, kodėl jautiesi, lyg būtum šlykštus, piktybinis auglys. Virtuvėj nedegu šviesos, kad nesimatytų užmerktų puodų ir lėkščių, ir nuvedu Liuką stačiai į savo viengungišką kambarį.

— Tai tu čia gyveni? — Liuką susijaudinusi apžiūrinėja mano urvą.

— Tenka gyvent, — atsakau ir nupučiu dulkes nuo stalo.

Žodžiu, aptvarkau viską, sustumdau į vietas, išpurtau patalą, bet susigėstu ir nueinu ieškot naujų paklodžių į savo motinos kambarį. Kai žmogus dirbi, ne visada užtenka laiko kojoms nusiplaut. Pervelku patalynę ir sumišęs pasakau:

— Tai gal tu gulkis, Liuką? O ji man staiga sako:

— Ne, aš visiškai nenoriu miego.

— O mane — atvirkščiai — po avarijos visada miegas pjauna.

Įjungiu stalinę lempą ir nusuku į sieną:

— Negaliu tamsoj miegot, kažkaip dusina.

— Aš irgi, — Liuka nedrąsiai atsikelia nuo kėdės, — pabandyčiau, gal ir pasiseks užmigti.

Liuką atsisėda ant lovos krašto, pagalvoja, nusiauna savo jau sunešiotus, kadaise kramtytus batukus.

Aš įjungiu Paryžių, švilpaudamas pataisau pagalvę, įkeliu jos kojas į lovą ir tebešvilpaudamas užkloju ją nenusirengusią. Liuka guli lyg pievoj, sudėjusi rankas už galvos, paskui apglėbia pagalvę ir džiugiai atsidūsta:

— O, tai tu čia visados miegi?

— Tenka miegot, — sakau tebešvilpaudamas, — čia stumiū bemieges naktis.

Ir staiga suabejoju ir niekaip negaliu prisimint, ar lauko durys užrakintos, ar, velniai trauktų, palikau jas atdaras. Liuką žiūri susirūpinus į mane ir, kai aš einu pažiūrėt durų, atsisėda lovoj:

— Kur tu? Išėini?

— Tuoju sugrišiu, — sakau, — ir aplanai aš tavęs, Liuką, niekada nepaliksiu...

Nueinu į virtuvę, paklebenu lauko durų spyną ir sakau sau, kad Liuką irgi žmogus ir turi prieš guldama pavalgyt, ir užkaičiu arbatinį.

Kai grįžtu, man pasivaidena, kad Liuką dejuoja.

— Tau skauda? — klausiu susirūpinęs ir uždedu ranką jai ant kaktos, atseit, lyg matuodamas karštį.

— Skauda, — liūdnai sako Liuka, ir aš drąsindamas paglostau jos plaukus ir veidą. Ji atsidūsta ir pašnibždom sako:

— Man iš tikrųjų labai skauda, garbės žodis...

— Nieko, — raminu, — pavyzdžiui, vienas mano pažįstamas be parašiuo...

Bet Liuką paima mano ranką ir prideda ją sau kažkur kairėj pusėj ant krūtinės.

— Čia kažkas atsitiko, — pašnibždom sako Liuka.

Aš stengiuosi per antklodę savo delnu pajust tą baisų Liukos *kažkas kažkas atsitiko*, ir, žinoma, galvoj man maišosi girdėti įvairūs sniegenų sutrenkimai, apendicitai.

Bet tai, mano mieli, vaikų žaidimas, palyginus su tuo, kas yra ten... ten, po mano delnu.

TU NIEKADOS NEPATEKSI Į DANGŲ

Pavakary, kai išėjau į miestą nusipirkt šio bei to Liukos vardo pyragui, susidūriau su Peliūkščiu ir jo tėvu vienodais mėlynais kombinezonais, ir Kaminskas viešai mane pakėlė už plaukų. Ir aš, kaip tikras Judas, dar nesugiedojus gaidžiui, išsigyniau savo Liukos.

Peliūkštis žiūrėjo žiūrėjo į šitą graudų vaizdelį, pasitempė savo mėlyno kombinezono petnešas ir paniekinamai nusispjovė.

— Užteks, tėvai, — pasakė Peliūkštis, — manai, plaukuose Liuką pasislėpė. Verčiau eik miegot. Kaminskas sustaugė, suriaumojo:

— Aš ją užmušiu!

Aš pačiupinėjau, ar dar vietoj mano degantis skalpas, ir, atvirai šnekant, tokia gyvuliška baimė apėmė, jog negalėjau ištart nė žodžio.

— Eik namo, tėvai, ir nejuokink žmonių. Čia tau ne cirkas! — dabar jau supyko Peliūkštis ir padavė iškritusią man kabant ore ir trūkčiojant kojomis piniginę.

— Cirkas? — vėl suriaumojo Kaminskas, lyg gavęs kirviu į tarpuragį. — Aš jums, kekšės vaikams...

— Kam kekšė, o kam motina, — Peliūkštis šalčiausiai susikišo rankas į kombinezono kišenes ir pakartojo: — Kam kekšė, o kam ir motina...

Aš baisiausiai nustebo ir net palioviau čiupinėjęs savo skalpą, o Kaminskas šimtąkart už mane labiau nustebo. Išpūtė degtinės garų debesėlį ir palenkė sprandą, lyg ketindamas Peliūkštį gyvą pamaut ant ragų. O Peliūkštis, matyt, puikiai žinojo, ką daro. Abejingu veidu įkišo ranką į užantį ir ištraukė pajuodusį nuo prakaito voką:

— Kam kekšė, o kam motina, o kam ir laišką parašo... Į cirką kviečia atvažiuot.

Kaminskas išplėšė laišką Peliūkščiu iš rankų, prisikišęs permetė jį akim, apuostė, suplėšė, sudraskė ir dar kojom skutelius patrypė.

Peliūkštis pamankštino raumenis, pasiražė, stryktelėjo ir apsivertė ore:

— Gal dar vieną laišką duot tau suplėšyt? Vis tiek išvažiuosiu. Užteks... Ir Liuką palik ramybėj. Ji tau ne žmona... O tu, — jis paniekinamai parodė į mane, — nešdinkis, iš kur atėjai. Ir bučiuokis su mano seserim, jeigu tau patinka! Bučiuokis į sveikata. Man negaila...

Kaminskas pašoko į orą, tačiau neapsivertė, kadangi jis nemėgo cirko, aš puoliau į pašto, Peliūkštis — į bažnyčios pusę.

Kaminskas nusivijo Peliūkštį, retkarčiais sustojantį ir tyčia persiverčiantį ore. Man praėjo visa baimė, bet burnoj buvo šleikštu, lyg kažkieno pridergta, virpėjo kojos ir ugnim degė

skalpas. Atsisėdau patvory ir žiūrėjau, kaip Peliūkštis jau vikriai ropojo bažnyčios stogu, o Kaminskas stovėjo apačioj ir šluostėsi prakaitą. Peliūkštis lipo vis aukšty, ligi pat kryžiaus. Paskui sumosavo rankom, kažką rėkdamas Kaminskui (*bei* vėjas nunešė jo žodžius), užsirioolino ant kryžiaus ir atsistojo ant jo ne kaip visi žmonės, kojom, o ant rankų. Ir pasityčiodamas pamosavo Kaminskui viena koja.

Aš grįžau namo nei šioks, nei toks, šlykštesnis sau, nei rupūžė, ir neturėjau jokio noro kept pyragų ir rodytis vargšei Liukai. Susiradau vaistų nuo galvos skaudėjimo ir išgėriau iš karto keturias tabletes. Tada nuėjau į savo kambarį. Liuką ramiausiai miegojo, net nenujusdama, kad aš jos, kaip Judas, gaidžiui nesugiedojus, triskart išsižadėjau. Sutemus Kaminskas slankiojo kaip dvasia, kuriai kapinėse nepakako vietos, aplink mūsų, Šatų, namus, tačiau nedrįso nei šūkaut, nei baladotis į duris.

— Tu žinai, koks jis, — pasakė Liuka, sulaikiusi kvapą, ir tyliai pravirko. — Toks jau mano likimas. Aš žinojau, kad jis mane kada nors vis tiek užmuš.

Mes tupėjom tamsoj lyg per bombardavimą, nedegdami šviesos iki pat vėlumos, kol Kaminskas, kažką niūriai ir grėsmingai murmeldamas, sunkiai nusivیلko gatve.

Liuką sėdėjo sustingus, išplėtus akis ir nė karto nemirkteldama, lyg visai pamiršusi, jog čia pat, už kelių metrų, dar šiek tiek gyvas sėdi ir Andrius Šatas ugnim alsuojančiais plaukais. Ir aš jaučiausi dar labiau pažemintas, niekam nereikalingas, ir sakiau sau tada, jog kiekvienam skirta tai, kas skirta, ir kiekvienas, kaip įmestas į balą šuniūkštis, turi pats kapstyti, ir dar galybę visokių niekų prigalvojau tą liūdną, nors pasikark, naktį. Bet Liuką staiga krustelėjo, pažiūrėjo į mane ir atsiduso:

— Vis tiek galas... Vis tiek reiks grįžt. Ir susijuokė, matyt, kažką pagalvojusi apie galą ar grįžimą, ir pagaliau kaip žmogus ramiai pažiūrėjo į mane ir atsiduso:

— Vis tiek galas, ar ne? — lyg kažko dar abejodama, paklausė manęs, ir aš liūdnai linktelėjau galva.

Tada ji išrišo kaspiną iš plaukų ir padavė man:

— Jeigu jis mane užmuš, nors kaspinas 66 liks...

Aš laikiau kaspiną saujoj ir neatgniaučiau pirštų, lyg jie būtų suparalyžiuoti, visą šitą ilgą naktį, kurią prisiminus man pašiurpsta oda ir aš žiūriu tik į kampa arba niekur nežiūriu.

Liuką dar sykį pakartojo, kad vis tiek, vis tiek galas. Aš dar sykį liūdnai linktelėjau galva. Ir tik tada supratau, ką reikės daryt. Ir man iš karto užtirpo kojos.

Mes, nežiūrėdami vienas į kitą, rengėmės tamsoj, ir aš, pamenu, nesusiprotėdamas atsegt savo marškinių, liūdnai plėšiau rankovę. Kažkur tamsoj mojavo nuo kryžiaus koja Peliūkštis, ir man atrodė, kad aš tebesiūbuoju pakabintas ant plaukų...

Apsikabinkit, šaukė naktis, bet man buvo liūdna lyg prieš mirtį, ir aš ėjau užtirpusiom kojom, užtirpusia galva link nuodėmės slenksčio ir niekaip negalėjau jo peržengt. Aš nemoku, sumurmėjau, bet Liuką tylėjo. Aš nemoku, dar beviltiškiau pakartojau, bet Liuką nė nekrustelėjo. Ir tada aš, pamenu, pravirkau ir pasakiau sau, kad štai atsikelsiu, nueisiu į virtuvę ir susirasiu stalinį duonai pjaustyti peilį. Ir aš iš tikrųjų atsikėliau, kai man atrodė, kad Liuką jau užmigo, ir ieškojau virtuvėj tarp puodų ir lėkščių to visai jau sudilusio, bet aštraus ilgo peilio. Prisiminiau savo tikrą tėvą, savo tikrą motiną ir pagalvojau, jog jiems tik palengvės, kai aš nebekainuosiu jau nė trisdešimties rublių. Juokai juokais, bet iš tikrųjų būčiau atgulęs šalia Boleslovo, jei ne Liuką. Ji priėjo tyliai, ištraukė peilį, įmetė jį atgal į puodą su vandeniu ir, lyg niekur nieko nebūtų atsitikę, nuvarė mane į lovą. Ir jau naktis nebešaukė *apsikabinkit*, ir Liuką sėdėjo galvūgaly, glostė mano įkaitusius plaukus.

— Liuką, ar tu dabar draugausi su manim? — paklausiau, bijodamas pažiūrėt į ją.

— Jeigu jis neužmuš manęs...

Ir mes gulėjom įsitempe, ir Liuką paėmė mane už rankos, lyg mes būtumėm susiruošę pasivaikščiot, ir žiūrėjom į tamsą, ir kažkur čia pat... kažkur čia pat, lyg dulkėtoj lentynoj tarp rašaluotų dienoraščių, apmusijusių Boleslovo medalių, spalvotų akmenukų, kažkur čia pat pašėlusiai daužėsi ir spurdėjo dar gyva vaikystės širdis.

Ir tada mes išgirdom lėtus žingsnius per tėvo, motinos kambarius, paskui jie nutilo,

atsargiai girgžtelėjo senelio kambario durys — žingsniai artėjo prie mūsų, ir aš suspaudžiau Liukos ranką.

Kaminskas lėtai pravėrė duris ir sustojo prie slenksčio su lauko durų spyna rankoje. Jis žiūrėjo į mus paraudusiom nuo nemigos, iškankintom akim ir alsavo pravirom lūpom, ir mes jautėm slogų, spaudžiantį prie žemės vyriško prakaito ir degtinės kvapą, įkvėpėm jį lyg tirštus ir slogius chloroformo garus, *ir tada pajutom, jog atėjo galas,— nes mūsų kojos buvo netoli nuodėmės slenksčio, — ir suskilusios lūpos prasivėrė ir išleido iš burnos riešuty kvapą, bet, užuot sakiusios ŠKAC, ŠKAC, MIRTIE, ištarė AMEN...*

— Aš nieko nesulaužiau, — pasakė Kaminskas ir vėl nutilo, paskui padėjo spyną ant stalo, nusiėmė kepurę ir, įbedęs akis į Liuką, priėjo prie lovos, sugniaužė antklodės kampą ir iš lėto, atkakliai patraukė ją į save. Liuką susirietė į kamuoliuką, ir buvo girdėti tiktai dusulingas, chloroformu trenkiantis Kaminsko alsavimas. Kaminskas sustingęs žiūrėjo į nuogus ir liesus mano pečius, suriestas Liukos kojas ir alkūne braukė sau per plačią, prakaito lašeliais išpiltą kaktą. Jis apžiūrėjo visą kambarį, lyg mane patį, beginklį ir nuogą, — sienas, lubas, grindis, knygas lentynoje, burinį laivą su margom, iš skiautelių pasiūtom burėm, sutrukusio būgno rėmus ir azoto rūgšties butelį, užkimštą guminiu žinduku. Tada jis paėmė nuo kėdės Liukos suknelę, išvertė ją. Paskui užmovė Liukai ant kaklo, suieškojo jos rankas, prakišo pro suknelės rankoves ir pasodino ją kaip negyvą, skudurų ir pjuvenų prikimštą lėlę ant lovos krašto.

— Aš nupirkau tau batukus, — pasakė Kaminskas ir nerangiai atsitūpė prie Liukos kojų, — pagalvojau, kad reikia naujus nupirkt, nes šituos visai sunešiojai.

Jis ištraukė iš kelnų kišenių po naują, laku ir varinėm grandinėlėm blizgantį batuką ir užmovė Liukai ant kojų.

— Nespaudžia?

— Ne, — vos girdimai atsakė Liuka.

— Tai galim eiti...

Kaminskas paėmė Liuką už rankos, pažiūrėjo į mane ir kita ranka užmetė antklodę:

— Aš nieko nesulaužiau... aš vėl įsuksiu spyną į duris...

Ir išėjo su Liuką ir spyna, palikęs tik neaiškų, lyg perdegusios degtinės, lyg vyriško prakaito kvapą, ir aš gulėjau suglebęs, tarytum negalėdamas atsigaut nuo narkozės, ir alsavau pravirom lūpom...

Kaminskas įstatė spyną į duris ir stropiai

priveržė kiekvieną sraigtelį, o Liuką stovėjo lauke, už durų, su naujais blizgančiais batukais, kokių dar niekas neregėjo mūsų miestelyje.

— Tu esi... tu niekados... tu niekados už tai... — Liuka verkė be garso, tik trūkčiojo jos pečiai ir drebėjo lūpos, ir ji pašnibždom, visai praradusi balsą, rėkė Kaminskui į nugarą:

— *Tu niekados nepateksi į dangų!*

...Kapinėse varnos suka lizdus, kapinėse rūdija skardiniai vainikai ir vaikigaliai lupinėja nuo tvorelių švininius antgalius, kapinėse visi ilsis panašiai ir vienodai, tik Boleslovas kitioniškai, po raudona, aliejiniiais dažais išvedžiota žvaigžde. Ir čia, kaip sakoma, Boleslovas žengia ne į koją su miestelio visuomene. Boleslovo kapas užverstas lapais, šiukšlėm ir prislėgtas sunkia, nulūžusią medžio šaka. Purškia lietus, varnos tupi pašiurpusios, tėvas grėbia lapus ir tempia šakas į patvorį, kol sušyla ir nusivelka palatą ir padeda ant suoliuko skrybėlę. „Štai imsiu ir parkrisiu... štai imsiu ir parkrisiu“, — kartoja mano tėvas. Jo švarkas permirksta kiaurai, ir jis liūdnamatuoja savo pulsą. Per kapines su kastuvu ant pečių eina žmogus, ir jo nepaprastai raudonas veidas iš tolo tėvui šviečia.

— Broliukai busit ar šiaip giminės? — klausia žmogus, rodydamas galva į Boleslovo kapą.

Tėvas gailiai šypteli, apsivelka palatą, užsideda skrybėlę, ima skubiai raustis švarko kišenėje ir ištraukia suglamžytą rublį:

— Neturiu sveikatos...

Žmogus raudonu veidu pavarto rublį ir įsikiša į kišenę.

— Aptvarkykit kapelį, išpurenkit...— tėvas, žiūrėdamas kažkur virš kapinių medžių, pasistato apykaklę ir įtraukia galvą į pečius.

Aptvarkykit... išpurenkit, aptvarkykit, išpurenkit...

Kapinėse varnos suka lizdus, kapinėse rūdija skardiniai vainikai ir vaikigaliai lupinėja nuo tvorelių švininius antgalius, kapinėse visi ilsis panašiai ir vienodai...

ŽAISKIT, ŽAISKIT, MANO MIELI, ELEKTROS LEMPUTĖM

Čia pas mus pila ir pila nuo ryto iki vakaro šaltas toks, pakaruokliškas lietus, o ten, pietuose, kaip rašo man Aliukas Šovinis, „saulė nenuėina nuo dangaus" ir žydi magnolijos ir visokie kitokie gražus kvepiantys medžiai. Irena Meškutė pagimdė negyvą vaiką, bet ir ji nepamiršo pasiųst man širdingiausius linkėjimus ir nuotrauką — jų saulėto ir magnolijomis kvepiančio gyvenimo akimirką. Aliukas Šovinis stovi akinamai baltomis kelnėmis ir dryžuotais atlapais marškinėliais ir, santūriai šypsodamasis, vienoj rankoj laiko languotą lagaminą, o kita ranka spaudžia Irenos Meškutės pirštus. Ji merkiiasi nuo saulės, atrodo pritrenkta ryškios šviesos ir begalinės jūros spindėjimo, tokia maža, smulkutė kaip žvirblis. Nieko nepadarysi, laimingi žmonės vaikšto su baltom kelnėm, o aš drybsau lovoje darbiniais, grioviams kasti tinkamais džinsais ir maštau laisvalaikiu, kai miegu ir kai nemiegu, apie gyvenimą ir kitokius niekus. Ir jeigu nenustos lyt, reikės pasikart.

Rytą įlekia pro langą drėgnas lapas ir nusėda ant veido. Gatvėje burzgia sunkvežimimis, aš pašoku iš lovos ir matau Liuką prie vartų. Kaminskas sėdi kabinoje, o Peliūkštis viršuj, tarp spintų, veidrodžių ir puodų, įsitaisęs ant sofos su dviem elektros lemputėm rankose. Tėvas praveria kambario duris ir susijaudinęs sako:

— Ten ji, Kaminskaitė, tavęs laukia.

— Žinau... — sumurmu. — Žinau ir be jūsų... palikit mane ramybėje.

Kaminskas kabinoje sulanksto laikraštį, ir garsiau suburzgia motoras. Liuką prikanda lūpą, grįžteli į mašiną, aš basas kaip stoviu išlekiu į kiemą ir uždusęs šūkteliu:

— Liuka!.. Liuka, palauk!

Ji atsigrįžta, lyg norėdama pulti prie manęs, bet sustoja, ir mes abu apsidairom ir nuleidžiam akis, nes Kaminskas, išlipęs iš kabinos, ir šoferis, ir Peliūkštis su dviem elektros lemputėm rankose, ir mano tikras tėvas, ir net mano išoperuota motina tarpdury, ir mieli kaimynai už tvoros, ir šiaip malonūs pažįstami gatvėje spokso į mus ir laukia spektaklio.

Aš susikišu rankas į kišenes ir sakau, išstumdamas šypsena kaip sulytą ir priplaktą šunį:

— Tai išvažiuoji?

— Išvažiuoju, — šypteli Liuka ir skėsteli rankomis.

Liukos batai blizga laku ir varinėm grandinėlėm, ir aplamai ji visa žvėriškai graži ir šventišškai blizganti, ir jos akys taip pat blizgančios, lyg turėtų keturiasdešimt laipsnių temperatūros. Užaus ir, kaip sakoma,

dar labiau išsiskleis ir išgražės, nors mes visi tuo tarpu, gal būt, ir kapuose ilsėsime.

— Laimingai! — sakau.

— Laimingai, — sako Liuka ir žiūri man į kojas, — nevaikščiok basas, žemė šalta.

— Nieko, — nusijuokiu, — aš užsigrūdinęs.

Liuką sėda į kabiną, Kaminskas pasislenka, ir sunkvežimimis pradingsta iš mano akių amžinai, ir paskutinį iš Kaminskių matau Peliūkštį, žongliruojantį su dviem elektros lemputėm.

Ir vėl, velniai griebtų, pradeda lyt.

NEGRĮŽK, LIUKA, NEGRĮŽK, MANO GYVENIME, NIEKADOS

Buvo tylu, ir begalinė, lyg išretinta erdvė priešais, į šoną ir už nugaros spengė ausyse —

jokio garso, negirdėti net vėjo, kuris nešė aštrias žemės dulkes ir lyg skutamaisiais peiliukais pjaustė akis.

— Aš baigiu apakt! — Liuką užsimerkusi skaičiavo šovinius ir valė nuo jų smėlį.

Jie artėjo tai pradingdami, tai vėl pasirodydami priekyje, šone ir už nugaros, aštrus ir mirgantys lyg dulkės, ir staiga išdygo čia pat, ranka pasiekiami.

- NO PASARAN! - suklyčiau, Liuka pakibo man ant kaklo, ir aš, nusimetęs antklodę ir atsimerkęs, pamačiau, jog baigiu praryt raudoną Liukos kaspiną.

Užsidegiau stalinę lempą, kaspinas buvo šlapias ir sudriskęs nuo kramtymo, o mano skrandį pradėjo traukyt skausmingos spazmos, lyg tuoj vemčiau. Atsikėliau iš lovos ir, lėtai grabinėdamasis sienų, lyg mano senelis, keičiantis pinigams, išslinkau iš kambario. Virtuvėj degė šviesa, ir aš girdėjau vienodą tautkšėjimą.

Mano tėvas dryžuota pižama ir aštriom kaip nupešto paukščio sparnai mentėm palinkęs skaldė plaktuku riešutus ir metė branduolius į stiklinę permatomą lėkštę. Jis atsistojo lyg mokinys, nusiėmė akinius, nušluostė į pižamą, vėl užsidėjo ir droviai pasakė:

— Šiandien tavo gimimo diena... Aš prisiminiau, kad tu visada mėgdavai riešutus...

— Tai tu iš tikrųjų prisiminei? — paklausiau nusteбęs ir gerokai susijaudinęs.

— Pabandysiu iškept riešutų duonos. Gal ir pavyks... — šyptelėjo tėvas ir skėstelėjo rankom. — Tik riešutų mažoka, per vėlai susigriebiau.

Paskui atsikėlė iš lovos mano motina ir pažiūrėjo, pravėrusi duris. Ji buvo basa, žemuogėm išmargintais ilgais naktiniais marškiniais ir šypsodamasi rodė žvilgsniu į mano tėvą. Tada uždarė duris, bet greit sugrįžo į virtuvę ir padovanojo man baltas kelnės, kokias nešioja tik žokėjai, bokso teisėjai ir kai kurie laimingi žmonės.

— Tik nespėjau dar atsiūlėt...

Aš apsimoviau baltom kelnėm, buvau gerokai sulysęs, ir jos man buvo per plačios. Ir mano tėvas padėjo plaktuką į šalį ir įdėmiai nužvelgė mane nuo juosmens iki kojų.

— Gražios kelnės, tik gal kiek nepraktiškos.

Gal būt, iš tikrųjų su tokiom kelnėm mūsų miestely vaikšiotum lyg balta varna ir tave greitai apdrabstytų purvais, nes nesi nei bokso teisėjas, nei žokėjas, nei... nei...

Susėdom už stalo ir pradėjom švęst mano gimimo dieną, ir mano motina ilgai pasakojo, kaip gimdė mane ir kad aš galėjau gimt negyvas, kaip dujom apnuodytas Irenos Meškutės vaikas. O tėvas pasakojo, kaip jis penkis kartus lakstė nuo ligoninės iki namų, nuo namų iki ligoninės su antklode, vystyklais ir kad kareivis su šautuvu palaikė jį miškinių ryšininku.

— Ačiū jums, tėvai, — pasakiau, — ir tau, Elyte, kad manęs nepamiršot.

— Ką tu šneki, — susijaudino ir net paraudo mano tėvas. — Aš ne toks jau bausis sklerotikas, kad tave pamirščiau.

Elytė tik šypsojosi ir negalėjo juoktis, nes jai dar skaudėjo siūlė.

Buvo dvylikta valanda, kai aš apkabinau savo tikrą tėvą ir savo tikrą motiną per pečius ir pasakiau:

— Tegu man nudžius ranka, jeigu aš pamirščiau jus, tėvai, ir tave, Elyte.

Ir jie nuėjo miegot, grėžiodamiesi ir negalėdami atsižiūrėt į savo tikrą sūnų.

Sutvarkiau virtuvę, išploviau indus, sušlaviau tuščius kevalus ir pasėmiau saują tėvo išgliaudytų riešutų: jie buvo pernykščiai, sudžiūvę, susitraukę ir kartūs — *tai ne tie riešutai, tai ne ta riešutų duona*, kurios, gal būt, niekad iš tikrųjų nebuvo ir niekada nebus.

Užgesinu virtuvėj šviesą ir, lėtai kramtydamas riešutus, sakau:

— Negrįžk, Liuka, negrįžk, mano gyvenime, niekad...

PASKUTINIS SKYRIUS

Finkelšteinas nuo pat vaikystės buvo žydas ir nuo pat vaikystės kirpo plaukus. Finkelšteinas išskleidė naują paklodę, apgaubė mano rankas, kojas, pečius, palikdamas tik galvą, ir paklausė:

- Kaip?..

Aš pagalvojau ir liūdnai šyptelėjau:

— Plikai, varykit plikai...

Už krosnies džiūvo šlapios malkos ir iš sugadinto radijo taško stengėsi prasimušt tolima, lyg vasaros žiogų čirškimas, smuikų muzika.

Finkelšteinas suleido pirštus į mano plaukus, pakraipė galvą ir įjungė elektrinę kirpimo mašinėlę. Plaukai krito ir slydo iškrakmolyta paklode žemyn, ant grindų. Finkelšteinas papūtė į mano pakaušį ir pasakė uždusęs:

— Auksas, ne plaukas.

O aš velniai žino kodėl staiga pasiutusiai susigraudinau, suspaudžiau saujoj kuokštą nuosavų gaurų ir begėdiškai prieš veidrodį, viešai ir įžūliai apsižliumbiau, visa laimė, kad dar tyliai, be garso, kaip ciuckis, batu smagiai užvažiuotas.

Finkelšteinas išjungė elektrinę kirpimo mašinėlę, nupurtė plaukus ir, žiūrėdamas nušluostė paklode mano pasakė Finkelšteinas tik į veidrodį, drėgną veidą.

— Dešimt kapeikų, ir išmušė kasoje kvitą.

Aš padaviau jam pinigų, apsivilkau paltu, Finkelšteinas atidarė duris, ir aš išmoviau balta ir šąlančia galva, o iš dangaus sukdamasis krito pirmas šių metų sniegas...

Tegu sninga, ir aplamai... Ak, pasikarkit, pasikarkit su tuo savo sniegu...

HENRIKAS MONTĖ
kino apysaka

ET EGRESSUS IBAT SECUNDUM CON-SUETUDINEM IN MONTEM OLIVARUM. SECUTI SUNT AUTEM ILLUM ET DISCIPULI. POSITIS GENIBUS ORABAT, DICENS: „PATER, SI VIS, TRANSFER CALICEM ISTUM A ME; VERUMTAMEN NON MEA VOLUNTAS, SED TUA FIAT.” APPARAUIT AUTEM ILLI ANGELUS DE COELO, CONFORTANS EUM. ET FACTUS IN AGONIA, PROLIXIUS ORABAT. ET FACTUS EST SUDOR EIUS SICUT GUTTAE SANGUINIS DECURRENTIS IN TERRAM.

(Ir išėjęs patraukė pagal savo paprotį į Alyvų kalną. O paskui jį sekė taip pat ir mokytiniai. Puolęs ant kelių meldėsi, sakydamas: „Tėve, jeigu nori, atitolink nuo manęs tą taurę, tačiau ne mano, bet tavo valia tegul būna.” Pasirodė iš dangaus angelas, stiprindamas jį. Ir, perimtas mirties baimės, dar karščiau meldėsi. Ir jo prakaitas buvo kaip kraujo lašai, kurie krito ant žemės.)

Aušo rūškanas rytas. Kryžiuočių ordino magistras Hartmundas fon Grumbachas užvertė evangeliją.

Tarnas Johanas prinešė dubenį.

— Ne mano, bet tavo valia tegul būna...— sumurmėjo Hartmundas, panėrė rankas ir riešukuiom užsipylė vandens ant išdžiūvusio barzdoto veido.

— Ką veikia prūsai? — paklausė jis.

— Tą patį, ką ir vakar... Sėdi ir geria.

Johanas žiūrėjo į magistro nugarą, žaizdotą nuo įsirežusių į kūną aštrių vielinių marškinių, ir kramtė lūpą.

— Magistre, — pratarė jis. — Šiąnakt aš vėl sapnavau tą patį sapną: mačiau palaimintuosius Bernardą, Dominyką, Pranciškų ir Augustiną, beeinančius su savo broliais, ir jus, magistre...

— Šarvus! — įsakė Hartmundas. — Johanai, aš jau girdėjau šitą sapną... Tu imi sapnuot, kai bandai nusišvęsti savo nuodėmingus darbelius.

— Bet šiąnakt, šviesiausias magistre, panelė Marija, pakėlusį jūsų apsiaustą, parodė žaizdas ir pasakė: „Mano išrinktasai dievo malonėj šviesiausias magistras sielos išganymui baigia sunešiot trečius geležinius marškinius...”

— Meluoj, — niūriai ir piktdžiugiškai pertraukė jį Hartmundas. — Tu perdaug kvailas, kad sapnuotum... Aš tave vis tiek pakarsiu už apsirijimą ir tinginystę... Man pranešė, kad tu vakar išlakei visą mano šventinį vyną... O dabar paliepk broliams, kad pradėtų!

Prūsai kartu su ordino broliais antra diena sėdėjo už ilgų stalų ir persivalgę negalėjo pagalvoti nei apie žvėrieną, nei apie vyną. Ir kai patarnaujantys broliukai didžiulėse medinėse lėkštėse atnešė kopūstų, kryžiuočiai džiugiai sujudo, o prūsai pritilę su nuostaba žiūrėjo, kaip ordino broliai triauškina tą prūsams neregėtą valgį.

Apgiręs sembas, mosikuodamas ordino išduotu raštu su vaškiniais antspaudais, šnibždėjo savo kaimynui natangui:

— Matai, jie tokie pat žmonės, kaip ir mes, tačiau pranašesni ginklu... Mes niekada jų nenugalėsime, nes jie gali valgyt žoles... ir tyruose jiems nebūtų baisu....

Kryžiuočiai su pasigardžiovimu valgė kopūstus, ir tas pats prūsas, iš padilbų stebėdamas juos, ūmai trenkė raštą į stalą ir garsiai, kad girdėtų visi prūsai, pasakė:

— Nieko, ir mes išmoksime.

Ir su pasišlykštėjimu ėmė graužti kopūstlapį. Keli prūsai pasekė jo pavyzdžiu. Kryžiuočiai atlaidžiai šypsojosi.

Hartmundas fon Grumbachas stovėjo užsislėpęs galerijos šešėly ir, suraukęs kaktą, žiūrėjo į prūsą, atkakliai kremtantį ir ryjantį kopūstą gabalais, kol to žandikauliai staiga sustingo ir jis pakėlė akis į galeriją.

— Garbė mūsų viešpačiui Jėzui Kristui, prūsų vadai! Aš matau, jūsų sielos ilsisi taikoje ir ramybėje... — pasakė magistras, išeidamas į šviesą. — Ar jūs patenkinti mūsų brolišku susitarimu?

— Taip, — atsakė prūsai.

— Ar su šia gera žinia išvyko pasiuntiniai į jūsų žemes?

— Taip, — atsakė prūsai.

— Psalmėse pasakyta: tepasibučiuoja taika ir teisingumas, — pasakė magistras, išskeldamas ranką. — Tad išgerkit...

— Už fon Grumbachą! — pakėlė taures prūsai.

Magistras nuleido ranką ir staiga negarsiai paklausė:

— Brangūs mano svečiai! Ko nusipelno žmogus, kuris vaišinamas ir girdomas smogia durklu šeiminkui?

— Ugnies — pagal prūsiškus papročius... — atsakė senyvas prūsas šermuonėlių kepure.

— Vakar, užgesus deglams, kažkuris iš jūsų užpuolė mane, bet, ačiū dievui, aš buvau šarvuotas... — geležim skambančiu balsu ištarė magistras.

Kryžiuočiai lyg pagal komandą atsistojo ir greitai žingsniu išėjo iš menės. Prūsai pastatė taures ir susižvalgė. Kai subildėjo už-
šaunamų durų skląščiai, jie pašoko ir tik tada pastebėjo, kad jų ginklai buvo dingę.

— Melas! — sušuko kažkuris iš prūsų. — Melas!

— Gana burnot prieš dievą! — riktelėjo Hartmundas ir pakėlė dešinę ranką.

Kryžiuočiai ėmė mėtyti ant prūsų liepsnojančius malkų ryšulius, pilti dervą. Liepsna plėtėsi, ir menė pavirto ugnies jūra. Viršuj, galerijoj, pasidarė nepakenčiamai karšta. Hartmundas grįžo į savo ceļę. Net ir čia girdėjosi prislopinti deginamųjų klyksmai. Jis pabučiavo nukryžiuotąjį ir nukabino jį nuo sienos, sakydamas:

— Jėzau Kristau, tu visados rodei ordinui kelią, tu persodinai ir įdiegei jo šaknis Prūsijos ir Livonijos žemėse, tad padėk, viešpatie, nulenkt kietus prūsų sprandus ir užgniaužt maištą pačiose jo iščiose... Ir kai prūsai liks be vadų, aš nukreipsiu savo kalaviją į rytus — prieš užkietėjusius pagonis lietuvius, jotvingius ir jų kaimynystėje gyvenančius schizmatikus rusus... Amen.

Paskui atlėkė Johanas ir pranešė, kad ugnis persimetė į kitas patalpas ir gaisro jau nebeįmanoma užgesinti.

— Tegu dega. Išvesk žirgus, grįšim į Karaliaučių, — pasakė Hartmundas. — Vietoj šitos prūsai pastatys savo rankom dešimt tokių pilių... Dabar jie bus romus kaip avinėliai! Gyviau, Johana!

Prabėgdamas galerija ir dengdamasis apsiaustu nuo pragariško karščio, magistras akimirksniu išvydo liepsnojantį prūsą, gal būt, tą patį, kuris norėjo išmokyti valgyti žoles. Jis giedojo priešmirtinį himną savo pagoniškam dievui, ir ugnį lyg gyvas raitėsi pergamentas su tirpstančiu antspaudu vašku...

Kryžiuočių būrys neatsigręždamas jojo Prūsijos lyguma per ramius, kvapą sulaukiusius kaimus, miškais ir Priegliaus pakrante. Lijo lietus. Hartmundo veidu bėgo vanduo ir lašėjo nuo šlapios barzdos. Vakare nustojo lyti, buvo keistai tylu, lyg ramybė amžiams būtų nusileidusi į Prūsų žemę.

Vilkdama šiurpią, į vakarus nutįsusių uodegą, iškildama rytuose iki dangaus skliauto vidurio, skriejo kometa, ir ant Magdeburgo stogų, katedros bokštų, tamsių kaip šulinys kiemų ir gatvelių krito keista, lavoniška šviesa. Ir pratisas, nesiliaujantis šunų kaukšmas tik sustiprino tą neaiškų baimės, atgailos, nerimo ir neišvengiamos pražūties jausmą. Tuščiomis, išmirusiomis gatvelėmis ėjo keturi vyrai, apsiaustais pridengę virpančias žvakių liepsneles, o kažkur už kampo smuklėj aidėjo girta daina ir riksmas, klyksmas ir išspirtos lauk tuščios statinės, šokinėjančios gatve per akmenis, dundesys...

Katedroj nutilo giesmė, kaukšėdamas bėgte užbėgo į sakyklą vienuolis pamokslininkas ir sustingo iškėlęs rankas, žiūrėdamas virš Magdeburgo miestelėnų galvų pro atlasas katedros duris į tuščią, keistai kometos nušviestą aikštę.

— Dievo pirštas danguj! — suriko vienuolis. — Viešpats dievas siunčia naują išbandymą savo tautai!.. Į kryžiaus žygį, krikščionys! Dar nespėjom apverkt geriausių mūsų šventos Marijos Teutonų ordino brolių, kuriuos užkietėję pagonys lietuviai išskerdė Durbės lauke, kai Prūsijos naujakrikštai, kurstomi velnio sėklos Henriko Montės, atkritę į senąsias klaidas ir žiauriausiai išžudė daugybę mūsų mylimų...

Vienuolis akimirkai nutilo, išgirdęs moterišką klyksmą šoninėj navoj. Liesas paniuręs

vyras su berniuku ant rankų stūmė nuo savęs besidraskančią moterį. Ji parkrito ir, raitydamasi ant žemės, pro ašaras šaukė:

— Mano iščios išdžiūvo! Sugražinkit iš Prūsijos vyrą...

Vienuolis įkvėpė oro ir, smeigęs pirštu į tą pusę, griausmingai sušuko:

— Į kryžiaus žygį!.. Net jeigu tavo tėvas atsistotų slenkstyje ir tavo brolis pakibtų tau ant kaklo, ir tavo motina primintų tau krūtis, kuriomis maitinai, išėik, pamynęs po kojomis tėvą, išėik, pamynęs po kojomis motiną, ir išskrisk prie kryžiaus vėliavos...

Paniuręs vyras, nešdamas vaiką glėbyje, asketišku, lyg iš akmens iškalto veidu tylėdamas išėjo iš katedros.

Keturi vienuoliai su žvakėmis rankose ėjo tuščia, kometos nušviesta gatve.

— Tai tu čia, mokytojas Hirschalsai? — paklausė jie vyrą.

Hirschalsas nusilenkė, ir jie visi ilgai tylėdami žiūrėjo į vaiką.

— Aš išvykstu į Prūsiją. Palaiminkit mane! — staiga karštai paprašė Hirschalsas, palenkdamas galvą. — Man apsireiškė mergelė Marija ir pasakė: „Hirschalsai, mirties kūdiki, greitai tu būsi mano sūnaus puotoje...“ Palaiminkit mane, šventieji tėvai!

— Tegul dievas tave saugo... — atsiduso seniausias vienuolis, pakėlė veidą į šurpiai nušviestą dangų, persižegnojo ir, nueidamas su kitais broliais, stabtelėjo. — Ko mes turėtume prašyti dievo motiną savo maldose?

Katedroj ėmė daužytis varpai, iš pradžių didysis varpas, paskui jį, aliarmuodami ir gailiai spengdami, mažieji.

Hirschalsas užsimerkė, išsitempė, kietai ir sielvartingai šypteldamas:

— Kad dievo motina leistų man atvykti į jos sūnaus puotą, tik ne tuščiom... su Montės galva lėkštėje.

Sūriąja jūra audra nešė kryžiaus žygio laivus suplėšytom burėm. Flagmaniniam grafo Barbi laive degė žibintas, ir penkiolika išblaškytų laivų stengėsi nepamest raudonos lyg gęstantis nuodėgulis ugnelės. Grafas Barbi šlitinėjo po denį, Hirschalsas, buvęs Montės mokytojas Magdeburge, ir kiti trys tokie pat senyvi kariai sėdėjo prie stiebo. Velso princas ir riteris iš Burgundijos vėmė, persisvėrė per bortą. Laivagaly stovėjo pririšti arkliai — laivui krentant į duobę, jie netekdavo pusiausvyros ir pakibdavo ant virvių.

— Koks velnias sugalvojo mus vežt vandeniui! — keikėsi riteris. — Visas žarnas išvemsiu!

— O sausuma keliaujant, Montė paleistų mums žarnas pirmiau, negu spėtum ateit ordinui į pagalbą, — perrėkdamas jūros ošimą, šūktelėjo grafas Barbi.

Ėmė pliaupi lietus, ir visai sutemo. Vėjas aprimo. Basas apiplyšęs jūreivis laivavirvėm įkopė į stiebą.

- Kur žemė?! — sušuko jam Barbi.

— Dievas žino... Kai prasišvies, pamatysim, — siūbuodamas su stiebu, suriko jūreivis.

Burgundijos riteris išmušė statinaitės dugną ir užsivertęs maukė vyną.

— Po Velykų, kai pasirodė kometa, — pasakė jis atsipūsdamas, — tą pačią dieną mano geriausias arabiškas arklys pastipo...

— Bet ar teisybė, — paklausė Velso princas laibu, beveik vaikišku balsu, — man sakė, kad Prūsijoje užmuštų krikščionių sielas, aplenkdamas skaistykla, lekia tiesiai į dangų?

— Šventa teisybė, prince, — atsiduso Burgundijos riteris. — Ne veltui dievo vietininkas žemėje Aleksandras mūsų žygį prilygino žygiui į Jeruzalę šventam grabui vaduoti ir suteikia mūsų sieloms atleidimą. Išgerk, prince, už savo sielos išganymą!

— O ar teisybė, — vėl prabilo Velso princas — jam buvo bloga nuo vyno ir nuo supimo, — man pasakojo, kad Montė vogdavo Vokietijoje arklius ir pardavinėdavo juos prūsams.

— Montė senas arkliavagis ir niekšas, — burbtelėjo Burgundijos riteris, — seniai jį reikėjo pakart...

— Montė nėra pavogęs nė vieno arklio! — griežtai pasakė Hirschalsas, atsistojo ir slidinėdamas nuėjo į laivagalį.

Grafas Barbi nusijuokė:

— Jis neranda vietos, trokšdamas vėl išvyst mylimą Montės veidą...

— Riteris yra matęs piktadarį Montę? — nustebo Velso princas. — Kaip jis atrodo?

— Deja, be ragų ir uodegos, prince. — Hirschalsas atsigręžė ir susierzinęs pridūrė: — Aš ne tik jį mačiau, sūnau mano, bet ir užauginau, išmokslinau ir net savo seserį išleidau už jo. O dabar...

Hirschalsas pralindo pro kartį ir atsistojo tarp arklių, glostė jų sprandus, drėgnus, apneštus jūros druska. Jis girdėjo, kaip riteriai vėl kažko griausmingai nusikvatojo, ir piktai nusispyrovė į jūrą.

Denis liko tuščias, visi sulindo į triumfą, slėpdamiesi nuo vandens ir vėjo, tik vienas Velso princas išblyškęs gulėjo prie stiebo, įsikibęs virvagalio. Laivas šokdavo nuo bangos žemyn, ir Hirschalsas klausydavosi, kaip subraška stiebas ir visi laivo sąnariai.

Šlapia nučiuškusi žiurkė pasirodė denyje, ji slydo, kabindamasi nagais į lentas, kol užtelėjusi banga nuplovė ją į jūrą. Hirschalsas persižegnojo ir žiūrėjo išplėtęs akis į tamsą, bet daugiau žiurkių nematė. Iš triumo sklido dainos ir girtų šauksmai; pasigirdo trenksmas, ir su keiksmais į denį išvirto kryžiaus kariai. Burgundijos riteris mosavo švento Jurgio vėliava ir šaukė:

— Salin visi! Aš nešiu švento Jurgio vėliavą, ir Montę kaip šunį...

Grafas Barbi įsikabino į vėliavą ir prašvokštė:

— Šventas Jurgis tikrai mūsų, vokiečių riterių, patronas!

Burgundijos riteris trenkė kumščiu Barbi į galvą, vėliava nukrito ant denio. Barbi išsitraukė kalaviją, Burgundijos riteris griebėsi už diržo, užčiuopė tik peilį — apdujęs nuo mirtino įžaidimo ir pykčio, šoko į priekį, ir sutriuškinta galva nusivoliojo deniu. Svetimšaliai riteriai ir jų ginklanešiai susibūrė prie stiebo ir ėmė spausti vokiečius prie borto, norėdami išstumti juos į jūrą. Hirschalsas matė tik krūvą sumišusių, kaip kirmėlės tamsių kūnų, kriokiančių, krintančių nuo smūgių ir vėl puolančių. Jis prisirišino prie jų iš užpakalio, pasilenkė ir jėga ištraukė kažkieno kojų prispaustą vėliavą.

— Atsigręžkit, galvažudžiai! — riktelėjo Hirschalsas galingu balsu, ir visi akimirkai sustingo, nuleido ginklus.

Kryžiaus kariai, nieko nesuprasdami, dar giliai tebealsuodami, žiūrėjo, kaip Hirschalsas, sučiaupęs lūpas, apsuko virš galvos švento Jurgio vėliavą ir sviedė ją į jūrą.

Paryčių nustojo lyti, dangus pabalo, vėjas visiškai nurimo.

— Žemė! — gergždžiančiu balsu sušuko nuo stiebo jūreivis, išstupėjęs ten kiaurą naktį.

Flagmaninis laivas, suniokotas audros, pusiau įgrimzdęs vandenin, įplaukė į gilią ir ramią įlanką ir laukė, kol priartės kiti laivai ir grūsdamiesi išmes inkarus. Per ištiestas lentas iš laivų į krantą išvedė neramius arklius.

Krantas buvo tuščias. Už kopų stovėjo aplūžusi, vėjų perpučiama žvejo lūšna. Basakojis vienuolis iš Magdeburgo katedros, dabar lydintis kryžiaus žygio karius, įkišo nuodėgulį į nendrių stogą.

Ginklanešiai pastatė palapines, ir visa stovykla klausė mišių. Bet pasigirdo kanopų dundėjimas, lyg vaiduokliai pralėkė pakrante raiteliai ir dingo miške. Vienas po kito užsiliepsnojo smaluoti laivai.

— Mes atkirsti! — riktelėjo grafas Barbi. Riteriai griebėsi už ginklų, bet prūsai daugiau nesirodė. Žygiuodami gilyn į Prūsiją, kryžiaus žygio riteriai darėsi vis neramesni — atrodė, kad prūsai kaip pragaro vėlės, kardu nepasiekiamos, išsisklaido, bet visą laiką nematomos seka ir lydi kiekvieną riterių žingsnį.

Pokarvių kaime, į kurį kryžiaus kariai įžengė ankstyvą rytą, buvo kapų tyla. Basakojis vienuolis, einantis kolonos gale, su liepsnojančiu deglu šokinėjo nuo namo prie namo.

Kai riteriai jojo plačia, žole ir krūmokšniais apaugusia lyguma, iš šonų suspausta miško, kaimas skendėjo ugnies juroj. Vienuolis, išbėgęs iš kaimo, stabtelėjo ir sumurmėjo, suodina ranka šluostydamasis prakaitą:

— Švenčiausia Marija, tai už ketvirtą tavo sūnaus žaizdą!

Grafas Barbi sustabdė žirgą. Jis giliai alsavo, dairydamasis i šonus, paskui užsidėjo šalną.

— Mes maiše. Ten prūsai... Atgal! — sukomandavo jis.

— Kur jūs matot prūsus? — paklausė Velso princas.

— Atgal, jūs visi akli... Tas rūkas virš kalvos — ne šiaip sau rūkas. Ten garuoja įkaitę prūsų arkliai!

Tuo metu pasigirdo šiurpus arklio žvengimas, ir, lyg iš po žemių išdygęs, tiesiai į riterius išnėrė

raitelis. Jo didžiulė galva buvo juoda, veidas su raudonom burnos ir akių dėmėm; neproporcingai trumpose ir storose, lyg iš pilvo į šonus išaugusiose rankose įstatyta po ietį, už nugaros kaip plaukai

plaukstėsi ugnis, bet raitelis atrodė keistai sustingęs. Žirgas šuoliavo nieko nematydamas, paklaikęs iš skausmo ir baimės. Keletą akimirų riteriai stovėjo sukaustyti siaubo, paskui atsitokėjo, lankininkai skubiai ištempė lankus. Viena strėlė įsibėdė virpėdama raiteliui į kaklą, kita arkliui į krūtinę. Arklys iš skausmo metėsi į šoną, partrenkdamas kelis pėstininkus.

— Tai štai koks Montė! — išsiveržė Velso princui.

Jis nespėjo prisidengti skydu, nejudamai įtvirtinta kairioji raitelio ietis nuslydo šarvais, pervėrė princo vaikišką kaklą ir išplėšė jį iš balno. Arklys su nejudančiu raiteliu ir pamautu ant ieties Velso princu kluptelėjo ir persivertė per galvą. Ir dabar riteriai pamatė, kad raitelis — tai tik medinis išdažytas stabas, pririštas prie arklio, ir jie ilgai lyg gyvą kapojo kalavijais medinį raitelį... Iš už kalvos klykdami išlėkė prūsų raiteliai ir įsirėžė į pačią kryžiaus karių tirštumą. Susimaišė arkliai ir žmonės, prūsai kapojosi trumpai ir žiauriai, paskui ėmė gręžti arklius ir trauktis. Kryžiuočiai ir jų ginklanešiai užtraukė pergales giesmę „Christ ist erstanden“ ir pradėjo persekioti bėgančius prūsus. Grafas Barbi keikėsi ir grūmojo kumščiais:

— Avigalviai! Tai pagoniška klasta! Kiaulės...

Bet kryžiuočiai, pagauti medžiokliško įkarščio, jo neklausė.

Už kalvos, išsirikiavę trim eilėm, už didelių, net pagaliais paremtų skydų stovėjo prūsų pėstininkai. Jie prasiskyrė, praleisdami savus raitelius, ir vėl susiglaudė. Riteriai negalėjo sulaikyti išibėgėjusių žirgų. Į juos pasipylė strėlių spiečiai. Ir Hirschalsas, burna gaudydamas orą, pajuto, kaip virsta iš balno, o arklys perrėžtu į užaštrintą baslį pilvu prislegia jį. Gulėjo pusiau netekęs sąmonės ir lyg pro rūką matė artėjantį ant žirgo raitelį, panašų į Montę, bet jo veido negalėjo išskirti...

Ir aš regėjau: ir štai arklys palvas ir ant jo sėdįs buvo vardu mirtis, ir pragaras ėjo paskui jį...

Iš miško, supančio lauką, išlindo kita dalis prūsų raitelių ir pėsčiųjų, užkirsdami kelią atsitraukti.

Mišku gilyn į pelkę, tarsi juos būtų vijęs pats velnias, bėgo būrelis ištrūkusių kryžiaus žygio karių. Jie griuvinėjo per supuvusius medžių kamienus, uždusę paknopstom kėlėsi ir vėl bėgo, nesirinkdami kelio, grimzdami akivaruose.

Vienuolis, sudeginęs Pokarvių kaimą, ir du ginklanešiai, vieninteliai išsikapanoję į kietesnį krantą, sukrito ant žemės, bet vėl pakilo ir, grūsdamiesi per kits kitą, ėmė ropštis į ažuolą. Jie susėdo, ramdydami alsavimą, ant šakos, ir vienuolis laibu, drebančiu nuo šalčio ir patirto siaubo balsu užtraukė psalmę Marijai.

Po valandėlės iš krūmų išlindo prūsas, žvilgtelėjo į ažuolo šakas ir ramiai atsisėdo ant žolės. Įkandin pasirodė dar pora prūsų; jie šaltai, tarytum visai nekreipdami į vokiečius dėmesio, susėdo greta pirmojo.

Lokys maurojo upės seklumoje, taškydamas letenom vandenį. Jis buvo pririštas grandine prie kelmo.

Prūsų stovykloj liepsnojo laužai, ant iešmų čirškėjo skerdiena. Montė gėrė su prūsais, švęsdamas pergalę, ir tylėdamas stebėjo lokį. Keli kariai, paragindami ietimis, stūmė atsiganiusį vienuolį žvėriui į glėbį ir kvatojo visa gerkle:

— Cha cha, pilvotas plėšike, mus krikštijai, dabar pakrikštyk mūsų prosenelį, cha cha!

Vienuolis spyriojosi, paskui, traukdamasis atbulas, išgąstingai sumurmėjo:

— Kūdiki, aš tave krikštiju vardan tėvo ir sūnaus, ir šventosios dvasios...

Jis verkė iš bejėgiškumo. Raitelis juodu žirgu oriai ir neskubėdamas jojo per stovyklą.

— Monte,— pasakė jis, nenulipdamas nuo žirgo, — tave kviečia atvykti krivis Alepsis.

— Kodėl aš turiu vykti pas jį, o ne jis pas mane? — gūžtelėjo pečiais Montė.

— Nesiginčyk, Monte, — sudraudė jį Koltis, senas vienaakis prūsas. — Nors tu ir

išrinktas didžiuoju prūsų vadu, Alepsis vis tiek galingesnis už tave: jis kalbasi su dievais...

— Pasakyk, kad aš atvyksiu rytoj.

— Dabar! — kietai ištarė raitelis.

Montė pakilo. Auktuma atvedė žirgą. Katryna, nenuleisdama akių nuo Montės, išėjo iš

palapinės:

— Henrikai, kur tu?.. Aš irgi su tavim... Nepalik manęs vienos.

— Atvesk ir mano žmonai žirgą, Auktuma...

Jie jojo mišku, stebimi nematomų Alepsio sargybinių, kurie nuolat šmėsteldavo tarp medžių. Šventojo ažuolyno pakrašty raitelis sustabdė juos:

— Palaukit čia.

Montė ir Katryna nušoko nuo žirgų ir paliko juos Auktumai.

— Katryna, čia nesimelsk, — pasakė Montė, — čia negalima melstis krikščioniškai. Čia šventas miškas.

— Gerai, Henrikai, aš pasistengsiu nesimelsti.

Iš ažuolyno sugrižo raitelis ir pasakė:

— Monte, sek paskui mane... Jeigu ta moteris iš tikrųjų vokiečių, tegul ji pasilieka...

— Ne, ji eis su manim, ji mano žmona...

Ant tūkstantmečio ažuolo šakų plevėsavo margos audeklo juostelės, kailio gabaliukai, pridžiūvusi prie kaulų skerdiena. Krivis Alepsis išėjo iš piramidinio rąstų namuko.

Rudens vėjas plėšė jo baltus rūbus ir draikė žilus plaukus. Montė pridėjo delną prie kaklo, reikšdamas ištikimybę, ir linktelėjo.

— Didysis prūsų vade Monte, aš priverčiau tave laukti, — pasakė Alepsis, pirštų galais braukdamas per ašarojančias akis. — Aš kalbėjaisi su dievais, ir jie pasakė: vokiečiai bus nubausti, ir daugiau negu pakankamai. Žinoma, tik tada, jei mes garbinsim vien savus dievus ir klausysim tų, kuriems lemta kalbėtis su dievais... Monte, kodėl paniekinai tėvų papročius ir neatsiuntei čia trečios dalies grobio?

— Ak, štai kas... Arkliai ir ginklai reikalingi mušti vokiečiams, o aukso tu irgi, Alepsi, nereikalauk, nes tik už jį pirkliai sutinka parduot ginklus.

— Neužrūstink dievų, Monte!.. Nuo amžių trečią dalį grobio dievams atiduodam...

Ir dar: prūsų vado žmona negali būti vokiečių. Tavo tėvas skyrė tau į žmonas prūsę. O tu iš Magdeburgo grįžai su vokiečių.

— Krivi, Alepsi,— valdydamasis pasakė Montė,— dievai man atleis, nes aš myliu šitą vokiečių.

— Ne! — riktelėjo Alepsis.— Tu kalbi kaip krikščionis... Tu esi geriausias karys ir vadas, tavim visi seka; kas bus, jei visi ims vesti vokiečių? Vaikai jau šnekės vokiškai...

Geriausia būtų, jeigu tu ją... paaukotum dievams.

— Kai aš pradėjau ruošti sukilimą, tu net neklausėi, kas mano žmona. — Montė suspaudė kalavijo rankeną. — Geriau jaučius aukok, Alepsi.

Alepsis nuleido galvą ir sugrižo į piramidinį namelį. Vėjas blaškė tarp akmenų ugnį, dienąnakt kurstomą ir saugomą.

— Ko jis nori iš tavęs? — paklausė Katryna.

— Nieko, jis nori paaukot jautį...

— Montė! — šūktelėjo tarpdury Alepsis. — Mes tave išrinkom, mes tave galim ir pašalint. Bet gyvenkim santarvėj. Aš dabar paaukosiu tik jautį... tik jautį, jeigu tu pasižadėsi neniekint mūsų dievų ir atiduot jiems tai, kas priklauso.

— Gerai, sutinku, — išbalęs pasakė Montė.

Jautis išraižytai ragais stovėjo po ažuolu. Katryna išgąstingai sekė akimis kiekvieną Alepsio judesį: jis iškėlė peilį ir smogė jautiui į sprandą. Ištryškęs kraujas aptaškė baltus Alepsio drabužius. Jis priėjo prie Montės ir ištepė jo kaklą krauju iš dubenio, prisiartinio prie Katrynos ir susierzinęs šliūkštelėjo kraujo į jos veidą.

— Dievų valios neatmainysi, — sumurmėjo Alepsis. — Ji vis tiek liks krikščioniška gyvatė, kurią tu šildysi savo guoly.

— Nieko, nebijok, — pasakė Montė, — mes jau einam iš čia.

Ant Katrynos veido džiūvo krešėdamas kraujas.

Kurį laiką buvo tylu, ir atrodė, kad šitame ažuolyne gyvena tik vienas Alepsis su amžinąja dievų ugnimi. Bet paskui iš kažin kur išniro daugybė baltai apsirengusių žmonių, jie

apsupo jautį ir ramiais, įprastiniais judesiais ėmė jį išdarinėti.

Montė ir Katryna grįžo atgal mišku į stovyklą.

— Henrikai, ko jis iš tavęs norėjo? — Katryna paėmė Montę už rankos, jų arkliai ėjo greta, liedsdamiesi šonais.

— Jis reikalavo, kad aš tave sudeginčiau.

— Už ką, Henrikai?

— Prūsams tu esi tik vokiečių. Bet tu dėl manęs atsižadėjai Vokietijos ir savo namų, dabar aš tau busiu namai ir tėvynė, aš apsaugosiu tave ir nuo prūsų, ir nuo vokiečių. Būk rami, Katryna.

Katryna ūmai sulaikė žirgą. Kažkur arti, tarsi iš debesų, liejosi liūdna ir sielvartinga, gerai pažįstama melodija. Jie pajogo į priekį ir pamatė ažuolo paunksmėje sėdinčius prūsus.

Degė laužas, ir lengvai čirškėjo kepama žvėriena. Giesmė, sklidusi iš ažuolo šakų, staiga nutilo, ir medyje prasidėjo grumtynės, pasigirdo triokštelėjimas, ir su šaka rankose ant žemės prieš Montę trenkėsi purvinas ginklanešys. Jis gulėjo apsvaigęs nuo smūgio ir kvailai šypsojosi Montei, kol vienas iš prūsų priėjo ir užmovė vokiečiui maišą ant galvos.

— Prinoko, — pasakė Montė ir apgręžė žirgą.

Iš ažuolo vėl plaukė giesmė.

Montės žirgas, įsibridęs į upelį, gėrė vandenį. Katryna, nušokusi nuo žirgo, prausėsi veidą. Montė skausmingai žiūrėjo į tokius pažįstamus ir trapius Katrynos pečius. Saulė judančiom nuo siūbuojančių vėjų šakų dėmėm krito ant vandens, ant žirgų ir ant Katrynos veido, kuriuo, atrodė, bėga neramios, baimingos mintys. Staiga Montė pamatė krepšėlį prie jos balno ir atrišo raištelį. Jis nustebęs ir priblokštas ištraukė baltą, 104 siuvinėtą vaikišką kepuraitę, marškinėlius,

jo rankose lengvus lyg voratinklis. Katryna atsigręžė, lyg katė prišoko prie Montės ir įsikabino į krepšėlį:

— Atiduok! — riktėlėjo ji griežtai. Montė tik sugriebė ją per liemenį ir įmetė į balną. Arkliai žingsniavo mišku.

— Aš neturėjau jo palikt, — nuleidusi galvą, pasakė Katryna, ir jai atrodė, kad vėl ir vėl nejučiom jinai įjoja į Magdeburgo rotušės aikštę... Prie gėdos stulpo nubaustas už bėgimą pono tarnas. Jis atrodo labai juokingai, ir Katryna neišlaikiusi šypteli... Paskui Montė perima iš jos rankų vaiką. Hirschalsas padeda nultipt jai nuo žirgo, Montė ištiesia vaiką Hirschalsui, bet susituri, priglaudęs švelniai pabučiuoja jį ir sako Katrynai:

— Ir tu pabučiuok!

Ji žiūri nustebusi į Montę ir bučiuoja sūnų. Tada Montė neramiai apsidairo ir sutrikęs sako:

— Užlipkim, Katryna, į varpinę... Aš noriu paskutinį kartą pažiūrėt į miestą.

Katryna džiaugsmingai lyg vaikas bėga prie katedros, ir dabar Montė atsargiai atsargiai ištiesia Hirschalsui sūnų.

— Nesijaudink, Henrikai... — sako Hirschalsas, žiūrėdamas Montei į akis.

Varpinė nutupėta balandžių, jų baltos plunksnos, įstrigusios geležinėse angų grotose, plevėna vėjyje.

— Man neramu, Henrikai, prieš kelionę... Sako, prūsai žiaurūs... Gal dėl to, kad jie gyvena miškuose tarp žvėrių?

— Ką tu kalbi? Ką tu kalbi, Katryna? — lyg nesuvokdamas, ką ji kalba, Montė sumosuoja rankom. — Kapituloj aš sužinojau, kad ordinas sudegino gyvą mano tėvą.

Katryna įsikimba Montei į ranką:

— Viešpatie, už ką?

Montė tyli, atsirėmęs į grotas, paskui, staiga vis labiau karščiuodamasis, ima kalbėt šaižiu ir rėksmingu lyg gatvės juokdario balsu:

— Viešpaties vardu amen... Tegu būna žinoma visiems, kad švenčiausios Marijos Teutonų ordinas Montės žemę, kurią tasai, gyvas būdamas, valdė, suteikia jo sūnui... nuolankiam ordino tarnui... ordino tarnui... ordino tarnui.

Montė įsitveria į varpo virvę ir keistai šypteli:

— Čia aš buvau prūsas... prūsas... Bet aš bijau, kad Prūsijoje būsiu tik vokiečių...

Aikštėj Hirschalso nėra, tik prie gėdos stulpo tebestovi žmogus, nesiryžtantis nusipjauti ausį.

— Katryna, aš tau dar nepasakiau... Kryžiuočiai sūnų pasilieka įkaitu.

Katryna lyg išprotėjusi šoka ant arklio ir šaukia:

— Montė, su tavim aš niekur nekelsiu! Ir žirgas lekia per aikštę zovada.

O prie stulpo stovi žmogus, apsipylęs žliaugiančiu per veidą prakaitu, ir žiūri į virpantį rankoje peilį...

Montės ir Katrynos arkliai laisvais pavadžiais lėtai rupšnojo žolę.

Iš miško tankmės ant apsiputojusio žirgo išniro prūsas ir riktelėjo:

— Montė, lietuviai!..

Nuleidę ordinui kraujo Kulme ir Pamedėje, per porą dienų su mūšiais sukorę šimtus mylių, lietuviai ilsėjosi prūsų stovykloje. Prūsų moterys atsargiai, lyg atlikdamos šventą ritualą, plovė juos, kitus jau pusiau miegančius, tvarstė žaizdas. Jų arkliai, prakaito ir dulkių išėstais šonais, prunkšdami ir taškydamiesi godžiai gėrė vandenį. Auktuma, išbridęs iš upės, sustojo ties jaunučiu lietuvių kariu, kuris, susirietęs į kamuoliuką, miegojo žolėje. Jo vaikiškas, beūsis veidas buvo apneštas storu purvo sluoksniu. Auktuma nusišypsojo, pasilenkė, atsargiai pakėlė jį, nunešė prie kubo ir ėmė prausti jam veidą. Karys muistėsi, atsibudamas iš miego, Auktuma plačiu savo delnu dar kartą perbraukė jam per veidą, užpylė vandens ant kaklo, krūtinės ir ūmai lyg nudegęs atitraukė ranką. Karys stovėjo susigūžęs, moteriškai užsidengęs rankom krūtinę. Slėpdamas sumišimą, Auktuma atbula šlapia ranka perbraukė sau per skruostą ir kvailai nusišypsojo.

— Aš pati... — pasakė karys ir per galvą tarsi suknelę ėmė vilktis grandininius marškinius...

Pirty prie įkaitusių akmenų krūvos sėdėjo Montė ir Žemaičių kunigaikštis Treniota. Salia jų stovėjo pilnos taurės midaus.

— Kalbėk, ji nieko nesupranta, — pasakė Montė.

— Ji man primena Mortą — mano karaliaus Mindaugo žmoną.

— O mano karalienė man primena sūnų, vokiečių įkaitą, — sausai ir mandagiai šyptelėjo Montė. — Kalbėk.

— Mindaugas trokšta ramybės... Dėl šitos ramybės jis pasiryžęs atiduoti ordinui net žemaičius...

— Bet ar Mindaugas gali atiduoti tai, kas jam nepriklauso? — vėl taip pat santūriai ir mandagiai šyptelėjo Montė.

Jis pasikėlė ir šliūkstelėjo vandens ant ak-

menų. Karšti, plikinantys garai aptraukė Treniotos veidą.

— Kalbėk, — pasakė Treniota. Bet Montė nieko neatsakė.

— Gerai kalbi, — pasakė susimąstęs Treniota. — Aš pirmas sukėliau teutonams gaisrą prie Durbės, tada tu įpūtei ugnį Prūsijoje, o žiezirbos lekia į Kuršą ir Livoniją. Votys išdeginamos įkaitinta geležim... taip mes iš-deginsim iš savo žemių ordino pilis ir sujungsime visas mūsų susiskaldžiusias gentis...

Treniota atsistojo ir pravėrė duris. Oro gūsis įsiveržė į pirtį.

— Dabar pats geriausias laikas tai padaryt... Ir nesupranta to tik karalius Mindaugas. Ir dėl savo ir savo... krikščioniškos karalienės Mortos šventos ramybės nešaukia karių prie ginklo.

— Išgerkim už karalių, — Montė ištiesė taurę Treniotai, tas įdėmiai pažiūrėjo į Montę ir paėmė taurę. — Teapšviečia dievai karaliui protą... Ir tada tepadedu dievai mums kartu išsvilint ugnim teonus...

Jie nuliejo dievams per petį midaus ir lėtai išgėrė iki dugno. Katryna atnešė baltas drobulės ir apsiautė juos...

Auktuma matė, kaip, lydymas Montės, prie žirgo priėjo Treniota, išoko į balną ir paskui jį

pakilo visi lietuviai. Treniota pasilenkė ir stipriai pasibučiavo su Montė, tada ištiesė ranką ir galingu mostu įmetė į balną Auktumos praustąjį karį. Lietuviai staigiai, be triukšmo dingo miške.

Hirchalsas ir kiti du gyvi palikti belaisviai žiūrėjo, kaip Montė vaikšto pirmyn atgal. Katryna stovėjo prie palapinės už karių nugarų ir įsitempusi sekė Hirchalso ir Montės judesius.

— Gerai, — pasakė Montė nekantraujančiai karių miniai, — trauksim burtus: vieną iš jų galėsit sudeginti dievų garbei, o kitus du paleisiu...

Kariai nepatenkinti suošė. Koltis, senas vienaakis vitingas, pasakė:

— Montė, dievams aukų niekada nebus per daug.

— Nesiginčyk, Kolti, su manim... Aš ne Alepsis, o karo vadas... Tegul jie traukia burtus!

Koltis atkišo belaisviams strėlinę ir pasakė:

— Dvi strėlės sveikos, trečioji — mirtis! Trauk, vokiečiai!

Hirchalsas ištraukė nulaužtą strėlę. Katryna tyliai aiktelėjo.

— Iš naujo! — sušuko Montė.

Kariai nepatenkinti ėmė trypti kojom ir žvanginti ginklais. Ir vėl Hirchalsui atiteko ta pati mirties strėlė. Katryna užsimerkė.

— Iš naujo! — užriko Montė ir išsitraukė kalaviją. Minia nutilo.

Hirchalsui pasidarė silpna, jis atsirėmė ranka į strėlinę ir truktelėjo pirmą pasitaikiusią strėlę. Ištraukė mirtį.

— Jūs laisvi, — pasakė Montė kitiems dviem belaisviams, užsikišdamas už juostos kalaviją.

— Tokia dievo valia, — sumurmėjo Hirchalsas.

Katryna puolė prie Montės, šaukdama: - Ne!

— Aš padariau, ką galėjau, kad jį išgelbėčiau, — niūriai ir tylomis pasakė Montė.

— Ne, tu neleisi jo sudeginti, juk jis mano brolis ir tavo... tavo...

— Jis pats išsitraukė mirtį, eik iš čia, Katryna.— Montė nežiūrėjo į ją.

Hirchalsas, tebelaikydamas rankoje nulaužtą strėlę, godžiai ir su viltim žvelgė į Katryną. Ji staigiai pasisuko ir žengė žingsnį į Hirchalsą, karštligiškai žiūrėdama į strėlę jo rankoje, tartum norėdama ją ištraukti. Hirchalsas nulydėjo akimis jos žvilgsnį ir ūmai numetė strėlę. Katryną pakėlė galvą ir lyg tik dabar išvydo pažįstamą nuo vaikystės Hirchalso veidą, rodos, jau apneštą mirties pelenais, ir karščiuojančias fanatiškas jo akis.

— Ar tai tu mano sesuo Katryna? Kuo tu pavirtai? Apsimetėlio sugulove!.. Ir pamiršai savo pareigas bažnyčiai. Tu leidai parduot Montės sielą velniui ir pardavei savąją. Eik šalin! — prakošė su neapykanta Hirchalsas.

— Henrikai, — maldaudama sudejavo Katryna.

— Vėlu, — nusigręždamas nuo Katrynos ir Hirchalso, pratarė Montė.

— Tegul būna prakeikta tavo Prūsija, jeigu tu negali pasigailėt mano brolio! — daužydama kumščiais į suakmenėjusią Montės nugarą, šaukė Katryna.

Montė, staigiai atsisukęs, suspaudė jos rankas ir jėga nuvedė ją prie palapinės.

— Būk čia. Geriau, kad tu nematytum, — sumurmėjo Montė ir paliepė prie palapinės sėdinčiam kariui:

— Saugok ją, Visgaudai.

Kai Montė grįžo, sargybiniai jau tempė Hirchalsą už rankų. Montė sulaukė juos:

— Palaukit, kol sukraus laužą.

Montė ir Hirchalsas stovėjo veidu į kits kitą.

— Tai štai koks tu, Montė. Ir stiprus, ir bejėgis, — lėtai, lyg jūdviejų lauktų ilgi, dienom nesibaigiantys disputai, prabilo Hirchalsas, neatsigręždamas į laužą.

Montė tylėjo, stebėdamas, kaip prusai krauna aukojimo laužą.

— Aš mylėjau tave, Henrikai. Pasitikėjau tavim lyg savo vaiku, — Hirchalsas liūdnai ir skausmingai šyptelėjo. — Aš niekada nenorėjau būti tau teisėjas, net ir tada, kai tu, prūsas, neleistinai suartėjai su mano seseria Katryna ir užtraukei nešlovę mano namams.

O dabar tas, kuriam aš atidaviau visa, ką žinojau, yra ne tik teisėjas man, bet ir budelis.

— Tu suluošinai mano protą, Hirschalsai,— atitraukęs akis nuo kraunamo laužo, pasakė Montė. — Aš dvigubai kenčiu, nes mąstau kaip krikščionis, o esu pagonis prūsas ir naikinu visa, kas krikščioniška... Gal man palengvės, kai tu virsi laužo plėnimis...

Hirschalsas žiūrėjo į keistą Montės šypseną, svetimą ir nesuprantamą, ir jautė, kaip jį vėl ima kaustyti baimė ir šaltis.

— Tavo protas klastingas kaip angis, Montė, — greitai, lyg norėdamas kažkam užbėgti už akių, pasakė Hirschalsas. — Magdeburge tave padarė išrinktuoju ir išlavino kaip karį ir mokslo vyrą. O dabar tu kerti į tą ranką, kuri tave išmaitino... Kol kas tau sekasi, ir tu kariauji kaip Aleksandras iš Makedonijos.

— Mano sunūs Aleksandras. Kur jis?! — neslėpdamas skausmo, griežtai ir su neapykanta riktelėjo Montė.

— Nežinau. Dievas tave baudžia, nes tu skendi nežmoniškoj puikybėj. Tu pražudei savo sūnų, pražudei mano seserį, žudai mane, bet pražūtis laukia ir tavęs.

— Aš esu tik karys, Hirschalsai,— vėl ramiai šyptelėjo Montė. — Bet tu tikėjimą pavertei politika ir atėjai su kardu į prūsų žemę. O kai mokslo vyras virsta politiku, jis nusipelno šuniško galo. Man gaila tavęs... mokytojau, — su kartėliu ir ironija pasakė Montė ir nusigrėžęs nuėjo prie laužo.

Laužas jau buvo sukrautas. Kariai atvedė klumpantį mirtinai nuvarytą arklį. Žalios putos dribo jam iš nasrų ant žemės.

Hirschalsą įsodino į balną, pririšo virvėmis ir vilkte užvilko su arkliu ant malkų krūvos.

Hirschalsas meldėsi:

— Viešpatie, į tavo rankas atiduodu savo nuodėmingą sielą... Viešpatie, jeigu tu neleidai iki šiol užmušt to pragaro sieroj gimdyto Montės, tai nors išvaryk jį iš proto...

Ugnis palengva įsidedė ir ėmė laižyti šarvais apdengtą Hirschalso koją, perbėgo rankom, prispaustom prie kūno. Jis atlošė galvą iš skausmo ir užgiedojo, springdamas dūmais:

Ave, rosa in Jericho Purple vestita, Maria phoebe spherico Divinitus polita...

Katryna draskydamasi veržėsi prie laužo ir šaukė:

— Leiskit ir mane... Leiskit... Aš nebegaliu gyventi tarp jų... Žvėrys!.. Ir tu, Henrikai, toks pat, kaip jie. Sudeginkit mane, dabar aš pati prašausi. Ir savo sūnų tu leisi nužudyti dėl šitos prakeiktos Prūsijos.

Ji daužėsi Visgaudo rankose, paskui sukniubo be žado. Oras įkaito nuo laužo liepsnos, ir juodi degėsiiai lėtai krito ant jos plaukų.

Montė gėrė pašėlusiai su kariais, nuliedamas dievams per petį midaus. Moterys puotavo skyrium. Katryna nuėjo į vyrų pusę ir pašaukė:

— Henrikai!

— Tau čia negalima! — niūriai pasakė Montė.

— Henrikai, aš norėjau paklaust, ar tu irgi matei, kaip mano broliui iš burnos į dangų išskrido baltas karvelis...

— Koks karvelis?! — visiškai paniurdamas sušuko Montė ir atsistojo. — Tu išsigalvojai!

— Aš tikrai mačiau, — vokiškai sušnibždėjo Katryna.

— Nebuvo karvelio, — grėsmingai ir taip pat vokiškai, nustebindamas prūsus, pakartojo Montė.

— Nepyk, bet tikrai išskrido...

— Niekas neišskrido! — suriko Montė. Katryna norėjo kažką sakyti, bet jis nuplėšė karda nuo diržo:

— Sukaposiu... Niekas neišskrido!

Ir trenkė kardo rankena, atstumdamas Katryna. Prūsai vienodai rimtais veidais žiūrėjo į gulinčią Katryna.

— Katryna... Atleisk man... Nejaugi tikrai išskrido karvelis... — murmėjo suglebdamas Montė.

Temo. Montė sėdėjo vienas, toli nuo stovyklos triukšmo, prie blėstančio Hirschalso laužo,

užmerkęs akis — ir atrodė, kad tarpais snūduriuoja. Nuodėgulių krūvoj styrojo pakrypę tušti, išdegę šarvai; jie dar labiau pasviro ir barkšteldami susmego. Montė vėl užsimerkė.

„Tu smarkiai pasikeitei, Henrikai. Kas tau yra?“

— Nieko, tik mane degina karštis. Nieko. Tik mane degina karštis.

„Tu slepiesi nuo žmonių. Bet atėjai pas mane, kai manęs jau nebėra... Atėjai liūdnas ir nusižeminęs. Bet kas bus pažemintas čia žemėje, tas bus išaukštintas ten danguje.“

— Aš nenoriu nei būti žeminamas čia, nei aukštinamas ten. Gal aš blogas krikščionis, mokytojai? Bet ko negaliu suvokti protu, tuo negaliu tikėti neabejodamas. Ir aš, mirtingas žmogus, drįstu abejoti, ar yra pomirtinis gyvenimas. Aš tik noriu žinoti, ką reiškia visa — vanduo, žolė, ugnis, kraujas ir mano nelaiminga Prūsija.

„Fides quarens intellectum, — sako, linguodamas galva, Hirchalsas. — Suprantu, kad tavo tikėjimas ieško proto... Bet viena tiesa yra apsireiškime, kitą tu matai šitam laikinam ir piktam pasauly — natūralų gamtos protą, ir tada, Henrikai, tavyje sukyla maištas... Tuomet sakyk tu paprastai: štai išvados, prie kurių privedė mane protas kaip filosofą, bet, kadangi dievas negali klysti, priimu tiesą, kurią mums apreiškė šventas raštas ir kurią taip stropiai tvirtina šioje žemėje mūsų ordinas, ir dėl to aš laikausi tikėjimo visom savo silpnom jėgom...“

— Bet, mokytojai! Kam tada man protas, kam išmintis, kurią įgijau iš jūsų, jei viskam tinka vienas, tas pats atsakymas?

„Henrikai, aš matau, tavo per daug išlavintas protas darosi tau pražūtingas, nes abejonės tave jau nugali, ir per jas tu nebematai švenčiausio dieviškosios tiesos veido.“

— Bet kodėl aš negaliu pasikliauti savo protu ir širdimi tokiais, kokius juos man davė pats dievas?

„Ir vis dėlto, Henrikai, visuomet pasikliauk tikėjimo skydu, nes jis yra visų dorybių pagrindas, be kurio, kaip sako šventas Augustinas, džiūsta kiekviena dorybė, tarsi šaka, nustojusi sąjungos su šaknimis.“

Montė sėdėjo palenkęs galvą, o Hirchalsas tebuvo apsilydžiusių šarvų krūva.

„Aš nenoriu būti tau teisėjas net ir tada, kai esu labiausiai įskaudintas. Tu pats nu teisk arba išteisink save. Kas tau darosi?“

— Nieko... ničnieko.. Tik mane degina karštis.

Katryną purtė karštligiškas drebulys. Montė stovėjo palapinės angoj, atnešęs vandens. Bet Katryną nusuko galvą į šoną ir paskui, lyg pro miglą įsižiūrėjusi į Montę, baugščiai šuktelėjo:

— Kas tu toks? Ką tu su manim darysi?

— Aš atnešiau tau gerti.

— Ne, aš negersiu. Tu nori mane nunuodyti. Aš žinau, — nusišypsojo Katryna, — tu atėjai mano nuodėmingos sielos.

— Čia aš, Katryna. Čia aš.

— A, Henrikas Montė. Didysis prūsų vadas. Ar ir aš turėsiu traukt burtus? Aha, tu bijai manęs? Atstok, aš noriu grįžt į Magdeburgą.

Katryną nusigrėžė į šoną. Montė pasilenkė ir kažką šnabždėjo jai, glostydamas galvą, bet Katryną negirdėjo.

Jai atrodė, kad ji vėl stovi Magdeburgo katedros varpinėj, greta Montės, ir vėjas judina prie geležinių grotelių prilipusias balandžių plunksnas. Varpinė svyra žemyn lyg pakirstas medis. Ir Katryną staiga pamato grotose įstrigusį balandį. Montė stengiasi jį išvaduoti. Jis traukia į save balandį, ir Katryną nori jam padėti. Bet nutraukta balandžio galva lieka grotose.

Hirchalsas iš tolo liūdnai šypsosi.

— Kur Aleksandras? — neramiai sušunka Katryną.

Hirchalsas skėsteli rankom ir parodo į balandžio galvą:

— Kam jūs taip padarėt?

Katryną įsikimba į Montės ranką ir sušnabžda:

— Dievas yra gailestingas. Aš melsiu, kad jis mums atleistų.

— Kam jūs taip padarėt? — klausia Hirchalsas celėje, žiūrėdamas į juos, gulinčius ant grindų.

Katryna pašoka, užsimeta apsiaustą ir puola prie Hirchalso, bet vietoj jo — tušti, išdegę šarvai.

— Ar tai tu mano sesuo Katryna? Tu pardavei sielą velniui. Eik šalin!

— Aš nekalta, broli. Jis jėga mane privertė įpulti į nuodėmę, ir aš jo nekenčiu.

Hirchalso balsas juokdamasis sako:

— Per prievartą nė viena moteris nepasiduoda meilės pagundai. Juo labiau tu, išdidi mano sesuo.

Katryna sutrikusi žiūri į savo tuščius delnus:

— Bet ką man daryti? Jeigu mano rankos nori jį glostyti... gal tai dievas siunčia man meilę?

Ji atsigręžia į gulintį Montę ir mato, kad jo nebėra.

Montė lekia ant palvo žirgo tamsoj per Prūsijos lygumą, iškėlęs deglą rankoje. Katryna šaukia jį iš visų jėgų, bet negirdi savo balso. Montė išgirsta ją; pralėkdamas pro šalį, pasilenkia balne, apglėbia Katryna per liemenį ir užmeta ją ant žirgo, prisitraukdamas prie savęs. Paskui sviedžia deglą, ir už jų nugarų suliepsnoja žemė.

Montė žiūri, kaip senyva prūsė deda lipnių, išmirkusių žolių Katrynai ant veido.

Žolės uždengia Katrynos skruostus ir kaktą, ir Montė mato tik jos užmerktas akis.

— Dabar ji ramiai užmigs ir rytoj bus sveika, — sako prūsė, išeidama iš palapinės.

Miesto katedroj ir pily be paliovos skambino varpai. Griovių vandeny, paraudusiam nuo kraujo, plaukiojo lavonai. Dar nenurankioti nuo miesto sienų, persisvėrę gulėjo negyvi miestelėnai ir kryžiuočiai nukarusiais baltais apsiaustais su juodais kryžiais. Daugiausia prūsų buvo žuvę prie suskaldytų, bet dar tebesilaikančių ant vyrių miesto vartų, šalia numesto geležim apkaustyto tarano. Miestas liepsnojo, užsiplieskęs nuo padegamųjų strėlių ir deglų.

...Prūsai priveržia svaidymo mašinas, vokiečiai — ne tik svaidymo, bet ir kitus pabūklus, prūsai siunčia strėles, vokiečiai — glėbius strėlių, prūsai akmenis, vokiečiai — akmenines girnas su aštriais kuolais, prūsai, prisidengdami lentom, bando užkopti ant sienų, vokiečiai jiems pila karštą vandenį ir ugnį, prūsai stengiasi pristumt geležinius taranus prie bokštų, vokiečiai paleidžia ant jų ratus su geležinėmis vinimis, prūsai, pristatę kopėčias, ropščiasi ant sienų, vokiečiai, sugriebę kopėčias geležiniais kabliais, iškelia jas į orą...

Ir taip tris kartus leidosi ir tris kartus tekėjo apniukusi saulė. Ketvirtą dieną, kai apyprite saulė stovėjo už katedros bokšto, Montė išėjo iš užuolandos ir pamosavo skydu:

— Hermanai Saracėne! Hermanai Saracėne!

Ant sienos pasirodė jaunas ir stiprus kryžiuotis be šalmo, suodinu veidu.

— Ko tau reikia iš manęs? A, tai tu, Monte, prūsiškas šunie!

Hermanai Saracėne, pasiduok, jei nori išlikti gyvas. Prieš dvi savaites aš sudeginau Christburgą, o jo komendantą šunys ir dabar tebeėda.

— Manęs nepagašdinsi! Gal užmiršai, kaip aš tau Magdeburge mėšluotu pagaliu šonus vanočiau?

— Paskutinį kartą klausiu: tu ir tavo kryžiuoti broliai pasiduodat ar ne?

— Gerai, pragaro išpera, mes pagalvosim... Tegul tavo laukiniai nepuola.

Ir jis pradingo nuo sienos. Varpai liovėsi gaudę, pasidarė neįprastai tylu, ir pro liepsnų traškesį įtempę ausis prūsai išgirdo nežmonišką klyksmą — vieną, antrą, dar ir dar.

Cypdami prasivėrė vartai, išstūmė penketą vaikų ir tuoju užsidarė. Ant sienos išdygo Hermanas Saracėnas ir, iškėlęs geležinę pirštine aptemptus pirštus, sušuko:

— Štai mano atsakymas... Už Christburgą atsiimk savo sūnų.

Montė išlėkė ant žirgo prie vartų. Prūsų vaikams įkaitams ką tik buvo išdurtos akys. Jie klupinėjo per lavonus, keli įkrito į griovį ir ėmė skęsti.

— Kur? Kur mano sūnus? — šaukė Montė, puldinėdamas nuo vieno vaiko prie kito. — Čia jo nėra, kryžiuotas vore... Aš žinau, jis pasiliko Vokietijoje...

— Cha cha, mes jį pasilaikysim pabaigai! Saracėnas iškėlė akmenį ir paleido į Montę:

— Še tau už Katryną!

Montė nuslydo nuo žirgo, prūsai puolė prie jo.

Grūmodamas kumščiais, Saracėnas suriko pavymui:

— Aš tave dar pamokysiu, prūsiškas šunie!

Montė atsigavo palapinėj. Salia klūpojo Katryną, jis norėjo keltis, bet ji neleido.

— Tau skauda, Henrikai?

— Ne... Jis tyčiojosi iš manęs... - Kas?

— Hermanas Saracėnas. Dar šiandien aš jį savo ranka pasiūsiu į rojų.
— Būk atsargus, Henrikai. Jis klastingas kaip gyvatė. Juk tu prisimeni...
Katryna paguldė Montės galvą sau ant kelių; glostydama delnais, praskleidė plaukus, kur dešinėj pusėj buvo suaugęs didelis randas, — ir Montės akys klaidžiojo po palapinę, kol užsimerkė.
Nuvargusioj Montės galvoj padrikai plaukė iki koktumo pažįstamos Magdeburgo gatvės... Šarvuotų riterių, ginklanešių ir stebėjusių turnyrą damų būrys grįžo iš pratybų aikštės. Arkliai buvo šlapai nuo prakaito. Prie arklidžių riteriai nušoko nuo žirgų. Riteris Hermanas, pramintas Saracėnu už savo žygius Palestinos ir Jeruzalės žemėse, pastojo Montei kelią. Katryna pristabdė savo žirgą.
— Monte, — niūriai pasakė Saracėnas, — aš vakar vėl mačiau tave išeinant iš Hirchalso namų. Ko tu ten ieškai?
— Hirchalsas — mano mokytojas.
— Saugokis, Monte, — prakošė Saracėnas. — Katryna — mano sužadėtinė, ir jeigu tu nors žvilgsniu ją paliesi, aš suskaldysiu tau galvą.
— O Saracėne, tu vis dar toks pat narsus, kaip Jeruzalės žemėse, vaduodamas šventąjį karstą, — pašaipiai atrėžė Monte.
Ginklanešys, sėdintis prie arklidės durų, kvailai sukikeno.
— O tu, — pasakė Saracėnas, išraudamas ir mesdamas greitą žvilgsnį į Katryną, — nors ir prisiklausėi filosofinių disputų Hirchalso draugijoje, bet vis tiek esi kvaila prūsiška avis. Ir kaip tave, tebedvokiantį mėšlu, pakenčia riterių luomas!
Monte pabalo nuo pažeminimo. Ginklanešys, sėdintis prie arklidės durų, vėl sukikeno, bet staiga nuščiuvo.
— Vokiška kirmėlė, — spausdamas kardo rankeną, lėtai, beveik skiemenimis, pratarė Monte.
— Girdėjot, ką jis pasakė? — kreipėsi į riterius Saracėnas, nuleisdamas antveidį.
Montė išsilenkė smūgio — trenkė skydo plokštuma Saracėnui į krūtinę ir tuo pačiu metu pakišo jam koją.
— Vokiška kirmėlė, — pakartojo Montė, prakišdamas kardo smaigalį pro Saracėno antveidį ir koją prispausdamas jo kaklą.
Saracėno ginklanešys tuoj prišoko, pagriebęs tuščias rezgines, užmetė Monte ant galvos ir parvertė jį susipančiojusį, įsikabindamas jam į kojas.
Saracėnas atsikėlė, sugriebė kardą, bet pagalvojęs numetė jį.
— Kiaule, tu nevertas riterio ginklo! — Ir jis daužė pagaliu besivoliojantį ant mėšluotos ir pažliugusios žemės Montę.
Paskui keli ginklanešiai Montę pagriebę įtempė į arklides... Katryna sustingusiu veidu nususuko ir sušėrė žirgui.
Prūsai pristūmė bokštus prie sienų, iš svaidomųjų mašinų lėkė akmenys ir ugnies kamuoliai. Iš viršaus kryžiuočiai liejo smalą ir karštą vandenį, šluodami prūsus, besikabinančius kopėčiom ir sienų nelygumais. Tik rytų pusėj buvo tylu. Kariai lūkuriavo, žvilgčiodami į Samilį.
Montė, lydėmas Auktumos, atlėkė pakeitęs žirgą ir riktelėjo Samiliui:
— Samili, kodėl tavo kariai kaip moterys droviai trypčioja vietoje?
— Aš sužeistas, Monte, daug kraujo nubėgo. — Samilis pasisuko nugara, grandininiai marškiniai buvo apkrešėję. — Ir mano vyrai kone visi žaizdoti ir nusikamavę.
— Vitinge Samili, aš tau sakau: pulk!
— Aš tavęs, Monte, nepaklausysiu, — sumurmėjo Samilis, — aš atsiskirsiu, kariauk tu sau, aš sau...
Montė tylėjo, kietai sučiaupęs lūpas, ūmai išsitraukė kardą ir užsimojo. Samilis atšoko.
— Tu nebe vadas... Auktuma bus vietoj tavęs, — pasakė Montė.
Samilis sugniaužė nuleistus kumščius.
— Tai šitaip, Monte?.. Pakėlei ranką prieš vitingą?.. Vietoj manęs vadu skiri mano vergą, kuris man kiaules ganydavo?.. Ne, Monte, gentis pati išsirenka vadą.
Kariai nepatenkinti murmėjo, supdami ratu Montę ir Auktumą.
— Monte, tu esi kitos genties, — išėjo į priekį senyvas karys, — tu negali tvarkyt mūsų

reikalų... Aš irgi vitingas ir niekada nesutiksiu, kad man įsakinėtų vergas.

— Vitinge, čia nėra vergų, yra tik kariai!

— Jeigu taip, verčiau mes pasiduosim ordinui, galėsi vienas kariaut su savo vergais! Pasidarė grėsmingai tylu, vitingas, nejaukiai dairydamasis, ėmė trauktis. Samilis norėjo kažką pasakyti, užbėgdamas už akių Montei, bet nespėjo, — švystelėjo Montės kardas, vitingas nubėgo kelis žingsnius be galvos ir sukniubo.

— Kas dar nori atskirai kariaut? Kas dar nori pasiduot ordinui?

Samilis nieko nebesakė.

Kariai išsiskirstė ir pajudėjo prie sienos, nešdamiesi kopėčias, lentines priedangas, užtaisydami svaidomąsias mašinas.

Auktuma pažiūrėjo į nejudantį vitingo kūną ir sielvartingai pasakė:

— Monte, jie dabar mane iš pasalų nudobs.

Ir jis ėmė veržt svaidomąją mašiną.

Akmuo išlėkė aukštai ir tėškėsi kažkur už miesto sienos. Auktumos lūpas perkreipė vaikiškai džiugi ir laiminga šypsena.

Vakare Montė įjojo į miestą pro didžiuosius vartus. Hermanas Saracėnas su keliais riteriais spėjo užsidaryti kampiniam pilies bokšte. Miestas buvo išmiręs kaip dykuma, Rotušės aikštėj vėjas pustė pelenus. Išlikę gyvi miestelėnai susigrūdo katedroj, meldėsi ir baimingai laukė pasirodant prūsų, tikėdamiesi, kad atsitiks stebuklas ir prūsai pasitrauks, jų nepalietę. Priešais didįjį altorių, apsuptas būrio kunigų ir vienuolių, meldėsi vyskupas, iš nevilties keikdamas prūsus, kuriems, atrodė, padeda pats dievas, ir ordiną, kuris paliko jį, vyskupą, likimo valiai.

Sudundėjo katedros durys, vyskupas ėmė muštis į krūtinę, miestelėnai šaukė:

— Viešpatie, neleisk žūt savo tautai!

Ir vyskupas, nusiėmęs brangakmeniais nusagstyta kryžių, užkabino ant altoriaus. Durys dundėjo kaip griausmingas būgnas, miestelėnai plėšė nuo savęs brangenybes, papuošalus, drabužius ir krovė prie nukryžiuotojo kojų, šaukdami:

— Viešpatie, neatstumk...

— Pasigailėk nusidėjėlių...

— Viešpatie, aš nupirksiu visą šimtą indulgencijų!

— Išganytojau... aš tavo sužieduotinė! Liesas apiplyšęs jaunuolis prasiveržė prie altoriaus, išvertė tuščias kišenes ir, perrėkdamas aimanas ir verksmą, pasakė:

— Marija, patikėk, mano kišenės tuščios... Bet tu pasigailėk jų... Priimk mano auką!

Ir jis stryktelėjo, aukštai persivertė ore ir kaip katė atsistojo ant kojų. Žmonės prasiskyrė, nuščiuvo ir su kažkokia neaiškia, iš naujo prisikėlusia viltim žiūrėjo į jį, lyg visai negirdėtų laužomų durų tratėjimo. Jis keletą kartų vertėsi prancūzišku, bretanišku šuoliu, sukdamasis ant grindų vilkeliu, ir, kai iššoko sulig nukryžiuotojo rankom, jį pervėrė strėlė. Atrodė, kad akimirka jis sustingo ore, o paskui lėtai kaip paukštis krito ant žemės. Prūsai buvo jau bažnyčioj, kai prišuoliavo Montė ir sustabdė žirgą:

- Palaukit!

Nušokęs žemėn, peržengė akrobato kūną, sustojo prie didžiojo altoriaus, užvertė šventąjį raštą ir garsiai, aiškiai, įsmeigęs akis į vyskupą, šypsodamasis pratarė:

— Erat autem fere hora sexta, et tanebrae factae sunt in universam terram usque in horam nonam. Et obscuratus est sol, et velum templiscissum est medium. Et clama-
mans voce magna Jesus, ait: „Pater, in manus Tuas commendo spiritum meum.”

(Buvo šešta valanda, ir stojo tamsa visoje žemėje net iki devintos valandos. Ir užtemo saulė, ir bažnyčios uždanga pusiau perplyšo. Ir Jėzus, sušukęs dideliu balsu, tarė: „Tėve, į tavo rankas atiduodu savo sielą.”)

Vyskupas išblyško kaip popierius, ir Montė pakėlė nuo altoriaus auksinę monstranciją su dievo kūnu, vyskupas ir miestelėnai užsidengė akis, bet Montė tik pūstelėjo dulkes nuo dievo kūno ir pastatė monstranciją į tabernakulį:

— Dievas negali būti duona, — pasakė Montė, — o jūs garbinat duoną... Vyskupe,

ištisais kaimais varei prūsus į vandenį ir krikštijai juos ir todėl jėga plėši iš prūsų dešimtą dalį jų duonos, ordinas atima irgi dešimtą dalį, vienuolynai ir bažnyčios irgi dešimtą dalį — ir prūsams nebelieka šito dievo... Eime, vyskupe!

Jie išėjo iš katedros. Pilies bokštą iki pusės prūsai baigė apkrauti malkom. Iš bokšto retkarčiais atzvimbavo strėlė, vienas prūsas jau gulėjo pervertu kaklu.

Malkas padegė, ir ugnis ėmė laižyt akmenines bokšto sienas. Traukdamiesi nuo karščio, prūsai tylomis laukė, kol ugnis padarys savo darbą. Pagaliau šaudymo angoj pasirodė kryžiuotis. Ugnis pagavo jo apsiaustą, ir klykiantis ugnies kamuolys metėsi žemėn, bet pataikė į liepsnas. Hermanas Saracėnas iki galo pasiliko degančiam bokšte. Vyskupas žegnojosi virpančiais pirštais.

Miške degė daugybė laužų, aplink juos šoko susikabinę prūsai.

Montė grįžo iš stovyklos. Palapinėj degė žvakės, sustatytos aplink nedidelį geležinį kryžių su nukryžiuotuoju. Katryna klūpojo nuleidusi galvą. Iš stovyklos sklido dainavimas ir riksmas. Dangų aptraukė žemai plaukiantys debesys.

Montė įėjo į palapinę ir sustojo tylėdamas.

— Greitai bus pasaulio pabaiga, ar ne, Henrikai? — paklausė Katryna.

— Ką tu darai? — su nerimu žiūrėdamas į žvakes ir kryžių, paklausė Montė.

— Aš meldžiuosi už tuos krikščionis, kuriuos tu šiandien užmušei. Ir už tavo sielą, Henrikai, kad viešpats pasigailėtų tavęs ir nuvalytų tavo širdį ir rankas nuo pralieto kraujo.

— Aš ne žmogžudys, Katryna. Aš — prūsas, ir čia prūsų žemė, — pavargusiu balsu pasakė Montė ir priėjęs vieną po kitos užpūtė žvakes.

— Henrikai, nejaugi tu tikrai, nejaugi tu iš tikrųjų nebijai dievo? — keldamasi ir eidama prie jo, paklausė Katryna. — Ir tu nenori, kad aš už tave melsčiausi?

— Dievas seniai apkurto ir apako, — su skaudžiu kartėliu pasakė Montė, priglausdamas prie savęs Katryna.

— Kai tu taip kalbi, man keli baimė, nes daraisi svetimas ir žiaurus, kaip ir tada, kai tu gulėjai sumuštas ir aš atėjau pas tave, o tu pažeminai mane... Ar tu dar atmeni, Henrikai, mūsų meilės pradžia? — padėjusi galvą Montei ant peties, klausė Katryna. — Jeigu tu žūtum, aš nebegalėčiau gyventi.

— Negalvok apie mirtį, Katryna. Mes niekada nesiskirsim, — pasakė Montė ir, švelniai išsivadavęs iš Katrynos rankų, atsigulė prie palapinės durų ant kailio.

Katryna rengėsi tamsoje, Montė gulėjo atsimerkęs. Vėjas pakeldavo palapinės kraštą, ir žvaigždėtas dangus plaukė virš jų galvų. Montė jautėsi pavargęs, ausyse tebegaudė kautynių triukšmas, jo kūnas buvo kaip sulaužytas.

Jam atrodė, kad jis vėl guli savo celėj Magdeburge ant akmeninių grindų. Jį degino karštis, ir jis sunkiai atsikosėdavo atkrėstais plaučiais.

Į duris kažkas nedrąsiai pabarbeno. Tarpdury stovėjo sutrikusi Katryna, susisupusi į baltą apsiaustą ilgom plačiom rankovėm.

— Ko tu čia atėjai? — tebejausdamas visam kūne maudžiantį skausmą, nustebęs ir susierzinęs paklausė Montė.

— Atleisk, Henrikai, aš atėjau paslapčiom. Tu niekam neprasitark, kad aš buvau čia... Aš tik norėjau tau pasakyti, kad aš visai Saracėno nemyliu, — Katryna lyg uždususi skubėjo aiškinti ir šypsojosi, slėpdama sumišimą.

— Tu atėjai iš manęs pasityčiot?! — pasakė niršdamas Montė. — Jeigu aš tau leidau peržengt savo slenkstį, tai vien dėl to, kad tu Hirchalso sesuo. Ir nemanyk, kad aš bejėgis, pagaliu pritvotas prūsas.

— Aš visai nesityčioju iš tavęs, Henrikai. Aš noriu tau padėti.

Montė pašoko nuo grindų ir įsitempęs prakošė:

— Negaliu pakęsti, kai manęs gailisi, ir ypač dar moteris. Ko tau reikia iš manęs? — Montė sugriebė durų rankeną.

Katryna atsargiai palietė jo petį, lyg norėdama kažką pasakyti, Montė krūptelėjo, bet

Katryna neatitraukė rankos.

— Išeik, — griežtai pasakė Montė.

Katryna, tankiai alsuodama, apimta staigaus pykčio, pažiūrėjo į Montės nugarą, jausdama, kaip skruostus išpila tirštas raudonis.

— Tu, matyt, iš tikrųjų laukinis...

Montė atsisuko.

— Laukinis prūsas, — pasakė ji.

— Laukinis... — pakartojo Montė ir ūmai ištiesė ranką, pirštais suspausdamas jos nuogą kaklą. — Gerai, dabar aš būsiu laukinis.

Montė šiurkščiai prisitraukė ją ir greitai, skausmingai apkabino. Katryna spurdėjo Montės rankose, paskui atsilošė ir spjovė jam į veidą. Montė paniurdamas stebėjo ją ir netikėtai drykstelėjo jos rūbus...

Paskui jie gulėjo, nežiūrėdami vienas į kitą, ir tylėjo.

— Aš tau sakiau: išei. Bet tu neišėjai, — sielvartingai pratarė Montė. — Tu mane niekini, Katryna? Aš maniau — atsikeršysiu, bet...

Montei buvo liūdna. Jam norėjosi verkti. Jis prišliaužė arčiau Katrynos. Ji abejingai žiūrėjo į tuščią sieną. Montė nenuleido nuo jos akių, laukdamas, kol ji pažvelgs į jį... Ir tada atsargiai uždengė ranka jos akis.

Vyskupas sėdėjo pririštas prie vežimo, su aukšta blizgančia kepure. Montė jį apžiūrino, pasišviesdamas deglu. Tylomis atrišo virvę ir nusivedė jį į palapinę. Katryna atsikėlė ir, išvydusi prieš save vyskupą, atsiklaupė. Montė nuo deglo uždegė kelias žvakes ir pasisuko į vyskupą.

— Atleisk jai visas buvusias ir būsimas nuodėmes ir padaryk ją laimingą, — įsakė Montė.

Vyskupas merkėsi nuo šviesos ir tylėjo.

— Atleisk jai nuodėmes ir padaryk ją laimingą, — pakartojo Montė.

Vyskupas iškėlė du pirštus.

— Vardan dievo tėvo...

Katryna mieguista ir nustebusi žiūrėjo, kaip Montė, staigiai atvedęs, išvedė vyskupą.

Virš miesto tvyrojo dūmų ir dulkių debesys. Montė ir vyskupas stovėjo ant kalvos.

— Sodoma Gomora, — sumurmėjo vyskupas.

— Vokiečiai iki ryto turi sulyginti su žeme savo miestą, tada aš juos paleisiu.

— Tu vis tiek nenugalėsi bažnyčios ir ordino, — įveikdamas baimę, pasakė vyskupas, — nes jisai stovi ant uolos, kurios vardas Jėzus Kristus... Montė, visa krikščioniškoji Europa pakilo prieš tave, ir dangiškasis tėvas Aleksandras skelbia kryžiaus žygį po žygio... Dievas...

— Dievas, dievas! — šiurkščiai pertraukė jį Montė. — Dievų šimtai, ir jie visi pjaunasi tarpusavy; kas mes jiems... Eime, vyskupe... Imk šitą akmenį!

— Tu dabar žudysi mane? — drebančiu balsu paklausė vyskupas, vos įstengdamas atkelti didžiulį akmenį.

— Ne, tave turėtų sudeginti ant laužo... Jie nusileido prie upės ir ilgai tylėdamiėjo krantu. Vyskupas sunkiai šniokštavo iš paskos.

— Aš tau leidžiu pasirinkt, vyskupe, — pasakė sustojęs Montė, — jeigu nori, tu tapsi šventuoju, žinoma, kai tave paaukos dievams... Arba aš dabar tave paleisiu... Rinkis, vyskupe.

— Tu velnias, Monte, — vyskupas gindamasis pakėlė rankas ir bejėgiškai jas nuleido, dusliai sumurmėdamas: — Aš dar nesenas...

— Tu laisvas, vyskupe... Perplauksi per upę, tavęs lauks mano žmogus su dviem arkliais, jis padės tau pasiekti Aistmares... Ten dažnai atplaukia pirklių su geležim ir ginklais. Tik viena nedidelė sąlyga, vyskupe. Aš nežinau, kur yra mano sūnus, gal Vokietijoje, o gal jau čia... Tu surask jį ir išplėšk iš ordino, kol baigsis karas... Prisieik viešpačiu!

Vyskupas tęškė akmenį upėn ir linktelėjo galva. Paskui skubiai ėmė rengtis, žvilgčiodamas į Montę.

— O jeigu tu pralaimėsi, Monte? — paklausė jis, įsibridęs iki kelių.

Montė nuspyrė koja į vandenį vyskupo drabužius ir auksu blyksinčią kepurę. Anam krante suprunksėtė arklys ir, pasitikdamas vyskupą, išjojo raitelis, laikydamas už pavadžio laisvą arklį.

— Saugokis lietuvių, vyskupe... Kunigaikštis Treniota kažkur netoliese...

— Tu vis tiek esi velnias, Monte, — jau nuo kito kranto riktelėjo vyskupas. — Bet tegul dievas būna tau gailestingas, jei sugrįši į motinos bažnyčios prieglobstį...

Montė su devyniais prūsų vadais stovėjo ant kalvos priešais Karaliaučiaus mūrus. Jie jautėsi lyg vaikai prieš sieną, kurios niekada neįstengs perlipti. Ir jie tylėjo, kiekvienas grimzdamas į savo slaptas mintis.

— Šiandien mes bandysim pult Karaliaučių, — pasakė Montė. — Jeigu nustumsim kryžiuočius nuo vienos sienos — už jos bus antra ir devyni akmeniniai kuorai. Ką jūs visi manot?

— Reikia pult, Monte, — atsakė jam vadai. — Dievai lig šiolei buvo mums palankūs.

— Ne, — papurtė galvą Montė, — ir dievai atkastų dantis į šituos mūrus. Man gaila karių. Tegul kryžiuočius badas privers pasiduot. Šiandien pradėsime statyti tiltą per Prieglių ir užtersime kelią priešų laivams. Ir stovėsime čia tol, kol jie išdvės badu arba pasiduos.

Montė paragino žirgą, ir vadai nujojo paskui jį.

Vidurdienį, kai prūsai išsirengę maudė Prieglių arklius, girgždėdami nusileido pakeliamieji tiltai ir iš Karaliaučiaus pilies pabiro kryžiuočiai. Jie veržėsi į prūsų stovyklą iš dviejų pusių, vieni per sugriautą miestą, kiti Priegliaus pakrante.

— Ant žirgų! — riktelėjo Montė.

Prūsai traukėsi, stengdamiesi nuvilioti kryžiuočius tolyn nuo tilto per Prieglių ir nuo gurguolių. Paskui, staigiai apgrežę arklius, aplenkdami vokiečius, užėjo jiems į užnugarį ir pasileido į atdarus pilies vartus. Pakeliamieji tiltai laiku pakilo aukštyn, ir į prūsus iš pilies pasipylė strėlių ir akmenų kruša.

— Nė vienas kryžiuotas voras neturi grįžti į pilį! — sušuko Montė, ir prūsai, pliekdami arklius, galvotrūkčiais pasileido į dar nespėjusius persirikiuoti kryžiuočius. Kaip lavina užgriuvo juos prūsai — vertėsi arkliai, lėkė žemėn raiteliai. Montės arklį persmeigė ietis, Montė nuslydo ant žemės ir kaip lūšis stryktelėjo ant gretimo žirgo, iš už nugaros perrėždamas kryžiuočiu gerklę.

— Vokietai, keliauk į pragarą!

Kryžiuočiai traukėsi per sugriautą miestą, ir tik nedaugelis spėjo įsmukt į pilį, kitiems niekas nenuleido tiltų — bijojo, kad su savaisiais gali įsiveržti ir prūsai.

Karaliaučių sielvartingai skambino varpai. Į prūsų stovyklą nešė sužeistus karius ir guldė ant kailių. Montė vis negrįžo, ir gandas, kad didysis prūsų vadas nukautas, kaip vėjo šlamėjimas perėjo visą stovyklą. Pasiekė jis ir Katryną, kuri per visą mūšį nervingai vaikščiojo ir meldėsi palapinėje... Ji ėmė raudoti, o varpai vis skambino, ir triukšmas stovykloj didėjo.

— Amžiną atilsį suteik mano Montei, viešpatie, ir atleisk jam kaltes, — pro ašaras meldėsi Katryną.

Paskui ji atsistojo ir išėjo iš palapinės, švietė ryški saulė, o varpai tebeskambino.

Mūšio lauke gulėjo arklių ir žmonių lavonai.

— Kur Montė?! — paklausė Katryną svyrinėjantį prūsą.

Tas gailiai skėstelėjo rankom. Mirštantis kryžiuotis ištiesė ranką ir sugriebė Katryną už drabužių. Ji krūptelėjo.

— Kur Montė? — riktelėjo lūžtančiu balsu Katryną. — Tu nužudei mano Henriką?

— Montė?.. Žuves? — barzdotam kryžiuočio veide atsirado palaiminga šypsena. — Ačiū viešpačiui, velnias nusilaužė ragus...

Ir mėšlungiškai trūktelėjo Katryną į save. Ji suklikusi parklupo, staigiai ištraukė kryžiuočiu iš už juostos durklą ir užsimerkdama smogė jam į veidą.

Kuo arčiau pilies, tuo lavonų ir sužeistųjų daugėjo.

Katryna brido mūšio lauku, vokiškai išrėkdama: „Kur Montė? Tu nužudei mano Montę!“ — ir pribagainėjo gulinčius vokiečius. Keli prūsai sekė jai įkandin, veikiausiai susirinko jų visas būrys, ir atbėgo pats Montė kruvina galva.

Montė liūdnei ir sielvartingai žiūrėjo į Katryna, bijodamas prisiliesti prie jos. Paskui tyliai pašaukė:

— Katryna, nežudyk!..

Palapinėj Katryna šlitinėjo, tarytum nepažindama Montės. Staiga su netikėtu jėgų antplūdžiu įsikabino į ją, parbloškė užgriūdama ir ėmė bučiuoti akis, plaukus, savo dar kruvinom rankom spausti jo galvą ir glamonėti. Montė norėjo kažką sakyti, bet ji tik užspaudė jo burną savo lūpom...

Jie gulėjo atmerktom akim, negalėdami užmigti, ir tamsoje iki paties Karaliaučiaus sienų mirgėjo plevenančios žvakių liepsnelės. Karaliaučiaus moterys šmėkščiojo negyvam mūšio lauke, žemėn užberdamos akis saviesiems.

Karo taryba sėdėjo ant ažuolinių rąstų, kaip visada stoisškai rami. Eiliniai kariai būriavosi atokiau, išlaikydami pagarbų atstumą. Visi, įtempę dėmesį, žiūrėjo į sugrižusį iš Lietuvos pasiuntinį.

— Tai ką tu veikei tiek laiko Lietuvoje, jeigu pargrįžti tuščiom rankom? — paklausė Montė.

— Aš nekaltas, kad mano rankos tuščios, — pratarė pasiuntinys; jis buvo įgėręs ir gėdijosi savęs. — Kasdien mane lietuviai girdė ir vaišino kaip lauklą svečią, bet kol kas jie negali ateiti mums į pagalbą. Aš padariau visa, ką galėjau.

Jis pasilenkė prie Montės ir kažką ilgai šnabždėjo šiam į ausį. Montės veidas švito.

Kariai, nieko nesuprasdami, žiūrėjo į savo vadą.

— Ačiū tau. Gali eiti, — linktelėjo jam Montė.

Per karių būrį nuvilnijo šurmulyš, paskui jie prasiskyrė, ir į karo tarybos ratą įjojo ant juodo žirgo, lydimas raitelių tokiais pat juodais kaip smala žirgais, krivis Alepsis. Visi pridėjo delnus prie kaklų ir nusilenkė.

— Tepadedu tau Patrimpas, Montė, ir toliau siųst kryžiuočius ir visus krikščionis dievopi... Tu kažkuo nepatenkintas? — paklausė Alepsis.

— Patrimpas manim patenkintas. Kiekvieną dieną aš baigiu kruvinom rankom. Palinkėk man verčiau, Alepsi, kad nuo kraujo nesužvėrėtų širdis ir kad Jorė, žalumos dievaitė, nepašykštėtų man savo gydančių syvų.

— Niekus šneki, Monte, ir blogą pavyzdį rodai kariams, — griežtai pertraukė Alepsis, ir kariai, stovintys už tarybos rato, palinko į priekį suklusę. — Kuo daugiau bus pralieta krikščionių kraujo, tuo riebesnė taps mūsų žemė. Vakar aš kalbėjau su dievais, ir dievai manęs klausė: „Kas yra? Kodėl didysis prūsų vadas Montė paleidžia kryžiuočius gyvus ir neduoda mums išdžiūvusių gerklų suvilgyti jų juodu krauju?“

— Ką turi galvoj? — paklausė paniurdamas Montė.

— Vyskupą, kurį tu paleidai. Ir daugybę kitų vokiečių, kuriuos tu išlydėjai lyg svečius namo, — su neapykanta pasakė Alepsis ir iškėlė ranką. — Todėl tau dievai ir sako, Monte: „Jeigu tu esi krikščionis, tai kodėl tu kariauji prieš savo sielos brolius?“

— Alepsi, tu nori mane teisti? — Montė prisiartino prie krivio ir atsistojo akis į akį. — O jeigu tavo dievai klysta arba tu jų nesupranti?

— Montė negali būti didžiuoju vadu, nes jis ketina parduot Prūsiją krikščioniškiems šunims! — sušuko Alepsis ir nusegė Montei kalaviją nuo diržo.

Karo taryba pakilo ir apsupo juos glaudžiu žiedu.

— Už ką? — šaukė Montė, eidamas ratu ir klausdamas kiekvieną.

— Patikimi žmonės man pranešė, kad tu susirašinėji su ordinu, ketindamas parduot Prūsiją. Ir tavo žmona vokiečių, po kiekvieno mūšio degindama žvakes, šaukiasi savo dievo pagalbos ir keršto ir tuo užrūstino mūsų dievus.

Alepsis mostelėjo ranka, jo palydovai nustūmė į šoną prūsus ir užlaužė Montei rankas. Kariai žvilgčiojo į kits kitą, čia griebdamiesi už ginklų, čia vėl paleisdami juos.

— Prūsai, — pasakė Montė, — leiskit man perskaityt tuos ordino laiškus.

— Užteks, Monte! Baigėsi tavo dienos! — šūktelėjo Samilis.

Kariai ėmė murmėti. Montė pasimuistė, bandydamas ištrūkt iš Alepsio palydovų rankų, bet tučtuojau prišoko Samilis. Auktuma išsitraukė lietuvišką peilį ir per žmonių galvas puolė

Samilį.

— Sustok, Auktuma! — suriko Montė. — Sustok!

Auktuma, sunkiai alsuodamas, laikė peilį atkišęs į Samilį.

— Ir tau ateis eilė, verge, — pasakė Samilis.

— Užkišk ranką po mano šarvais, — paprašė Montė,— ten laiškai.

Auktuma ištraukė tris nuo prakaito pajuodusius pergamentus. Alepsio palydovai tylėdami atleido Montės rankas. Jis iškėlė pergamentą sau prieš akis ir garsiai, kone rėkdamas, ėmė skaityti:

— „Viešpaties vardu, amen. Švenčiausios Marijos Teutonų ordino magistras Hartmundas fon Grumbachas ir broliai siunčia tau, Henrikai Monte, nepermaldaujamą prakeikimą. Jeigu tu neatitrauksi savo laukinių gaujų nuo Karaliaučiaus sienų, tai dievas nubaus tave ir tavo pirmagimį sūnų Aleksandrą, atsiųstą mums iš Magdeburgo, idant laiku sutramdytumėm, prakeiktas atsimetėli, tavo įniršį ir pasiutimą. Jeigu nepasitrauksi nuo Karaliaučiaus iki švento Stepono kankinio dienos, tai tą dieną auštant išvysi savo sūnų pamautą ant šakių virš kampinio pilies kuoro...”

— O dabar teisk, Alepsi,— pasakė Montė, nusijuosdamas diržą, ir minia tylėjo nustėrusi. — Kas jums pasidarė, kad jūs manim netikit?.. Dabar, kai laikom ordiną už gerklės ir vėl alsuojam užmiršta laisve... jūs teisiat mane!.. Ir jeigu jūs pro ašaras ir skausmą nematot būsimos Prūsijos, kuriai niekas nedrįs primesti savo įstatymų ir dievų, kur niekas nealks ir netrokš, tai aš ir pats atsisakau būti prūsų vadu.

Prūsai sujudo, išstumdami iš rato Alepsio palydovus, ir, iškėlę ant skydų Monte, ėmė šaukti:

— Tegyvuoja Montė, didysis prūsų vadas!

Šauksmai ilgai netilo, kol Montė pakėlė ranką.

— O dabar aš visiems apskelbsiu tai, ką šnabždėjo man į ausį pasiuntinys.

Visa prūsų stovykla nuščiuvo, ir atrodė, kad net kryžiuočiai už storų mūro sienų klausosi.

— Mindaugas nužudytas... Didysis Lietuvos kunigaikštis — Treniota... — negarsiai ištarė Montė, ir tą pačią akimirką nusirito šauksmas: „Galas ordinui! Tegyvuoja didysis Lietuvos... Tegyvuoja...”

— O, dievai, matyt, tokia jūsų valia, — sumurmėjo Alepsis, iškėlęs rankas. — Bet, man rodos, jis mažiau gerbia dievus, nei priderėtų...

Katryna dainavo, kai į palapinę įėjo Montė ir nustebeš išvydo tą patį, seniai nematytą krepšelį su vaikiškais drabužėliais.

— Girdi? — pasakė Katryna ir priglaudė Montės galvą prie savo pilvo, ir, jausdamas pulsuojančią Katrynoj naują gyvybę, jis pamiršo karą, prūsus, vokiečius, lietuvius, net sūnų Aleksandrą, kuris auštant turėjo būti pakabintas ant šakių, — ir jam norėjosi sakyti vien švelnius žodžius, kurie negalėtų nieko užgauti:

— Kaip žemė, kai klausaisi prie jos pridėjęs ausį ir girdi tolimą kanopų dundėjimą ir prispaustos žolės krebždesį. Jis vėl atjoja, girdi?

— Kas toks?

— Mūsų mažylis. Jis jau visai arti. — Montė pakėlė galvą, ir staiga vėl realybė užgriuvo, triuškindama jį beginklį, ir tik po ilgos pauzės jis galėjo pratarti: — Tau reikia išvažiuot, Katryna, kad... kad jį pasitiktum.

— Henrikai, o jeigu aš likčiau?

— Čia karas, čia ne tau... Mano tėvonijoj tavęs lauks sesuo. Tu nebijok jos, ji panaši į mane. Tarp miškų bus ramu ir saugu.

Ir dar naktį prie palapinės privažiavo dengtas vežimas. Montė atsargiai įkėlė Katryna ir pasakė kariui, sėdinčiam ant pasostės:

— Žiūrėk, Visgaudai. Saugok ją. Galva atsakysi.

Arkliai truktelėjo. Katryna ištiesė ranką į Montę; jis, eidamas šalia vežimo, glostė jos delną.

— Ak Henrikai, man keistai šalta, kaip tada, Magdeburge, kai aš atėjau pas tave. Bet ar tu pas mane ateisi?

— Ateisiu, Katryna, net jeigu dievas nenorės, atšliaušiu, Katryna.

Krypuodamas vežimas važiavo seniai neartais laukais, kol dingo migloje.

Pro rūką šviesėjančiam danguj išniro tamsūs Karaliaučiaus bokštai.

Montė stovėjo lygiam lauke tarp prūsų įtvirtinimų ir Karaliaučiaus mūrų ir laukė aušros. Stovykla su piramidiniais nameliais ir nusmailintų rąstų užtvarom atrodė kaip išmirusi. Bet prūsai irgi nemiegojo.

Magistras Hartmundas deglų šviesoje apžiūrinėjo dar mieguistą ir drebančią nuo rytmečio vėsos

berniuką. Du kryžiuočiai laukė jo ženklą.

— Su dievu... Tik užkimškite jam gerklę... Montė norėjo grįžti į stovyklą, kai virš bokšto sušmėžavo žmonių siluetai. Jis sukando dantis ir iškėlė kietai sugniaužtus kumščius, ir visa prūsų stovykla lyg vienas žmogus atsiduso.

— Sūnau mano, Aleksandrai, Aleksandrai! — sušuko Montė. — Kur tavo širdis, dieve?! Montė sėdėjo ant žemės nuleidęs galvą, kol saulė ėmė kepinti jo nejudantį kūną. Tada jis pakilo ir sausom, įkritusiom akim grįžo į stovyklą.

— Johanai, gyvuly! — griaudėjo Hartmundo balsas Karaliaučiaus pilies kieme. Magistras įlėkė į arklidę ir išpūtė akis. Johanas vartė ant ugnies karvelį, nusukta galva, paskubom nupeštą, su spaigliuotais sparnais.

— Ak, tai tu čia raganauji, — sumurmėjo jis, negalėdamas atplėšti akių nuo čirškančio karvelio. Visas palinko į priekį, ūmai griebė karvelį už sparno ir ėmė jį pusžalį ryt, nusidegindamas pirštus ir lūpas.

— Dievas atsiuntė man karvelį! — maldaudamas šaukė Johanas; paukščio kaulai traškėjo Hartmundo dantyse. Johanas pašoko, norėdamas išplėsti karvelį, bet Hartmundas šėrė jam per ranką ir, sugriebęs jį už plaukų, teberydamas, kelis kartus stuktelėjo Johano galvą į akmeninę arklidžių sieną. Johanas sėdėjo apsvaigęs, ašaros ritosi jo veidu. Hartmundas iš lėto, susikaupęs rijo paskutinius kąsnis. Kelios apsvilusios plunksnos buvo prilipusios prie jo taukuotų lūpų.

Magistras palengva vaikščiojo po kiemą. Kryžiuočiai baimingai prasilenkdavo su juo. Jis įsakė visa valanda anksčiau skambinti vakarinėms pamaldoms. Broliai nustebę susirinko į bažnyčią. Hartmundas priklaupė prieš altorių, atsitiesė ir geležim skambančiu balsu pasakė:

— Jūs skendit nuodėmėse, nematydami išsigelbėjimo. Bet Jėzus Kristus mums sako: „Kas mane tiki, nors būtų miręs, gyvens.“ Gelbėdamas ordiną ir jūsų sielas, aš įsakau broliams vienuoliams gale kiekvienos kunigiškų poterių dalies kalbėti antifoną „Salve Regina“ su atsakymais „In omni tribulatione“ ir kolekta „Apsaugok, viešpatie“. Broliai nepatenkinti ėmė šnibždėtis.

— Tai turėtų pažadinti jūsų apkiautusias sielas ir paskatinti jus didesnėms dorybėms ir paklusnumui. Aš nematau šiuose dievo namuose brolio Engelberto.

— Magistre, — liūdnai pratarė rudabarzdis kryžiuotis. — Jei ne šiandien, tai rytoj jis žada išsiskirti su šiuo pasauliu.

— Nesvarbu. Dabar jis privalo melstis dievo namuose. Johanai! — pašaukė magistras, dairydamasis tarno pro kryžiuočių galvas.

— Dievas atsiuntė man karvelį, — plonu moterišku balsu sudejavo Johanas.

Kryžiuočius staiga pagavo kvailas linksmumas, ir visi broliai ėmė dirščioti į Johaną.

— Johanai, aš tave nubausiu! — griežtai sušuko Hartmundas.

— Už ką? Už tai, kad dievas atsiuntė karvelį?

— Tylėk, neprastaburni! — užriko ant jo Hartmundas.

Po vakarinių pamaldų, kai visi ėjo iš bažnyčios, Johanas laukė prie durų. Kryžiuočiai šaipėsi iš jo, bet jis tartum nieko negirdėjo. Galiausiai pasirodė Hartmundas.

— Dievas atsiuntė man karvelį, — sudejavo Johanas.

Hartmundas atstūmė jį.

— Bet juk dievas man karvelį atsiuntė, — sušnabždėjo Johanas, lyg nustebę ir nesu-prasdamas. Jis išsitraukė peilį ir smogė magistrui į nugarą. Hartmundas parkrito. Johanas atsėdėjo ant bažnyčios laiptelio, pasidėjo šalia peilį ir abejingai žiūrėjo į priešmirtinę magistro agoniją.

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio sostas buvo tuščias. Jį pusračiu supo šarvuoti, viskam pasirengę kariai. Vaišvilkas, užsisiautęs ant šarvų juodą kailį, netvirtom, nuo susijaudinimo linkstančiom kojom perėjo menę, sustojo prieš sostą, kietai įsitvėrė į atlošus ir iš lėto atsėdėjo jame. Paskui atsiduso ir truputį virpančiu balsu kimiai pasakė:

— Aš, Vaišvilkas, didysis Lietuvos kunigaikštis!

Menės kampuose prisispaudę tarnai ir dvariškiai stovėjo sustingusiais veidais.

— Aš, Vaišvilkas, didysis Lietuvos kunigaikštis! — pakartojo jis tvirčiau, bet menėj tebebuvo mirties tylą.

Jis suspaudė atlošus, kad net pirštai pabalo, ir išrėkė:

— Aš, Vaišvilkas... didysis Lietuvos kunigaikštis!..

Ir visi nusilenkė sostui. Tarnas padavė didžiulę karališkąją sidabro taure, ir Vaišvilkas paėmė ją į rankas, laistydamas vyną per kraštus. Jis sėdėjo apkvaitęs nuo vyno, nuo garbės, nuo neseniai pralieto kraujo ir žiūrėjo į subadytą Treniotos kūną, gulintį menės vidury... Kraujas siaura srovele bėgo akmeniniu aslos grioveliu į sosto pusę, niekaip nepribėgdamas, tirštėdamas nuo žemių ir dulkių.

Toli koridorių pasigirdo neaiškus murmesys, lyg banga perbėgo karių minią, praskyrė ją ir praleido išblyškusią, su nudžiūvusiais ašarų pėdsakais veide moterį — tą patį jauną karį, kadaise. Auktumos praustą prūsų stovyklą. Suakmenėjusiu veidu ji perėjo per visą menę, sustojo prie Treniotos kūno, nuleido galvą, pasilenkė, pakėlė numestą peilį, ranka nubraukė jo ašmenis ir žiūrėjo į susitepusį savo delną. Tada pasuko prie Vaišvilko, kuris, atrodė, jau neatplėšiamai įaugo į sostą, ir padėjo peilį prie jo kojų.

Vaišvilkas atsitiesė:

— Ko nori, moterie?

— Atiduok mano tėvo kūną!

Kariai žiūrėjo į Vaišvilką, ir jis jautė, kad visi, net artimiausi jo žmonės, stovintys prie sosto iš dešinės ir kairės, šią akimirką yra ne jo, naujojo Lietuvos kunigaikščio, o tos gedinčios moters pusėj.

Ir kostelėjęs jis negarsiai pasakė:

— Pasiimk ir nerūstauk... Kraujas už kraują — toks dievų įstatymas. Šitoje menėje Treniota klastingai nužudė Mindaugą karalių, mano tėvą... Šiandien jo vėlė atgavo ramybę... Pasiimk ir nerūstauk...

Treniota, ruošiamas paskutinėn kelionėn, gulėjo ant minkštų kailių, ir jo duktė, klūpodama šalia, mazgojo jį, tepė aliejais, rengė iškilmingais kario rūbais ir šarvais. Ir paskui uždėjo jam ant galvos šalną, ne kasdieninį, mūšiuose nunešiotą, o tviskantį deglo šviesoj auksu — triumfalinį, kuris turėjo puošti jo jauną ir gražią galvą pergalingame žygyje nuo Dauguvos iki Vyslos, nuo Sūriosios jūros iki Mozūrų...

Į prūsų stovyklą tylėdama įjojo Treniotos duktė, iškamuota sielvarto, nemigos ir ilgos kelionės, ir prūsai, lydintys ją nebyliais žvilgsniais, jautė, kad įvyko kažkas baisaus ir nepataisomo. Ji žiūrėjo į prūsų veidus, tarytum ieškodama žmogaus, kuriuo vieninteliu galėtų pasikliauti. Auktuma, kaip šuo sekęs jos žirgą, paėjo į priekį ir gailiom, šaukiančiom akim sustojo priešais. Ji vos vos suraukė kaktą, stengdamasi kažką prisimint, staiga nuslydo nuo žirgo ir instinktyviai, nieko nebegalėdama galvot, prisiglaudė prie Auktumos. Jisai stovėjo sutrikęs ir nustebintas, paskui pakėlė ją, išdidžiai apžvelgė prūsus ir nunešė į savo iš karčių suręstą palapinę.

Prūsai rinkosi būriais prie Auktumos būsto, nedrįsdami pažvelgti į vidų, kol atėjo Montė ir pašaukė Auktuma vardu.

— Treniota nužudytas, — pasakė išėjęs Auktuma, visą laiką baugščiai žvilgčiodamas į palapinės angą. — Lietuvių kariai neateis mums į pagalbą...

Montė nuleido galvą, ir atrodė, kad, giliai traukdamas orą, jis sukūkciojo lyg vaikas, bet, neprataręs nė žodžio, lėtai nuėjo per stovyklą.

Karo taryba sėdėjo ant Priegliaus kranto, ir visi, negalėdami atitraukti akių, žiūrėjo į besigrūdančias ir trupančias ledo lytis. Ledai nešė išplautus su šaknim medžius, valčių nuolaužas ir ant vienos lyties išalusį kryžiuotį.

— Pernykštis kryžiuotis, — nusijuokė Auktuma.

— O, kad mūsų dievai suguldytų juos visus į ledinius patalus, — pasakė atsidusdamas Koltis.

— Daug dar jų laukia savo eilės, — pasakė Montė. — Ir iš visos Europos vėl paplūs į Prūsiją kryžiaus kariai. Todėl aš kreipiuosi į jus ir reikalauju iš kiekvienos genties naujų karių.

— Monte, bet kaimuose liko vien seniai ir vaikai. Karas per ilgai užsitęsė. Mūsų žemės nuniokotos. Jau kelinti metai mes nieko nesėjame, o pjaunam tik kryžiuočius. Bet krauju

sotus nebūsi, — prabilo seniausias iš vadų. — Mums gresia badas.

— Monte, paleisk dalį karių. Reikia pasirūpinti maistu ir šiemis, ir kitiems metams, — kreipėsi į Montę Koltis.

— Man trūksta karių, o jūs reikalaujat, kad aš dar paleisčiau. Mes jau laikom priešą už gerklės, ir tereikia iš paskutiniųjų spūstelėt. Mūsų jėgos mažėja, bet Karaliaučiu jau dvesiama badu, ir kol dar jie nesulaukė paspirties, mes suteiksim kuo daugiau vyrų ir pulsime Karaliaučius. Todėl ir vėl jums įsakau: siųskit pasiuntinius į Lietuvą vienus po kitų, tegu prašo, maldauja, kojas bučiuoja, kad greičiau siųstų mums pagalbos.

— Išmintingas tavo sprendimas, Monte, — pasakė Koltis. — Tegul dalis mūsų karių grįžta arti ir sėti, o vietoj jų stovės lietuviai.

— Ne, geriau mes valgysim žolę, varles ir rupūžes, užgerdami Priegliaus vandeniu, negu leisim bent vienam prūsui pasitraukti nuo Karaliaučiaus mūrų, — pasakė griežtai Montė. Vadai susižvalgė. Auktuma, neryžtingai atsistojęs, pasakė:

— Montė, jau kuris laikas kariai patys grįžta namo į savo gentis, ir mes neįstengiam jų sulaikyti.

Montė pašoko ir rūsčiai peržvelgė kiekvieną.

— Jie bus čia, kai tik apsės savo laukus, — ramindamas pasakė seniausias iš vadų.

— Ir jūs iki šiol tylėjot?! Gal jūs užmiršot, jog ordinas tik ir laukia, kad mes pailstume ir išsisklaidytume pavieniui? Nejaugi jūs pristigot ištvėmės ir ėmėt nebetikėti pergale? Kai reikia pulti, mes patys traukiamės.

— Nerūstauk, Monte, — neskubėdamas prabilo seniausias iš vadų. — Karas toks ilgas. Reikia pasiruošt jam ir atgaut jėgas. Pamatysi, kaip kitą pavasarį kryžiuočiai lyg nugaišusios žuvys plauks Prieglium.

— Jeigu mes sulauksim kito pavasario sėdami, kai reikia pjauti... — pasakė Montė niūriai. — Už kiekvieną paleistą ar pabėgusį karį galva atsakysit!

Jis apsisuko ir nuėjo Priegliaus pakrante. Karaliaučiu suskambėjo varpas, šaukdamas į rytines pamaldas. Tirštas varnų būrys, pakilęs nuo medžių, pralėkė klegėdamas virš Montės galvos. Laužai geso, prūsai ėjo gulti, ir tiktai kažkuris sargybinis plūdosi su kryžiuočiu, kuris, matyt, kankinamas bado ir nemigos, slankiojo miesto siena. Ir anoje Priegliaus pusėje nuogas Auktuma su rūkstančiu deglu gaudė Treniotos dukrai vėžius. Montė gulėjo už stovyklos po ąžuolu, žiūrėdamas į žvaigždes ir neryškią deglo ugnelę.

— Samili! — staiga pašaukė Montė. Samilis krūptelėjo ir sustojo.

— Tu turi žvėries klausą, Monte...

— Ko tu, Samili, slankioji kaip vaiduoklis?

— Aš tave pažadinau, Monte... Išsiruošiau pavėžiaut, gal ir tau prigaudyt?

— Man neskanūs tavo vėžiai... Nekvailiok, Samili!

Samilis nežymiai paslėpė peilį ir sumurmėjo:

— Aš ne kvailys, kad kvailiočiau... Tegul dievai siunčia tau saldų miegą.

Užšoko ant žirgo ir neskubėdamas nujojo pakrante, vėliau per įtvirtintą tiltą.

Montė snaudė, bet tuojau pakilo ir įsakė trims kariams pasivyti Samilį ir sekti. Iš miego pabudinti kariai ilgai ir nenoriai kuitėsi prie arklių.

Samilis brovėsi pro krūmus prie vandens, kur plakėsi ugnis.

— Kas ten? — riktelėjo Auktuma, atsitiesdamas su vėžiu rankoj ir griebdamas ietį.

— Savas. Noriu irgi pavėžiaut.

— Samilis? — nustebo Auktuma.

— Ir aš valgyt noriu... Duok, aš palaikysiu ugnį, o tu vėžiauk — bus greičiau.

Auktuma, gūžtelėjęs pečiais, perdavė deglą ir, slapčia stebėdamas Samilį, ligi peties sugrūdo ranką po vandeniu.

— Ten, ten vėžys! — Samilis trypė ant kranto, rodydamas pirštu.

— Aš ir pats, be tavęs matau, — staiga niūriai pasakė Auktuma.

— Per daug ėmei matyt... Ir žmoną kilmingą susiradai, verge, — sumurmėjo Samilis ir ūmai dūrė deglu Auktumai į veidą.

Auktuma užsidengė akis, Samilis skubiai užnėrė kilpą jam ant rankų, pririšo virvę prie žirgo ir išoko į balną.

Auktuma bėgo iš paskos, draskomas krūmų, atsitrenkdamas į medžius, kol parkrito. Tada

Samilis sustabdė žirgą ir paklausė:

— Kas tu esi, šunie?

— Montės karys... — sunkiai alsuodamas, atsakė Auktuma, keldamasis nuo žemės. Sudraskytas jo kūnas sruvo krauju.

— Tu mano vergas! — riktelėjo Samilis ir paragino žirgą.

Auktuma vilkosi žeme.

— Kas tu esi, šunie, ar jau įsikalei į galvą? — šaukė Samilis.

Auktuma atsigavo tik po geros valandėlės.

— Kas tu esi, šunie, ar jau įsikalei į galvą?

— Aš... aš... Montės karys...

— Prakeiktas vergas!.. Montė ištvirkino visus, — Samilis, drebėdamas iš bejėgiškumo ir pykčio, šėrė žirgui, ir vėl prasidėjo tas baisus bėgimas, kol Auktuma parkrito. Galva atsitrenkė į akmenį, ir išdraskytas Auktumos lavonas dar ilgai šliaužė vartydamasis žeme, kol nutruko virvė ir išlaisvino jį iš Samilio.

Trys prūsų raiteliai po kelių valandų rado Auktuma, užkėlė jį ant žirgo, nugabeno į stovyklą ir paguldė prie jo palapinės.

Samilis prijėjo kryžiaus žygio stovyklą per pačius pietus.

Keli kariai, jį pastebėję, šoko ant žirgų, bet jis taikingai pamojavo ranka, nušoko nuo žirgo ir paguldė ginklus ant žemės.

Grafai fon Reideris ir Bitenheimas pietavo palapinėje su kitais kilmingaisiais.

Samilį atvedė prie palapinės ir pastūmė prie grafų kojų. Samilis kažką sakė, aiškino.

— Ko šitas prūšas nori? — paklausė fon Reideris.

— Jis sakosi norįs parduoti Montę,— paaiškino vienuolis, mokantis prūsiškai, — tik prašo už tai garantuoti jam ir jo artimiesiems gyvybę, neatimt iš jo dvarų ir žemių, kurias jis iki šiol valdė.

Grafai susižvalgė.

— Gerai, mes dovanosim tau tavo klaidas... — pasakė fon Bitenheimas. — Tai kur dabar Montė? Kur daugiausia jo karių?

— Čia viskas pažymėta, — Samilis ištraukė iš už diržo beržinės tošies gabalą ir padavė fon Bitenheimui — šitam primityviam žemėlapy Montė buvo pažymėtas nulūžusios strėlės ženklas.

— Kiek laiko reikia joti iki Montės? — paklausė fon Bitenheimas, tebežiūrėdamas į tošį.

Samilis iškėlė pirštą:

— Vieną dieną ir dar pusę, jei arkliai pailsėję... Iš šitos pusės tik keli sargybiniai... Ir apriškite arkliams kanopas... Jie jūsų visai nesitiki.

— Gerai, — tada pasakė fon Reideris. — O kaip tau, prūse, atrodo, ar užteks man karių sutriuškinti Monteį?

Samilis pažvelgė į nusidriekusią milžiniškoj pievoj kryžiaus žygio stovyklą ir nieko neatsakė. Jis dar niekada nebuvo matęs vienoje vietoje šitokios daugybės karių.

— Tiek užteks? — paklausė fon Reideris.

— Užteks, — tyliai pasakė Samilis; jis jautė baimę ir panieką šitiems išlepusiems krikščionių kariams ir net keistą, po išdavystės iš naujo suvoktą pasididžiavimą prūsų jėga, ir dabar burbtelėjo: — Montė vienas vertas visų jūsų, kiek čia už stalo sėdi.

Riteriai paniuro, Samilis suprato padaręs vaikišką kvailystę. Grafas fon Reideris atsistojo ir staigiai ištiesė Samiliui pliką žvėrienos kaulą, vos neišgrūsdamas jam dantų: —

Vaišinkis, prūse, vaišinkis, tau sakoma!

— Aš pardaviau Montę. Iš kur aš galiu žinoti, kad jūs manęs neparduosit? — pasakė Samilis.

— Grafas fon Reideris nelaužo savo žodžio, laukinis prūse, — pasakė susierzinęs grafas ir sušuko: — Paduokit jam vėliavėlių su mano giminės herbu. Jei tu apsmagstysi savo valdas šitom vėliavėlėm, mano kariai tavęs nelies, o visa kita aš paleisiu ugnim...

Samilis laikė rankose mėlynas su auksinio liūto ir mėnulio insignacijom vėliavėles, jis

nežinojo, kur jas dėti. Fon Reideris padavė jam taurę vyno, jis išgėrė, nepaleisdamas vėliavėlių iš rankų. Tarnas vėl pripylė, Samilis vėl išgėrė vienu mauku.

Tada fon Reideris paklausė:

— O vis dėlto pasakyk man, prūse, kodėl tu išduodi Montę?

— Aš jo neapkenčiu, — pagiežingai atsakė Samilis ir atkišo taurę, kad vėl jam pripiltų.

— Aš norėjau būt didžiuoju vadu... Jis mane pažemino — paskyrė vadu mano vieton mano vergą...

— Nugirdykit jį, pažiūrėsim, kaip atrodo girtas prūsas, — pasakė fon Bitenheimas.

— Negailėkit vyno didžiajam prūsų vadui, — paliepė fon Reideris.

Samilis veikia girtėjas, ir vis labiau augo jo panieka šitiems kvailiems riteriams, ėdantiems mėsa su žole, ir, prieš visiškai nusigerdamas, jis ėmė jiems pusbalsiu grasinti:

— Kai aš būsiu prūsų vadas... gersiu ne vyną, o jūsų kraują...

Paskui jis užsnūdo, ir, kai prabudo vakare, danguj mirgėjo aiškios žvaigždės. Jis ilgai gaudė savo žirgą, slankiojantį po tuščią, ištryptą pievą, kur dar dieną prunkštė galybė arklių ir šmižinėjo žmonės.

Samilis vijo žirgą iki aušros. Dangus žėravo tolimų gaisrų pašvaistėm... Ir toje vietoje, kur stovėjo įtvirtinta jo sodyba pilaitė, jį pasitiko tik pelenai, skraidantys ore. Medžiuose aplink pilaitę, lengvai siūbuodami, kabojo pakarti jo artimieji — tėvas, motina, žmona, brolis ir šuo.

Samilis atsėdo ant žemės, paleisdamas pavadi iš rankų. Pelenai plaukė oru, žirgas pastovėjo ir iš pradžių lėtai, paskui greitėjančia ristele pasileido į mišką. Samilis negalvodamas išsitraukė vėliavėles ir subadė jas aplink save...

— Tai sugrįžot, šeimininke, — staiga išgirdo Samilis balsą už nugaros ir nustėro.

Senas šlubas vergas ėjo ratu aplink Sami-lį, tarytum nedrįsdamas prisiliest vėliavėlių.

— Tai gražių vėliavėlių parsinešei, šeimininke...

Vergas apžiūrinėjo išrovęs vėliavėlę ir !62 staiga iškėlė ją virš galvos užsimodamas. Ir Samilis parkritęs aukštiekninkas, pajuto, kad aštrus vėliavėlės smaigas įsirėžė į jį ir prikėlė prie žemės.

Grafų fon Reiderio ir Bitenheimo kariuomenė priėjo prie Karaliaučiaus vidurnaktį. Buvo aiški mėnesiena, ir lyg dienos šviesoj matėsi niaurūs Karaliaučiaus kuorai ir prūsų stovykla, pasišiaušusi nusmailintų baslių eilėm. Kryžiaus kariai ilsėjosi, atsirėmę į arklius plaušais apraišiotom kanopom ir viena ranka užspaude jiems snukius, kad tie nesužvengtų.

— Dievas su mumis, riteriai, — pasakė grafas fon Reideris.— Mes užklupsim netikėlius miegančius, ir jie atsibus tik pragare. Velionis mano tėvas per aną prūsų maištą pačiu laiku pažabojo šitą velnio padermę, duok dieve jam dangaus karalystę. Dabar man viešpaties skirta grąžinti teisybę ir tvarką. Skerst visus be gailėsčio. Amen, pradėsim.

Kariuomenė persiskyrė į dvi dalis. Vieni be garso prisiartinė prie užtvaros per Prieglių ir, patylomis nudobę sargybinius, padegė tiltą. Prūsų stovykloj kilo sąmyšis. Atsidarė Karaliaučiaus pilies vartai, ir su dėkingumo dievui šauksmais pasipylė išbadėję kryžiuočiai. Liepsnojantys tilto rąstai traškėdami lūžo ir šnypšdami užgesdavo vandeny. Prūsai telkėsi aplink Montės palapinę. Montė skubiai vilkosi šarvus, užšoko ant žirgo, ir prūsai paskui Montę ėmė veržtis iš žiedu apsuptos stovyklos. Kryžiuočiai ilgai persekiojo išsisklaidžiusi Montės būrį, vėliau grįžo atgal, ir Montė sielvartingai žiūrėjo į stovyklą, kur nespėję atsitraukti prūsai kapojosi iki mirties.

Kryžiuočių būrys, grįžtantis iš kruvinos prūsų medžioklės, stovėjo ratu apsupęs ažuolą. Užvertę galvas, visi žiūrėjo į giedantį vienuolį.

— Išganytojo vardu įsakau, lipk iš medžio! — paliepė jam.

Bet vienuolis tarytum nė nematė kryžiuočių ir, nepasukdamas galvos, tebesėdėjo lyg paukštis šakų lizde, nuo lietaus ir vėjo pridengtame kailiais. Pro sudriskusius skarmalus kyšojo kaulėtos, išdžiūvusios rankos.

— Išganytojo vardu... Lipk iš medžio! Vienuolis pažvelgė į kryžiuočius, kažką

sumurmėjo ir vėl ėmė giedoti tą pačią sopulingą, kupiną nesudrumsčiamos rimties psalmę apie Mariją, dievo motiną.

— Matyt, jis nepilno proto, — sumurmėjo vienas kryžiuočių, grėždamas arklį.

— Dievas apšvietė mano protą, — laibu, vėjų išpūstu balsu atrėžė vienuolis, ir kryžiuotis sustabdė arklį.

— Lipk iš medžio! — užriko tas pats kryžiuotis.

Vienuolis tikrai palingavo galvą:

— Aš arčiau dievo ir nesiruošiu grįžt į jūsų nuodėmingą žemę, chi chi... Keliaukit, keliaukit...

Kryžiuočiai trumpai pasitarė ir paklausė:

— Jeigu tu šventas žmogus, tai pasakyk, kas būsi.

— Aš Bartalomiejus, Magdeburgo katedros pamokslininkas.

— Tėve Bartalomiejau, gal tau palikt ko nors kūnui ir dvasiai pastiprinti?

— Keliaukit, keliaukit, man visko prineša paukščiai ir prūsai, kuriuos baigiat išskersti... O kai jų nebeliks, ponas dievas pasirūpins manim... Keliaukit, keliaukit...

Kryžiuočiai nujojo gyvai šnekučiuodamiesi ir susiginčijo; tas, kuris įsakinėjo vienuoliui lipt iš medžio, apgrėžė arklį ir zovada grįžo prie ažuolo.

Vienuolis ėmė šnypšt ir žegnot jį:

— Išnyk, išnyk...

— Apsimetėlis... — piktai prakošė kryžiuotis ir riktėlėjo: — Už ką tave prūsai paliko gyvą? Visus žudė, o tavęs ne?

— Ne visus. Manęs nenužudė, chi chi... Šventos giesmės malonios ir dievo žodžio negirdėjusiai laukinio ausiai, chi chi... Jie

nekalti, kad ponas dievas taip ilgai buvo juos pamiršęs...

— Ne, tu ne šventasis, — pagaliau apsisprendė kryžiuotis ir įtempė lanką. — Lipk, atskalūne, iš medžio!

Vienuolis papurtė galvą:

— Aš arčiau dievo, negu tu...

Strėlė pervėrė jam gerklę, ir jis nulėkė žemėn nustebusia ir priekaištinga veido išraiška.

— Vokiečiai kaip žvėrys eina mūsų kruvinais pėdsakais, — pasakė rytą Montė. —

Ruoškitės sutikt juos... Jeigu dabar miegosit, tai dievai iš tikro paklos jums patalą dausose.

Kiaurą dieną prūsai statė įtvirtinimus, vokiečiai vis nesirodė, ir Montė leido vakare kariams sugulti. Vadas vienintelis saugojo stovyklą. Jisai jojo pro miegančius žmones, tarytum atsisveikindamas su jais.

Dangus buvo murzinas kaip žemė ir slėgė savo svoriu.

Koltis pasikėlė ir paklausė:

— Nemiegi, Montė?

— Jaučiu artimą mirtį... Matai, kokios spalvos dangus.

— Mane irgi dievai šaukia... Mes pralaimėjom, Monte.

— Dar ne, dar ne, jeigu lietuviai nustotų pjautis tarpusavy ir dabar ateitų... Dvylikti metai aš tebelaukiu šito stebuklo...

Naktį Montė išgirdo mišku lekiant raitelį ir, sustabdęs jį ietimi, atpažino Visgaudą.

— Tavo žmoną sudegino Alepsis...— sunkiai alsuodamas, pasakė Visgaudas.— Nužudyk mane, Montė... Aš gyniau, bet jie sumušė mane. Aš tebespjaudau kraujais, Monte.

— Už ką? Už ką? — lyg snausdamas pakartojo Montė.

— Alepsis sakė, kad ji atnešė visas nelaimes... Nužudyk, Monte, jeigu nori... Aš visko mačiau, Monte, bet ji pradėjo gimdyti, kai ją aukojo...

— A! — suriko Montė. — A!

— Nužudyk mane, — Visgaudas atstatė nuogą kaklą.

— Aš nebenoriu nieko žudyti... Aš jau nieko nebenoriu, — Montė nuslydo nuo žirgo ir parkrito į žolę.

Prūsai apspito Montę, ir Visgaudas, sutrikęs ir teisindamasis kiekvienam, stengėsi išaiškinti, kad jis nekaltas.

— Monte, kelkis, — pasakė Koltis. — Jeigu dievai taip norėjo...

— A, dievai!.. Man šlykštūs jūsų dievai, — suriko Montė. — Pasirodykit nors vienas, sukaposiu į gabalus.

Prūsai traukėsi baimingai atgal ir nustebę žiūrėjo, kaip Montė nusviedė kalaviją, nusiėmė šalną, šarvus, viską sumetė į krūvą ir liko pusnuogis. Paskui jis pažvelgė į dangų:

— Pažvelk, viešpatie, pažvelk, koks aš vienišas ir beginklis... Kodėl tu liepi žmogui kentėt daugiau, negu jam skirta...

Ir Katrynos veidas, trapūs, iki skausmo pažįstami jos pečiai, minkštas ir drėgnas žvilgsnis, kūno šiluma ir balsas, iš tolo glostantis ir raminantis, buvo kažkur čia pat greta, — jis nejučiom krustelėjo ranką ir užčiuopė tik tuštumą. Ir Montė dabar galėjo pašaukt ją tik iš tolimos, seniai jau mirusios praeities... Ji sėdi Magdeburge, gale ilgo balto kalėdinio stalo, ir lyg dievo motina, ruošdamasi penėt savo sūnų, prasega suknelę ir apnuogina baltą kaip kreida krūtį... Ateina Hirchalsas (ak, tai jo namai, ak, tai jo šis stalas), slėpdamas už nugaros lėkštę, ir padeda šakes ant stalo.

— Čia šakės, — sako jis, — tai pasmeik sūnų Aleksandrą... Katryna, dievo motina, pagimdys tau pragaro liepsnoj kitą ir pragaro ugnim išpenės... Cha cha, juk tavo mylima Prūsija — pragaras, ar ne, mielas Henrikai?

— Ne... Ne... Aš neturiu ko rinktis.

— Galėjai pasirinkt, galėjai... O dievo žodis vis tiek triumfuos, nors iš tavo Prūsijos ir tavęs, Henrikai, turėtumėm palikti vien vardus... Reikia mokėt laiku pereit į stipresniųjų ir teisiųjų pusę, mielas Henrikai... Bet Prūsija pavėlavo... Ir aš atėjau tavos galvos!

— Ne, Hirchalsai! — Montė graibo ranka, bet nėra arti kalavijo. — Aš jos neatiduosiu!.. Čia, čia dar viskas gyva, ir Katryna, ir Prūsija... Ne vien pragaras, Hirchalsai, — ir rojus, kurį aš nešioju su savim.

— Rojus, cha cha, rojus... kapų kirminams!.. Henrikai... cha cha... Henrikai Monte...

Auštant Montei pranešė, kad artinasi kryžiuočiai.

— Na ir kas? — pasakė Montė. — Na ir kas?

— Kryžiuočiai, Montė!

— Žinau, žinau, — sumurmėjo Montė, keldamasis lyg į kasdieninį darbą ir užsidėdamas sukapotą šalną.

Visose Magdeburgo bažnyčiose nuo pat ryto gaudė varpai. Margaspalvės iškilmingos procesijos užtvindė miesto gatves. Nešdami kryžius, bažnytines ir margas auksakalių, kurpių, mūrininkų, žvejų, odininkų ir kitų cechų vėliavas, skambindami varpeliais, žmonės giedoja „Hosana in excelsis...“ Rotušės aikštėj klajojančių artistų balaganas ant lentinės pakylos rodė, kaip ordino brolis mediniu kardu muša išsigandusį laukinį prūsą, o apgirtusi minia kvatojo: „Mušk paskutinį prūsą! Montei antikristui galas!“

Suvaryti iš kaimų prūsai stovėjo iki kelių Priegliaus vandeny. Kryžiuočiai numetė nuo balno Alepsį, nupjovė virves ir tyčiodamiesi krikštijo jį. Alepsis stovėjo nuleidęs galvą, bekrauju veidu, ir negalėjo žiūrėt nei į prūsus, nei į vokiečius. Paskui ramiai nubrido į upę, vanduo apsėmė pečius ir galvą; akimirksnį jis dar kovojo su noru iškilt, įtraukti dar vieną, paskutinį gurkšnį oro. Alepsis gulėjo Priegliaus dugne, ir srovė iš lėto ėmė jį nešt į Sūriąją jūrą. Ir tada šilto ir šalto patyrę kryžiuočiai išvydo tai, ko nebuvo regėję nei Palestinos, nei Jeruzalės žemėse, — jie stovėjo priblokšti, negalėdami nė žegnotis, kai prūsai pajudėjo ir tyliai, be žodžio ir garso, lėtai nuėjo į gelmę...

Į rotušės aikštę išsipylė triukšminga, kunkuliuojanti minia. Vyskupas, kuriam padėjo kitados pabėgti Montė, su palyda išėjo iš katedros ir sustojo ant laiptų, atsigręžęs į palydą ir į sekantį iš paskos berniuką baltu apsiaustu su juodais kryžiais.

— Montė atmuštas nuo Karaliaučiaus. Viešpats išklausė mūsų maldų ir sunaikino krikščionių vardo niekintojus. Tad tegu triumfo garbė atitenka jums, Kristaus kariai. Ir džiaukitės, įsigiję dangaus palmę, kurios prašote iš pasaulio kūrėjo dosnios dešinėsios.

Aleksandrai, prieik arčiau.

— Klausau, šventasis tėve.

— Ar tu džiaugiesi, kad piktadariys Montė sutriuškintas?

— Taip, tėve.

— Šiandien tu priėmei švenčiausios panelės Marijos Teutonų ordino pirmuosius šventimus. Nors tau tik keturiolika metų, mes tikim tavo uolumu ir atsidavimu. Laiminu tave, sūnau, šią iškilmingą valandą.

Aleksandras priklaupė ant vieno kelio, vyskupas uždėjo ranką ant jo galvos.

— O dabar sužinok ir pamiršk, kad tavo tikras tėvas yra Henrikas Montė, pikčiausias bažnyčios priešas.

Aleksandras užsidengė veidą rankom.

— Todėl būk dvigubai klusnesnis ir nuolankesnis, kad nuplautum gėdos dėmę, kurią tau uždėjo velnio apsėstas tavo gimdytojas. Ir jeigu tu kada įžengsi į prūsų žemę, tai tiktai su kryžium ir kalaviju.

Vyskupas apsisuko, ėmė leistis žemyn, palyda nusekė iš paskos; Aleksandras, klūpantis ant kelio, liko vienas.

Visoj Europoj gaudė varpai, skelbdami ordino pergalę.

Riteriai pasirodė ryto saulės nušviesti, kiek akys mato užtvindydami visą mišką savo baltais apsiaustais ir ryškiaspalviais skydais.

Prūsų lankininkų saujelė, riterių gerai matoma, išsirikiavo liūne ir paleido krušą strėlių.

Riteriai pasistiebė balnuose, įsirėždami pentiniais į arklių papilves, ir metėsi kaip skalikai, užuodę grobį, į prūsus. Liūnas subangavo, liumpsėdamas po arklių kojom, riteriai ėmė skęst dumble. Tik dalis jų spėjo atsitraukt. Prūsai dingo kaip į vandenį. Riteriai persigrupavę bandė aplenkti liūną pelkėta lyguma. Montė pasiuntė žmonių į priekį; šniokšdami griuvo įpjauti medžiai ir užkirto riteriams kelią. Iš užslėptos prūsų stovyklos pasipylė strėlės. Riteriai puolė įtvirtintą stovyklą, kol visai įdienojo. Tada Montė išvedė iš priedangos paskutinį savo rezervą. Mūšis virė iki pietų, ir visi lyg susitarę net tris kartus ilsėjosi, paskui vėl nuožmiai pradėdavo kovą. Greitai nebeliko nė vieno sveiko vyro, ir pats Montė buvo baisiai sukapotas. Ir nebeliko kam kovoti, mūšio vietoje dejavo sužeistieji, stengdamiesi kažkur nuropoti per lavonus.

Kolčiui buvo persmeigtas pilvas. Jis susirietęs krovėsi sau laužą ir atsigulė ant šakų, laukdamas, kol jį apglėbs ugnis.

— Lik sveikas, Montė...

— Tu mane palieki, Kolti, vieną kautis su ordinu?

— Toks jau mūsų tėvų paprotys, Montė. Kai prūsui pasidaro per sunku gyvent, jis gali pasiaukot dievams.

— Bet ten nėra Prūsijos, Kolti...

— Bet nėra ir ordino.

Ugnis įsidedė, užsiliepsnojo Kolčio rūbai. Koltis išsitraukė durklą ir suvarė ligi rankenos sau į krūtinę.

Montė liko vienas.

Jis brido mišku, ir jam už nugaros, kaip krauju pasrūvusi akis, žėravo laužas.

Treniotos duktė atsimerkė. Buvo tylu, laužo dūmai graužė akis. Ji abiem rankom ištraukė strėlę, pramušusią grandininius marškinius tarp mergišku krūtų, ir sunkiai pasikėlė.

Susigavusi palaidą žirgą, prisivijo Montė.

— Grįžk namo, — pasakė atsigręžęs Montė ir užriko: — Namoi!.. Jie peržengs mūsų lavonus... ir tada jūsų, lietuvių, eilė...

Jis tvojo kardo plokštuma, ir žirgas, išgąstingai šoktelėjęs, nunešė Treniotos dukterį...

Kažkur toli girdėjosi neaiškūs svetimi balsai. Kryžiuočiai sekė kruvinom Montės pėdom. Pavakary Montė priėjo ažuolyno pakraštį. Ant drūto ažuolo šakų gretimų kaimų gyventojai buvo prikabinėję įvairiaspalvių drobės skiautelių, kaulų su pridžiūvusiu mėsa, arklio ašutų. Montė nebeturėjo jėgų daugiau eit ir atsigulė ant žemės. Virš jo galvos kaip lengva vėtrungė sūpavosi žuvų griaučiai. Montė jautė, kad mirtis kažkur čia pat, už kelių žingsnių, žvėrys nesuklysdami seka jo karštom pėdom.

— Monte, — pasakė jis sau, — greitai tu plevensi virš Prūsijos kaip išdžiūvusių žuvų

šešėlis...

Jis norėjo gerti ir kramtė žolę, stengdamasis iščiulpti iš jos visą drėgmę.
Žvėrys artėjo, buvo girdėti jų cypimas ir girgždėjimas, lyg kalentų ir griežtų geležiniais dantimis.

— Širdie mano, — sušnabždėjo Montė, — prisikeik dar kartą.

Jis žengė į priekį, įstengdamas išlaikyti tik peilį, pasitikdamas nenumaldomai artėjanti apokalipsinį riaumojimą.

**IR JEIGU AŠ TIKIU, KAD MANO, MONTĖS, PAKRIKŠTYTO HENRIKU, IR
KIEKVIENO IŠ MŪSŲ GYVENIMAS BUVO VERTAS KAŽKO... KAŽKO
DAUGIAU, NEGU DVYLIKA METŲ IŠLAIKYT ŽVĖRĮ UŽ GERKLĖS, TAI DAR
VIENĄ MINUTĘ, PASKUTINŲ, AŠ TURIU SULAIKYT ŠITĄ IŠTRUKUSĮ ŽVĖRĮ...**

Riešutų duona Henrikas Montė

Saulius Šaltenis. RIESUTŲ DUONA. Apysakos Redaktorė S. P a p e e k i e n ė. Techn. redaktorius V. Zdancevičius. Korektorė D. Meciūnaitė D. Duota rinkti 1972.11.15. Pasirašyta spaudai 1972.V.31. LV 03274. Leidinio Nr. 6927. Spaudos popierius Nr. 1, formatas 70X90/32 — 2,75 pop. 1. = 6,43 sp.l.; 5,5 leid. 1. 15 000 egz. Užsak. 254. Kaina 28 kp D „Vagos“ leidykla, Vilnius, Lenino pr. 50. Spaudė K. Požėlos spaustuvė, Kaunas, Gedimino 10.

7—3—3

176

33-72 V

L 2 Ša 63

